

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА
ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ФІНАНСІВ, ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ТА ТУРИЗМУ
Спеціальність 292 - „Міжнародні економічні відносини”

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

«Стратегічні напрями міжнародного економічного співробітництва країн Азії»

2МФМ

КРМ

Розробила студентка гр.601-ФМ
__ . __ 2022 р. _____ А.О. Варвенська
Керівник кваліфікаційної роботи
__ . __ 2022 р. _____ І.Б. Чичкало-Кондрацька
Консультанти
із глобальної економіки
__ . __ 2022 р. _____ І.Б. Чичкало-Кондрацька
із управління ЗЕД
__ . __ 2022 р. _____ А.А. Буряк
із управління міжнародною
конкурентоспроможністю
__ . __ 2022 р. _____ Н.В. Безрукова

Робота допущена до захисту:

Завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та туризму

_____ І.Б. Чичкало-Кондрацька

__ . __ . 2022 р.

Полтава, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН КРАЇН АЗІЇ.....	6
1.1 Стан та тенденції розвитку економіки країн Азії.....	6
1.2 Характеристика економіки КНР та Індії	17
1.3 Особливості розвитку економіки Південної Кореї, азійських "тигрів" та "драконів".....	26
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СПІВПРАЦІ КРАЇН АЗІЇ: МОЖЛИВОСТІ, РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	36
2.1 Відносини Індії та Китаю з країнами Азії та світу.....	36
2.2 Співпраця АСЕАН з країнами світу.....	51
2.3 Фінансова інтеграція країн Азії.....	60
Висновки до розділу 2.....	68
РОЗДІЛ 3 СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КРАЇН АЗІЇ ТА ЇХ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.....	70
3.1 Стратегія економічних відносин КНР з країнами світу	70
3.2 Проблеми та стратегічні пріоритети економічного розвитку Південної Кореї і Малайзії в умовах глобалізації.....	80
3.3 Економічна політика Японії та стратегічні перспективи її взаємодії з іншими країнами	96
Висновки до розділу 3.....	105
ВИСНОВКИ.....	107
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	111
ДОДАТКИ.....	121

				2мФМ	КРМ		
	П.І.Б.	Підпис	Дата	Стратегічні напрями міжнародного економічного співробітництва країн Азії	Стадія.	Арк.	Акрушів
Розроб.	А.О. Варвенська					3	121
Керівник	І.Б. Чичкало-Кондрацька						
Н. контр.	В.А. Свічкарь						
Зав.кафедри	І.Б. Чичкало- Кондрацька						
					НУ імені Юрія Кондратюка Кафедра МЕВ та туризму		

ВСТУП

Обґрунтування актуальності теми. Сучасним міжнародним економічним відносинам притаманні інтеграційні та глобалізаційні процеси, в яких активну участь беруть країни Азії. Незважаючи на спільні події у минулому і тенденцію до співпраці, вони характеризуються різним рівнем економічного розвитку, відмінностями політичного та релігійного характеру, різними зовнішньополітичними пріоритетами, а також нерідко стають осередками конфліктів, що дестабілізують ситуацію в світі.

Азія – найбільший за територією і населенням континент, зі складною історією і бурхливим сьогоденням. Азійські країни – це одні з визначальних у міжнародній політиці XXI століття країни, але для багатьох вони залишаються майже невідомими. Азійський вектор зовнішньої політики України потребує розуміння особливостей держав цього регіону та стратегії розбудови відносин з ними на засадах спільних інтересів. Тому доцільно детально розглянути економічні, соціальні і інші особливості, які допоможуть скласти цілісну картину про те, якою може бути взаємодія з країнами різних регіонів Азії.

Мета кваліфікаційної роботи – розглянути теоретичні аспекти економічного розвитку та зовнішньоекономічної політики країн Азії, визначити стратегічні напрями сучасного міжнародного економічного співробітництва провідних країн Азії.

Виходячи з мети у роботі були поставлені та вирішені наступні завдання:

- розглянути стан та тенденції розвитку економіки країн Азії;
- схарактеризувати економіку найбільших країн Азії – КНР та Індії;
- визначити особливості розвитку економіки Південної Кореї, азійських «тигрів» та «драконів»;
- проаналізувати відносини Індії та Китаю з країнами Азії та світу;
- дослідити співпрацю АСЕАН з країнами світу;
- встановити особливості фінансової інтеграції країн Азії;

- визначити стратегічні напрями економічних відносин КНР з країнами світу;
- виявити проблеми та стратегічні пріоритети економічного розвитку Південної Кореї і Малайзії в умовах глобалізації;
- обґрунтувати можливості та стратегічні перспективи взаємодії країн Північно-Східної Азії з іншими країнами.

Об'єктом дослідження є економіка країн Азії та їх роль в міжнародних економічних відносинах.

Предмет дослідження – стратегічні напрями економічного розвитку країн Азії та їх міжнародного співробітництва у сучасних умовах.

Для здійснення досліджень у кваліфікаційній роботі були використані такі методи: узагальнення, системний аналіз; табличний і графічний методи; економіко-статистичний аналіз та ін.

Інформаційною базою дослідження є роботи провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, міжнародне законодавство та нормативно-правові акти різних країн Азії, навчальна література, дані міжнародних організацій, Державної служби статистики України, матеріали періодичних фахових видань, науково-практичних конференцій, інформація з Internet ресурсів.

Наукова новизна проведених досліджень:

- обґрунтовано особливості фінансової інтеграції країн Азії;
- на основі детального аналізу економічної співпраці країн Азії визначено стратегічні перспективи їх взаємодії з як внутрі континенту, так і з іншими країнами світу.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН КРАЇН АЗІЇ

1.1 Стан та тенденції розвитку економіки країн Азії

Азія є найбільшим із семи континентів, і низка азійських країн явно переважають за багатьма категоріями, включаючи природну красу та ресурси, безцінну культурну спадщину, родючі землі тощо. Ми у роботі зосередилися на грошовому багатстві на національному рівні, використовуючи валовий внутрішній продукт (ВВП), ВВП на душу населення та валовий національний дохід (ВНД) для визначення багатства націй Азії.

Які ж найбагатші країни Азії за рівнем ВВП? Можливо, найбільш часто використовуваним економічним показником є ВВП, який вимірює загальну вартість усіх товарів і послуг, вироблених нацією протягом певного періоду часу (як правило, місяця або року). Цей комплексний підхід робить ВВП чудовим миттєвим знімком поточного економічного стану країни.

Наведемо топ-10 найбагатших країн Азії у 2020 р. за ВВП у дол. США [1]:

1. Китай - 24,27 трлн дол.;
2. Індія - 8,91 трлн дол.;
3. Японія - 5,33 трлн дол.;
4. Індонезія - 3,30 трлн дол.;
5. Туреччина - 2,37 трлн дол.;
6. Південна Корея - 2,23 трлн дол.;
7. Саудівська Аравія - 1,63 трлн дол.;
8. Таїланд - 1,3 трлн дол.;
9. Іран - 1,1 трлн дол.;
10. Пакистан - 1,08 трлн дол.

Китай очолює список із ВВП у 24,27 трильйона доларів, що обліковується у доларах за паритетом купівельної спроможності (ПКС) (вигадана валюта, яка

полегшує порівняння між країнами). Майже половина всього ВВП Китаю припадає на промисловість і будівництво. До первинних галузей промисловості належать гірничодобувна промисловість і переробка руди, текстильна, машинобудівна, автомобільна, сталеливарна, алюмінієва, вугільна тощо. Інший великий сектор економіки – сільське господарство. Китай є найбільшим виробником сільськогосподарської продукції у світі. У Китаї близько 300 мільйонів фермерів.

Індія займає друге місце в списку найбагатших країн Азії, економіка якої значною мірою зосереджена на сфері послуг (55,6% ВВП), промисловому бізнесі (26,3%) і сільському господарстві (18,1% ВВП). Це великий виробник сільськогосподарських культур, включаючи рис, пшеницю, бавовну, чай, цукрову тростину та картоплю. Хоча багато індійців досі борються з бідністю, економіка країни в цілому є однією з найбільш швидкозростаючих у світі.

Третьою найбагатшою країною в Азії є Японія з 5,3 трильйонами доларів. Великою силою Японії є її високорозвинений технологічний сектор, який допомагає «Країні висхідного сонця» бути однією з найбільш інноваційних країн у всьому світі. Населення Японії скорочується через старіння населення та низький рівень народжуваності, що може спричинити економічні проблеми в майбутньому.

Незважаючи на те, що цей показник є корисним, ВВП не є остаточним словом щодо багатства нації. Наприклад, Китай та Індія є двома найбільш густонаселеними країнами у світі, тому логічно, що вони займають високі позиції за загальним ВВП: країна з більшою кількістю працівників, швидше за все, створить більше продукції в цілому. Однак інші показники (зокрема відносні) можуть запропонувати інший список найбагатших країн.

Визначимо найбагатші країни Азії за ВВП на душу населення. ВВП на душу населення ділить ВВП на кількість громадян країни, що дає трохи більше уявлення про добробут середньої людини. Нижче наведено десятку найбагатших країн Азії з точки зору ВВП на душу населення у жовтні 2021 року за даними Міжнародного валютного фонду (МВФ).

10 найбагатших країн Азії (2020 ВВП на душу населення, міжнародний дол. ПКС - МВФ) [1]:

1. Сінгапур - 107 680 доларів;
2. Катар - 100 040 доларів;
3. Об'єднані Арабські Емірати - 74 240 доларів;
4. Макао (Китай) - 67 470 доларів;
5. Бруней - 65 670 доларів;
6. Гонконг (Китай) - 65 400 доларів;
7. Тайвань - 61 370 доларів;
8. Бахрейн - 53 130 доларів;
9. Саудівська Аравія - 48 910 доларів;
10. Південна Корея - 48 310 доларів.

Місто-держава Сінгапур є найбагатшою країною в Азії з ВВП на душу населення 107690 доларів США (PPP Int\$). Своїм багатством Сінгапур завдячує не нафті, а скоріше низькому рівню корупції в уряді та сприятливій для бізнесу економіці. Багато інвесторів з усього світу приїжджають до Сінгапуру, щоб вести бізнес, привозячи з собою свої гроші.

Другою найбагатшою країною в Азії є Катар, багата нафтою країна на Аравійському півострові Близького Сходу. ВВП на душу населення Катару становить 100040 доларів США, а нафтові запаси країни містять достатньо нафти, щоб підтримувати це багатство щонайменше ще два десятиліття.

Решта першої десятки в основному складається з країн, які є одночасно невеликими за розміром (економічні показники «на душу населення» часто сприяють країнам з меншим населенням) і багатими на нафту, або такими, що є одними з найбільш сприятливих для бізнесу та технологічно розвиненими країнами, наприклад автономна китайська територія Гонконг. Але, як і раніше, інша метрика може запропонувати інший перелік.

Розглянемо найбагатші країни Азії за ВНД на душу населення. Валовий національний дохід (ВНД) на душу населення відрізняється від ВВП тим, що замість того, щоб вимірювати те, що країна виробляє як продукт, ВНД вимірює

те, що країна отримує як дохід. Ця різниця, мабуть, незначна, але вона допомагає виявити країни «податкового притулку», чий ВВП неприродно завищений міжнародними корпораціями, які спрямовують через них гроші, щоб заощадити на податках.

Визначимо 10 найбагатших країн Азії у 2020 р. (ВНД на душу населення, метод Атласу, поточні долари США) [1]:

1. Макао (Китай) - 75 610 доларів;
2. Катар - 56 210 доларів;
3. Сінгапур - 54 920 доларів;
4. Гонконг (Китай) - 48 630 доларів;
5. Об'єднані Арабські Емірати - 43 470 доларів;
6. Ізраїль - 43 070 доларів;
7. Японія - 41 580 доларів;
8. Кувейт - 36 290 доларів;
9. Південна Корея - 32 860 доларів;
10. Бруней - 32 230 доларів.

Знову список змінюється. Але незалежно від того, який економічний показник ви використовуєте, важливо пам'ятати, що багатство на рівні округу, навіть якщо виміряти його на душу населення, не має тлумачитися як фактичний або навіть середній дохід громадян цієї країни. Особливо в епоху величезної нерівності доходів показники мають бути більш цільовими, детальними та нюансованими, ніж ВВП або ВНД, щоб створити чітку картину середньої зарплати працівника та його кінцевої купівельної спроможності.

Таким чином, наводимо підсумковий список 10 найбагатших країн Азії [1]:

1. Китай - 11,22 трлн дол.;
2. Японія - 4,94 трлн дол.;
3. Індія - 2,26 трлн дол.;
4. Південна Корея - 1,41 трлн дол.;
5. Індонезія - 932,26 млрд дол.;
6. Туреччина - 863,71 млрд дол.;

7. Саудівська Аравія - 639,62 млрд дол.;
8. Іран - 425,40 млрд дол.;
9. Таїланд - 407,03 млрд дол.;
10. Об'єднані Арабські Емірати - 348,74 млрд дол.

Аналізуючи останні місяці, слід відзначити, що в цілому глобальна економічна перспектива погіршилася, і зростання в Азійсько-Тихоокеанському регіоні може ще більше сповільнитися на тлі триваючого впливу вторгнення росії в Україну та інших потрясінь [2]. Очікується, що цього року економічне зростання в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні сповільниться до 4,2 відсотка, що на 0,7 відсоткового пункту менше, ніж прогнозувалося в квітні 2022 р., і повільніше, ніж зростання в 6,5 відсотка в 2021 році. Було знижено прогноз на 2023 рік до 4,6 відсотка, тобто на 0,5 відсоткового пункту.

Ризики, на які було звернуто увагу в квітневому прогнозі, включно з посиленням фінансових умов, пов'язаних зі зростанням процентних ставок центрального банку в Сполучених Штатах і різким зростанням цін на сировинні товари через війну в Україні.

Зазначимо, що уповільнення економічного зростання Китаю поглиблюється. Китай, найбільша економіка Азії, спостерігав значне уповільнення у другому кварталі 2022 року, оскільки політика нульового поширення COVID-19 призвела до карантину у великих містах і центрах ланцюга поставок. Відповідно, прогноз зростання за весь рік знижується до 3,3 відсотка з 4,4 відсотка в квітні, і очікується зростання на 4,6 відсотка в наступному році [2].

Таке зниження активності, яке також відображає тривалий і посилюючий спад у секторі нерухомості, ймовірно, матиме значні наслідки для регіональних торгових партнерів. Японія та Корея, дві найбільші регіональні економіки, тісно інтегровані з глобальними ланцюгами постачання, і Китай також спостерігатимуть сповільнення зростання через слабкий зовнішній попит і збої в ланцюгах постачання. Але, незважаючи на нещодавнє уповільнення економіки в Китаї, з'являються ознаки відновлення економічної активності, оскільки деякі пандемічні обмеження на мобільність зараз поступово послаблюються. Стійкість

виробництва та відновлення туризму сприяє поступовому відновленню в Малайзії, Таїланді та острівних країнах Тихого океану.

Також відзначимо, що фінансові умови посилюються. Більшість країн з ринковою економікою, що розвивається, в Азії, за винятком Китаю, зазнали відтоку капіталу, порівнянного з тим, коли Федеральна резервна система (ФРС) натякнула, що може скоротити купівлю облігацій більше, ніж очіувалося раніше, що призвело до різкого зростання прибутковості глобальних облігацій (рис. Б.1). Відтік був особливо великим для Індії: 23 мільярди доларів після вторгнення росії в Україну. Відтік також стався з деяких розвинутих азіатських економік, таких як Корея та китайська провінція Тайвань, оскільки ФРС сигналізує про продовження підвищення ставок і геополітичну напруженість.

Частка Азії в загальному світовому боргу зросла з 25 відсотків до глобальної фінансової кризи до 38 відсотків після COVID19, що підвищило сприйнятливість регіону до змін світових фінансових умов. Шрі-Ланка є екстремальним випадком, коли зростання боргу стало нестійким, а економіка втратила доступ до світових ринків капіталу, що призвело до дефолту за зовнішніми зобов'язаннями.

Крім того, очікується, що посилення невизначеності торговельної політики та зміна ланцюгів поставок, які сприяють тенденції до геоекономічної фрагментації, призведуть до затримки економічного відновлення та посилення проблем від пандемії в Азії - одній із найбільших бенефіціарів десятиліть поглиблення глобальної торгівлі та фінансової інтеграції.

У той час як темпи зростання слабшають, інфляційний тиск в Азії зростає, спричинений глобальним різким зростанням вартості продовольства та палива внаслідок війни в Україні та пов'язаних санкцій. Це найбільше б'є по бідних і вразливих, які найменше в змозі впоратися, негативно впливаючи на споживання та підвищуючи ймовірність соціальних заворушень, як це видно на Шрі-Ланці та в інших країнах.

Зростаючий інфляційний тиск в Азії залишається більш помірним порівняно з іншими регіонами, але підвищення цін у багатьох країнах перевищувало цілі центрального банку (рис. Б.2).

Фіскальна політика повинна бути жорсткішою в країнах, які стикаються з високим рівнем боргу, забезпечуючи доповнення до монетарних зусиль для приборкання інфляції. У той же час необхідні цільові та тимчасові фіскальні трансферти для підтримки вразливих верств населення, які стикаються з новими потрясіннями, особливо через високі ціни на енергоносії та продукти харчування.

Така фіскальна підтримка в більшості випадків повинна бути нейтральною для бюджету, фінансуватися за рахунок нових надходжень або переорієнтації бюджетів, щоб уникнути збільшення боргів або роботи проти монетарної політики. Виняток становлять Китай і Японія за умови, що середньострокова фіскальна політика залишається незмінною.

Окрім цього, глобальні та регіональні спільні рішення, які зменшують невизначеність торговельної політики, скасовують суворі торговельні обмеження та уникають найсерйозніших сценаріїв фрагментації, терміново необхідні для підвищення продуктивності та покращення рівня життя людей. Економічні реформи протягом наступних двох-трьох років повинні бути спрямовані на збільшення сукупної пропозиції для подолання зростаючої інфляції, вирішення довгострокових проблем, таких як адаптація до зміни клімату, інвестиції в людський капітал, посилення переходу на «зелені» та сприяння цифровізації.

Загалом, декільком азійським економікам доведеться швидко підвищувати ставки, оскільки інфляція поширюється на базові ціни, які виключають більш мінливі категорії продовольства та енергоносіїв, щоб запобігти висхідній спіралі інфляційних очікувань і заробітних плат, які згодом потребуватимуть значного підвищення, якщо його не зупинити. У той же час подальше підвищення ставок скоротить бюджети споживачів, компаній і урядів, які взяли значні борги під час пандемії.

На рис. 1.1 наведений прогноз економічного зростання країн Азії.

Economic forecasts: Asia and the Pacific

(real GDP growth; percent)

	PROJECTIONS		
	2021	2022	2023
Asia	6.5	4.2	4.5
Advanced Asian economies	3.6	2.3	2.2
Australia	4.8	3.8	2.2
Japan	1.7	1.7	1.7
Korea	4.1	2.3	2.1
Asia emerging market and developing economies	7.2	4.6	5.1
Cambodia	3.0	5.1	6.2
China	8.1	3.3	4.6
India	8.7	7.4	6.1
Indonesia	3.7	5.3	5.2
Lao P.D.R.	2.1	2.2	3.1
Malaysia	3.1	5.1	4.7
Myanmar	-17.9	1.6	3.0
Nepal	4.2	4.2	5.0
Philippines	5.7	6.7	5.0
Thailand	1.5	2.8	4.0
Vietnam	2.6	7.0	6.7

Source: IMF World Economic Outlook Update, July 2022.
Note: Countries in the table have updated growth forecast in the July WEO Update.

Рис. 1.1 Прогноз економічного зростання країн Азії [3]

Хоча точні політичні рекомендації відрізнятимуться для кожної країни, лише гнучкі обмінні курси можуть бути недостатніми та здійсненими в усіх країнах, а інші заходи, такі як валютні інтервенції, макропруденційна політика та управління потоками капіталу, можуть бути корисними інструментами, які допоможуть закріпити очікування та керувати системними ризиками.

Міжнародний валютний фонд нещодавно розробив інтегровану політичну основу, щоб керувати розробкою економічної політики саме за таких обставин. Фонд також залишається відданим партнером країн, щоб допомогти пережити шторм на горизонті через свою функцію фінансування. Країни не повинні чекати, доки стане надто пізно - або скорегувати свою політику, де це необхідно, або відновити свої буфери зовнішнього фінансування, де це необхідно.

«Борг зріс в Азії. По-перше, борг приватного сектору зріс після глобальної фінансової кризи, але після Covid зріс борг державного сектору. Тому все, що змінює глобальні процентні ставки, створює додаткові перепони для азіатських економік» - сказала заступник директора Азіатсько-Тихоокеанського департаменту МВФ Енн-Марі Гулде в інтерв'ю CNBC «Squawk Box Asia» [4].

МВФ попередив, що боргова криза поширена в багатьох країнах Азії, а країни, де курс валюти падає проти зміцнення долара США, можуть постраждати від глибшої кризи вартості життя. Наприклад, курс долара США відносно ієни коливається близько до 24-річного максимуму.

У табл. 1.1 наведено основні макроекономічні показники країн азіатсько-тихоокеанського регіону з прогнозом на 2022 – 2023 рр. [5].

Таблиця 1.1

Азіатсько-тихоокеанська економіка: реальний ВВП, споживчі ціни

Країни	Річні зміни у %					
	Реальний ВВП			Споживчі ціни		
	2021 р.	2022 р. (прогноз)	2023 р. (прогноз)	2021 р.	2022 р. (прогноз)	2023 р. (прогноз)
Розвинуті країни Азії*	3,7	2,2	2,3	1,2	3,6	2,6
Китай	8,1	3,2	4,4	0,9	2,2	2,2
Індія	8,7	6,8	6,1	5,5	6,9	5,1
АСЕАН-5: Індонезія, Малайзія, В'єтнам, Таїланд, Філіппіни	3,4	5,3	4,9	1,9	4,7	4,4

Джерело: Міжнародний валютний фонд [5]

*До розвинутих економік Азії (Азіатсько-тихоокеанського регіону) відноситься Австралія, Гонконг і Макао, Японія, Сінгапур, Південна Корея, Тайвань і Нова Зеландія

МВФ прогнозує, що глобальне зростання сповільниться до 2,7% у 2023 р. В Азії він також знизив прогнози зростання для Китаю до 4,4%. Фонд також скоротив показники зростання для групи ASEAN-5 Індонезії, Малайзії, Філіппін, Таїланду та В'єтнаму на ту саму суму до 4,9%.

Розглянемо також, чи спричинить криза облігацій Великої Британії ефект поширення на азіатські економіки. На думку фахівців, ця криза матиме обмежений вплив на азіатські ринки, хоча «все, що створює турбулентність на фінансових ринках, знайде спосіб» негативно вплинути на інші економіки. «Звичайно, ми не знаємо всіх каналів, але це, звичайно, не гарна новина для наших країн в Азії, як і в усьому світі» [5].

Джанет Лі, керівник Азіатської бізнес-компанії з управління активами Mercer, вважає, що азійська схильність до інвестицій, керованих зобов'язаннями, або LDI, була меншою, ніж у Великій Британії, головним чином тому, що довгострокові пенсії в Азії були менш поширені, ніж одноразові плани зняття коштів [5]. Інвестиції, керовані зобов'язаннями, якими широко займаються пенсійні фонди, узгоджують активи та зобов'язання, щоб забезпечити виплату грошей пенсіонерам. Криза у Великій Британії спричинилася зростанням прибутковості та падінням цін на облігації, що викликало вимоги до пенсійних фондів щодо покриття своїх деривативів, пов'язаних з LDI.

Однак, за словами Гулде, для Азії були певні переваги [5]. Оскільки економіка багатьох азіатських країн, таких як Японія та Гонконг, відкривається, збільшення людської мобільності породжуватиме економічну активність і може зупинити уповільнення. Крім того, зниження курсу валют у регіоні може означати зростання експорту для азіатських економік, додав Гулде. Більш м'яка економіка Китаю також зменшує базову інфляцію в регіоні, зазначив МВФ.

У 2022 році Індонезія була визнана найкращим ринком Азіатсько-Тихоокеанського регіону цього року, зокрема:

- індекс Jakarta Composite різко впав у травні та липні, перш ніж почати наздоганяти, і з початку серпня тримається вище рівня 7000;

- іноземні інвестиції в акції підвищили індекс, і Індонезія виграє від вищих цін на сировинні товари, за словами Мейнарда Аріфа, керівника відділу акцій Індонезії DBS Group Research. Країна Південно-Східної Азії є експортером сировини.

Однак падіння цін на сировинні товари є джерелом невизначеності для країни, сказав Маніші Райчаудхурі, керівник відділу дослідження акцій BNP Paribas в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні [6].

Індонезійський індекс Jakarta Composite зіткнувся з кількома проблемами в 2022 році, але все одно він був найефективнішим основним індексом Азіатсько-Тихоокеанського регіону за рік. З початку року індекс виріс на 6,51%.

Натомість індекс Hang Seng у Гонконгу, південнокорейський Kоспі та тайванський Таіех цього року впали більш ніж на 25%. Shanghai Composite і Shenzhen Component у материковому Китаї також впали майже на 17% і 27% відповідно. Індекс Nikkei 225 в Японії, індекс Nifty 50 в Індії та індекс SET в Таїланді показали кращі показники, досягнувши однозначних втрат. Сінгапурський індекс Straits Times став другим найкращим результатом у регіоні, впавши лише на 0,53% [6]. Індекс Jakarta Composite різко впав у травні та липні 2022 р., перш ніж почати наздоганяти, і з початку серпня тримається вище рівня 7000.

Які ж переваги Індонезії? Іноземні інвестиції в акції підвищили індекс, і Індонезія виграє від вищих цін на сировинні товари. Країна Південно-Східної Азії є експортером сировини. Після скасування обмежень, пов'язаних з COVID-19, відбулося зростання економіки, хоча розвинені економіки відчували цей поштовх раніше. Зростання прибутків на ринку Індонезії в 2022 році залишається стабільним, навіть після значного відновлення в 2021 році.

Таким чином, оцінка може виглядати позитивно порівняно з іншими країнами, але вона може бути виправданою, враховуючи перспективи зростання Індонезії. Однак падіння цін на сировинні товари у вересні 2022 р. є джерелом невизначеності для Індонезії.

1.2. Характеристика економіки КНР та Індії

Схарактеризуємо економіку та джерела економічного розвитку найбільших країн Азії – Китаю та Індії.

Як показує аналіз, економічний розвиток у Китаї базується на наукових засадах та здійснюється за всіма основними світовими напрямками:

- 1) через управління попитом та пропозицією;
- 2) за допомогою підвищення інфраструктурної взаємопов'язаності;
- 3) на основі регіоналізму та регіоналізації;
- 4) завдяки трансрегіоналізму / трансрегіональним проектам;
- 5) базуючись на глобалізації та цифровізації інфраструктури;
- 6) з врахуванням урбанізації та програм створення національної мережі 20 мегаполісів з населенням 20–25 млн осіб кожен, пов'язаних високошвидкісними транспортними системами.

І поки розширюється, поглиблюється, інтенсифікується та ускладнюється сфера його економічного функціонування, Китай може не побоюватися наслідків скорочення темпів економічного зростання.

Можна коротко пояснити, які завдання поставлені та як їх передбачається здійснювати на основі матеріалів 19 з'їзду комістичної партії Китаю (КПК): створювати в Китаї суспільство життєствердне, повне енергії та життя, у якому існують демократична законність, справедливість, довіра [7].

Тому розвиток "по-китайські" - це науковий розвиток, не протиставлення нинішніх поглядів колишнім, а створення цілісної консенсусної концепції сприятливого розвитку на науковій основі, у тому числі і шляхом формування власних "концепцій із китайською специфікою" [8]. Це розвиток, у якому історія зберігається для творення щасливішого спільного майбутнього, основа якого – людина ("жень вэй бен"). Саме ця конфуціанська теза спеціально зафіксована у рішеннях усіх останніх з'їздів КПК.

Ідеал цього розвитку – гармонійне суспільство "китайської мрії". Відповідно, у цьому суспільстві будується, як вважає КПК, демократичний

правопорядок, що поєднується зі справедливістю, заснованою на щирій довірі між людьми, на оптимістичній життєдіяльності, на стабільності та розвитку, соціальному порядку, а й одночасно гармонії між людьми, людиною та природою [7]. З погляду сучасного китайського керівництва – справедливість є найважливішим критерієм оцінки ступеня цивілізованості суспільства. Гармонійне суспільство забезпечує своїм членам захист їх прав на основі закону та існуючої системи, тут людям, як правило, надаються рівні можливості розвитку, отримання освіти та життєдіяльності.

Звичайно, така модель розвитку не оригінальна і в ній є свої недоліки, але вона не спирається лише на китайську "специфіку", історію країни або якесь одне китайське соціально-політичне або філософське вчення. Китайці ґрунтувалися на світовому досвіді, запозичуючи, копіюючи та асимілюючи все, що було можливо, але стосовно своїх умов, не забуваючи при цьому про здоровий глузд.

Тобто, проводячи реформи та підвищуючи відкритість, у тому числі й ступінь маркетизації китайської економіки, держава не усунулася з економічного життя китайського суспільства. У сучасному Китаї це означає систему "соціального контракту" суспільства і держави, відповідно до якої остання створює інфраструктуру, інструменти та умови для розвитку, а населення має великі можливості своєю працею підвищувати як свій добробут, так і всю державу в цілому. Тому загальне зростання добробуту китайців насамперед заслуга їх самих, які отримали від авторитарної влади шанс скористатися новою взаємопов'язаністю КНР та зовнішнього світу з метою підвищення свого добробуту та якості життя [9, сс. 500–520].

Парадокс моделі сучасного Китаю таки полягає в тому, що переважна кількість сучасних успішних суспільств для цього створила систему демократії, засновану на відкритому, соціально-політичному доступі та змінюваності політичних лідерів, а йому поки що вдається забезпечувати розвиток переважно авторитарними засобами на основі частково модернізованих систем управління авторитарного типу. Сучасна західна держава створила модель демократичного правління, в якій структура відкритого соціально-політичного доступу, що

функціонує на основі жорстких, але прозорих правил, дозволяє прийти до влади легальним шляхом фактично будь-якої політичної сили, яка має підтримку суспільства при збереженні високого ступеня терпимості та свободи.

До побудови сучасної моделі розвитку китайці, порівняно з іншими націями-державами, приступили пізно. Неодноразові спроби осучаснення китайської держави були невдалими (сто днів реформ, модернізація під егідою регентші Ци Сі, рання модель Китайської республіки та нової китайської династії Юань Шикая, нанкінська модель Гоміндана). Сучасну державу китайцям вдалося створити фактично лише до 2000-х років, використавши всі існуючі напрацювання, створивши модель прагматично обмеженої соціальної держави з китайською специфікою на основі існуючого світового та китайського досвіду. Суть сьогоднішньої полеміки Китаю та Заходу полягає в тому, що максимально використовуючи з метою забезпечення свого сприятливого розвитку модель авторитарного управління децентралізованою на низовому рівні економіки, КНР, на думку Заходу, полегшує собі перехід до інтенсивної моделі розвитку, перекладаючи частину витрат на інші, економічно та /або демографічно слабші етноси.

Китайська модель розвитку - це не специфічна соціалістична модель, але це і не модель держави, що розвивається. Сьогодні Китай загалом досить акуратно пропонує її як інструмент для відносно бідних авторитарних країн, які так і не змогли вийти на шлях успішного самостійного самопідтримуючого розвитку. Правда, пропонує не переважно безоплатно, а на чітко сформульованих, іноді й жорстких фінансових умовах сучасного світу у вигляді системи прагматичних геоекономічних принципів співробітництва. При цьому в самих економічно слабких і політично нестабільних країнах часом існують політичні сили, які хотіли б посилити за рахунок китайської допомоги розвиток автохтонних елементів неосвіченого авторитаризму, пояснюючи успіх Китаю лише наявністю авторитарної моделі управління.

Китайська модель розвитку принципово відрізняється від радянської моделі соціалізму. Соціальна допомога та соціальна держава в китайській моделі не є

виключно інструментом китайського соціалістичного розвитку [9, сс. 40-56]. В умовах надвиробництва товарів у Китаї використовується управління і попитом, і пропозицією, тобто поєднуються як принципи капіталістичного економічного, так і соціалістичного економічного управління, але на ринковій основі [10]. Таким чином, принципи китайського економічного управління все ж таки ґрунтуються спочатку на економічній ефективності держави ринкового типу, базуються в цілому на меритократичній системі управління, а потім вже на ідеї рівності. Поняття ефективності в китайській моделі соціальної держави прагматично - ця модель не спрямована виключно на вирішення, скажімо, демографічних проблем, проблем сім'ї і т. д., але "всередині" цієї соціальної моделі виділено ключові параметри, які дозволяють гідно фінансувати її головні напрямки [9, сс. 118-120, 123].

На основі такого підходу з кінця 1990-х років запроваджено: виробнича та медичні страховки, трудові виплати на виробництві та компенсації, допомога з догляду за дитиною, страхування комунальних послуг, індивідуальні пенсійні рахунки, загальне медичне страхування. Мінімальна заробітна плата тепер має становити не менше 40% від середньої у містах, оскільки в країні продовжує існувати розрив у доходах між містом та селом.

Існують механізми акумулювання пропозицій всіх ланок управління, не тільки партійних, існує механізм висування пропозицій про вдосконалення моделі розвитку поза партійним апаратом та партійними структурами.

Сильні лідери на певних періодах історії могли розробляти свої варіанти економічної політики, переконавши КПК прийняти їх за основу. Так, Сі Цзіньпін змінює акценти всередині системи через жорстку боротьбу з корупцією, щоб шляхом пожвавлення партійних механізмів вирішити проблему низької конкурентоспроможності нового покоління молодих партійних кадрів.

Китайське керівництво розуміє, що без втілення моделі соціальної держави країна у своєму розвитку не зможе рухатися далі, а китайці хочуть побудувати першу економіку світу не тільки за номінальними показниками ВВП. Вони хочуть домогтися інноваційності своєї економіки, забезпечити свій розвиток, що

самопідтримується, за рахунок формування глобальної зони торговельно-економічної взаємодії з КНР. Пекін виходить з того, що якщо економічна система не буде адекватно винагороджувати за реальну роботу, якщо не виникне справжньої меритократії, якщо населення залишиться бідним і неблагополучним і в країні не буде створено сильного соціального захисту, який повинен підтримувати на справедливому і гідному рівні життєдіяльність, влада просто не зможе переконати людей у тому, що потрібно ефективно працювати, а не емігрувати чи вигадувати будь-які способи життя “поза” чи “крім” держави.

При цьому слід розуміти, що така модель апriorі має на увазі примат китайських економічних та політичних інтересів над інтересами периферійної зони торговельно-економічної взаємодії з КНР, тому не акцентує уваги на проблемах політичного розвитку країн-партнерів. Політичний розвиток партнерів – справа їх самих, якщо це не заважає насамперед пріоритетам торговельно-економічних інтересів Китаю. Однак якщо ці торгово-економічні пріоритети ущемляються, то в хід можуть піти навіть політичні інструменти, в основному поки у вигляді інструментів "м'якої сили".

Китайська модель соціальної держави заснована на ринковому розвитку та є віртуозним еkleктично-синкретичним пристосуванням різних принципів до конкретних умов певного історичного періоду розвитку. Її можна сформулювати як загальні принципи розвитку "з китайською специфікою": техніко-технологічна сторона модернізації може бути практично повністю запозичена в інших країн, але це робиться цілеспрямовано з поступовим переходом від більш простого етапу до складнішого протягом тривалого періоду докладання щоденних зусиль великих мас людей під централізованим керівництвом на основі науково розробленої стратегії, доки не вичерпаються умови кожного конкретного етапу. Китайські лідери спочатку технічно та технологічно модернізували країну, спираючись на радянську модель, а потім, зрозумівши її обмежений характер, продовжили техніко-технологічну, фінансово-економічну, виробничу та управлінську модернізацію з опорою на розвинуті західні держави з економіками ринкового типу. Вони використовували еkleктичну модель запозичення,

фактично приміряючи те, що може бути успішно реалізовано в конкретних історичних умовах Китаю на кожному конкретному періоді, вирішуючи конкретні завдання. Ця модель сьогодні практично вичерпала себе, а нова поки що існує у вигляді досить розпливчастої ідеологеми "китайської мрії", для реалізації якої КНР має стати сильною та багатою [10].

Далі розглянемо Індію – одну з найбільших держав світу, яка характеризується високими темпами економічного розвитку, зростаючою питомою вагою у світовій економіці і має великий авторитет на світовій політичній арені. Економіка Індії вражає буквально всіх, починаючи від темпів розвитку сучасної інфраструктури та промисловості і закінчуючи, безумовно, вражаючою культурою, унікальними пам'ятками і найцікавішими традиціями. На сьогоднішній день Індія, економіка якої вважається досить суперечливою, займає далеко не останнє місце в рейтингу [країн, що розвиваються](#). Якщо підходити до питання комплексно, то можна зробити висновок про те, що з одного боку її називають найбагатшою країною на планеті (з точки зору наявності корисних копалин), з іншого ж аграрно-індустріальний сектор, в якому зайнято 2/3 населення країни, перебуває у вкрай жалюгідному стані.

Насправді, контрасти вражають. Виділемо кілька профілюючих галузей місцевої економіки [11].

1. Економіка Індії процвітає в основному завдяки тієї частини населення, якій пощастило знайти роботу в [гірничодобувній промисловості](#). І в цьому немає нічого дивного, адже саме Індії належить четверта частина всіх світових запасів вугілля, значна частка заліза, бокситів, марганцю, слюди, нафти, золота, газу та хромітів.

2. Як відомо, не стоїть на місці і медицина. Індійські лікарі і молодший персонал, а також виробництво медикаментів і різного устаткування – все це затребуване і дуже цінно у світі.

3. Країна має не тільки власне [ядерну зброю](#), але і репутацію космічної держави. Індія, на відміну від інших держав планети, самостійно виробляє ракети.

4. Уряд Індії прийняв правильне рішення в плані виробництва програмного забезпечення. Тепер у місті Бангалор розміщується один з найбільших наукових комп'ютерних центрів Землі, а його продукція відправляється насамперед на імпорт.

Якщо вже говорити про основні риси економічного зростання даного регіону, можна виділити наступні [12]:

1. Неоднорідність регіонів. На півночі країни (у більшості випадків) місцеве населення живе, керуючись давніми традиціями, звичаями, що склалася кілька століть тому культурою. Все це помітно гальмує промисловий розвиток регіону. У південній частині країни колись склалася британська модель розвитку, місцеві жителі вважаються більш мобільними, пристосовуються, а тому заможними і процвітаючими. На заході населення займається переважно легкою промисловістю, спостерігається масовий розвиток приватного та сімейного бізнесу.

2. Забезпеченість [мінеральними ресурсами](#). Абсолютно по всій території країни проводиться [видобуток вугілля](#). Важко собі уявити, але на території держави вдалося розмістити близько 500 великих шахт. Крім цього, масово видобуваються мідь, цинк, олово, глинозем, залізна і мідна руда, марганець і свинець.

3. Наявність родовищ як дорогоцінних металів, так і каменів. Економіка Стародавньої Індії, як, втім, і сучасна, багато в чому залежить від срібла, золота і алмазів.

4. Націоналізація важкої промисловості. Даний процес відбувся відразу ж після проголошення незалежності. Зараз ця провідна галузь належить тільки державі. Більша її частина, на думку експертів, була створена самим урядом.

Країна проводить активну зовнішню політику, твердо відстоюючи свої економічні і політичні інтереси на регіональному (в Південній Азії) і глобальному рівнях. Конфлікти, що існували між Індією та її сусідами, в тому числі і територіальні, неодноразово призводили до військових сутичок, не ліквідовані

повністю, але вже не стоять на першому плані в сучасній складній міжнародній обстановці.

Характерно, що у відносинах з США індійські лідери говорять про стратегічне партнерство, при наявності інтенсивного економічного співробітництва. Маючи великі економічні зв'язки з Європейським союзом, країнами АСЕАН та Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС), беручи участь у Співдружності націй (Commonwealth) і інших подібних організацій, Індія практично не входить ні в одне регіональне інтеграційне угруповання. Певним винятком можна вважати Асоціацію регіонального співробітництва країн Південної Азії (SAARC), що включає, крім Індії, її сусідів – Пакистан, Непал, Бангладеш, Бутан, Шрі-Ланку і Мальдівську республіку. Фактично економіка Індії – це ядро всієї економіки Південної Азії.

Індія як одна з найбільших економік світу була включена до "великої двадцятки" (G20). В той же час Індія увійшла в групу БРІКС. Країни цієї неформальної організації забезпечували в докризовий період не менше третини загального приросту світової економіки.

Сучасна Індія має три головні соціальні проблеми [13].

Перша – проблема бідності. За ВВП на душу населення країна посідає місце, яке відповідає місцю відсталих країн Тропічної Африки, частина населення, що живе на 1 \$ в день (офіційно прийнята в світі межа бідності) складає 50 % населення, понад 7 % населення – волоцюги, тільки 30 % населення мають сучасні санітарні умови життя, 35 % мають можливість купувати ліки.

Друга проблема – безробіття. Особливо великі показники безробітних в сільському господарстві – до 30 %.

Третя проблема – неписьменність. Близько третини населення країни не вміють читати та писати, серед жінок цей показник досягає 50 %. Поряд з цим науковий потенціал країни перевищує більшість розвинутих європейських країн.

Індія – один з економічних гігантів світу, що розвивається. ВВП на душу населення складає близько 450 дол. Але якщо цей показник розрахувати за

паритетом купівельної спроможності (ПКС), то він збільшується аж до 3000 дол. [12].

Промисловість. Індія володіє значними мінеральними та енергетичними ресурсами, тому видобувна промисловість відіграє традиційно велику роль в загальній структурі промисловості країни і дає понад 16 % її експорту. На долю галузі припадає 9 % світового видобутку залізної руди, майже третина якої іде на експорт, близько 15 % – марганцевих руд, 60 % видобутку слюди [14].

Металургійна база Індії лежить в основі розвитку потужного машинобудування: друге місце після США за виробництвом продукції електроніки, інформаційних технологій, програмного забезпечення та їх експортом, «Силіконові долини» Індії знаходяться в штаті Махараштра та Карнатака; важке та енергетичне машинобудування (Західна Бенгалія, Джаркханд, Уттар-Прідеш) забезпечують власні потреби і дають експортну продукцію; здійснюється власна програма космічних досліджень (космічний центр в Бангалорі, космодром на о. Шріхарікота в Бенгальській затоці).

Індія посідає перше місце у світі за виробництвом ювелірних виробів із золота та срібла, а також з огранювання алмазів, прикраси та дорогоцінне каміння складають майже 15 % експорту країни [15].

Із галузей хімічної промисловості найбільшого розвитку дістало виробництво пестицидів, мінеральних добрив та медичних препаратів. Індія є значним виробником конкурентоздатних в порівнянні із західною продукцією, але значно дешевших лікарських і фармацевтичних препаратів. Галузь має виражену експортну спрямованість, виробництво лікарських препаратів засноване на принципах традиційної медицини. Стримуючим фактором для галузі є недостатня сировинна база. Усесвітньо відомі індійські натуральні шовки, кашмірські шалі, різьблення по дереву, вироби з пап'є-маше, шафран, хутра, ювелірні вироби, які створюються кустарними та сучасними підприємствами.

Формування висококваліфікованих кадрів є основним завданням країни, тому значна увага приділяється розвитку науки та вищих навчальних закладів. В країні налічується понад 170 університетів і 7000 коледжів. За кількістю фахівців

з вищою освітою Індія посідає одне з провідних місць у світі, друге за кількістю професійних програмістів і третє – за чисельністю кваліфікованого науково-технічного персоналу. Розвиток сфери послуг – головне джерело економічного зростання країни, яка може стати головним експортером послуг програмного забезпечення та працівників цієї галузі.

Розглянемо зовнішньоекономічні зв'язки. Експорт країни є надзвичайно різноманітним. За експортом марганцевої руди та слюди Індія посідає одне з перших місць в світі. Індія – значний постачальник на світовий ринок шкір і шкіряних виробів, взуття. Вона експортує продукти нафтопереробки, хімікати, шкіряні вироби, рис, пшеницю, насіння олійних культур, вату, джут, чай (найбільший у світі виробник), каву, прянощі, цукрову тростину й цукор, молочну продукцію, тканини і текстиль, продукти харчування, риба, залізо, сталь, транспортне устаткування, цемент, гірничохімічну сировину, машини, програмне забезпечення. Високу частку в експорті зберігає і така традиційна галузь як огранювання діамантів та інших коштовних каменів, ювелірні вироби. Найбільші партнери в експорті – США, Китай, ОАЕ, Велика Британія, Гонконг, Сінгапур [12].

Імпортує Індія енергоносії, сиру нафту й нафтопродукти, машини, обладнання, міндобрива, хімічні продукти, золото, срібло, необроблене каміння (особливо алмази). Основні постачальники: Китай, США, Німеччина, Сінгапур, Швейцарія, Бельгія. Значну частину сировини для текстильної промисловості країна завозить з Єгипту та Судану (бавовну), Бангладеш (джут), Австралії (вовна). В країні сформувалося сім зон вільної торгівлі.

1.3. Особливості розвитку економіки Південної Кореї, азійських "тигрів" та "драконів"

Регіон Південно-Східної Азії – це дев'ять країн з населенням 410,6 млн. осіб, що складає 7,7% населення всього світу або 13,4% населення Азії [16]. Сьогодні азіатсько-тихоокеанський регіон перетворюється на могутню світову

силу. Спеціалісти визнають, що центр інновацій економічного прогресу у світовому господарстві зміщується саме в цей регіон, і він стає лідером економічного розвитку на п'ятому етапі технічної революції. Регіон Південно-Східної Азії неоднорідний і не складається з груп країн, для яких характерні ті чи інші спільні тенденції соціально-економічного та політичного розвитку.

Перетворення Південної Кореї (Республіки Корея) в одного зі світових лідерів промислового виробництва, що мало місце у середині 1990-х років, з аутсайдерів мегарегіону Східної Азії, якою вона була у середині 1950-х років, відбувалося впродовж життя одного покоління населення країни. У сучасній Республіці Корея виробляється приблизно 2% глобального ВВП, хоча питома вага населення країни становить менше 0,8% населення світу [17]. Частка ж країни у світовому експорті товарів уже зараз наблизилася до 2,5%.

Розглянемо особливості корейської моделі розвитку. Велике значення для модернізації моделі економічного розвитку мало так зване "подвійне економічне зростання", за якого експортна орієнтація у трудомісткості галузі готувала базу для капіталомісткої промисловості, у тому числі для наукомістких виробництв. Держава залишила за собою макроекономічне регулювання, підтримку інновацій та проведення антимонопольної політики.

Проведені економічні реформи вивели Південну Корею на початку 1990-х рр. у число промислових лідерів планети. У першу чергу це стосувалось високих темпів економічного зростання, скорочення рівня інфляції, стрімкого нарощування експорту, розвитку наукомістких галузей промисловості тощо.

Спочатку була стратегія запозичення зарубіжного досвіду і технологій. Практично всі найбільш передові галузі південнокорейської промисловості використовують західні технології, оснащені імпортним обладнанням. Для залучення капіталу і сучасних технологій ТНК в Південній Кореї створювалися експортно-виробничі зони, що заклали основу розвитку наукомістких галузей, орієнтованих на зовнішній ринок [18].

Поряд із залученням іноземних інвестицій, починаючи з 80-х років економічна політика Південної Кореї була спрямована на запозиченням із-за

кордону сучасних технологій. Левина доля угод, пов'язаних із придбанням виробничого обладнання і пов'язаних із ним "know how", припадало на угоди з японськими бізнесменами (56,4%), хоча співробітництво з південнокорейськими фірмами у цій галузі почалося на 4 роки пізніше, ніж з американськими та іншими діловими колами. Домінуючою була і питома вага Японії в сумах південнокорейських відрахувань за використовувану техніку і технології [18].

Доцільно виділити сучасний період, що характеризується помітним зрушенням у бік США і головних країн Західної Європи в галузі запозичення технологій. Тоді як Японія, стурбована швидкими темпами розвитку сусіда, поставляла в Корею далеко не найсучасніші технології.

Останнім часом Південна Корея стала приділяти підвищену увагу запозиченню передової технології і притягненню в змішані підприємства прямих інвестицій, якщо іноземні капіталовкладення обіцяють їй підвищення технічного рівня вітчизняної промисловості. Істотна увага приділяється розробці поточних і перспективних програм НДДКР, їх матеріального і кадрового забезпечення, системі організації і управління науковою діяльністю, її інформаційного забезпечення.

Не можна не сказати про державну підтримку великих національних фінансово-промислових груп (ФПГ). Зігравши вирішальну роль у процесі індустріалізації та інтеграції країни у світову економіку, ФПГ в останні роки стали впливати на динамізм розвитку внутрішнього конкурентного середовища, ускладнює розвиток малого і середнього бізнесу, обмежує свободу підприємництва.

Далі розглянемо особливості економіки азіатських "драконів".

Гонконг (особливий район Китаю) та Тайвань нерідко розглядаються фахівцями з міжнародної економіки та китайськими економістами й політиками в складі Китайської Народної Республіки, проте рівень розвитку виробництва в них та в розташованому на південному сході Азії Сінгапурі яскраво свідчить про фактично постіндустріальну фазу еволюції цих пріоритетних для азійської та світової економіки територій, які мають високий рівень локалізації

господарської діяльності на невеликій території і чітко вписуються в парадигму "регіонів - квазікорпорацій". Основними рисами, які відрізняють ці країни в глобальному конкурентному середовищі, є [19]:

- значні відносні показники ВВП, які перевищують 20000 дол. на душу населення (за паритетом купівельної спроможності) і мають стійку тенденцію до щорічного зростання;

- постіндустріальна структура економіки, в якій частка сфери послуг перевищує 60%, а інтенсивний характер сільського господарства, приміром на Тайвані (в цій країні на нього припадає лише 3% ВВП), мало чим відрізняється від більшості країн-лідерів (у Гонконзі та Сінгапурі цей сектор національного господарства майже зовсім не розвинутий через відсутність придатних для цього територій);

- інноваційний характер розвитку різних секторів економіки. Країни цього мегарегіону мають провідні міжнародні позиції за значеннями індексу технологічних досягнень. Важливим є також наявність у них світових технологічних центрів;

- високі позиції конкурентоспроможності національної економіки, які посилюються рік у рік. За індексом конкурентоспроможності, що зростає, Тайвань вийшов у 2011 р. на 4-те місце у світі (у 2003-му посідав 5-е), Сінгапур на 7-ме (був на 6-му), Гонконг на 21-ше (був на 24-му).;

- міцні фінансові позиції в світі та наявність одних з найбільших у глобальній економіці фондових бірж;

- значні обсяги експорту та реекспорту, які в окремі роки можуть перевищувати ВВП країн цієї групи. Найбільш типовим при цьому є зовнішня торгівля між Китаєм та Тайванем через Гонконг, що пов'язано з політичним несприйняттям урядом КНР Тайваню як окремого державного утворення, проте така система торгівлі виявилася корисною для всіх учасників міжнародного обміну товарами та послугами в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні;

- низький рівень безробіття та висока кваліфікація робітників і службовців, велика питома вага нелегальної робочої сили.

Названі вище спільні риси і, в першу чергу, високий інноваційно-інвестиційний динамізм національних економік є позитивними чинниками розвитку цих держав у складній конкурентній моделі Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Разом з тим, Сінгапур, Тайвань та Гонконг мають чимало специфічних рис свого господарства, притаманних тільки їм одним.

Тайвань є країною, яка активно використовує елементи планового ведення господарства та індикативного планування. Прийнятий у 2000 р. План Глобального розвитку логістики передбачає підвищення технологічності національної економіки, розвиток нових напрямів хай-тек, електронної торгівлі та логістики [20]. Планується, що саме в цих галузях упродовж наступних десяти років країна може досягти світового лідерства. Упродовж цього часу уряд Тайваню поступово вводитиме новий інноваційний план, метою якого стане створення нового суперінноваційного центру, що буде аналогічним до Силіконової долини США.

Сучасну економіку Тайваню відрізняє досить низький рівень інфляції та безробіття, позитивне торгове сальдо, великі обсяги зарубіжних інвестицій (третє місце у світі). Ті трудомісткі галузі, з яких країна починала свою індустріалізацію у 1960–70-х рр., поступово замінюються на високотехнологічні виробництва та виводяться за межі країни. Достатньо сказати, що у 2019 р. продукція високих технологій у структурі експорту Тайваню становила 57% [21]. Найбільшими за ринковою капіталізацією компаніями на цьому острові є корпорації, які є лідерами виробництва продукції електроніки та електротехнічної промисловості, основної статті експорту Тайваню. На відміну від інших держав Азіатсько-Тихоокеанського регіону країна меншою мірою постраждала від фінансової кризи кінця 1990-х рр., тому що проводила консервативну фінансову політику та реалізовувала своєрідну підприємницьку стратегію. Сучасний Тайвань активно інвестує в промисловість Малайзії, Таїланду, Індонезії і опосередковано в Китай, останнім часом також проявляє активність щодо вкладання капіталу в економіку ряду постіндустріальних держав.

Протягом останніх двадцяти років Гонконг розвивався швидкими темпами, забезпечуючи щорічне 5-відсоткове зростання ВВП. Основними секторами економіки стали: виробництво тканин, туризм, електронна промисловість, виробництво пластмас, годинників тощо.

Скорочення обсягів експорту під час азійської кризи і, що особливо важливо для цієї країни, реекспорту, викликало значні зміни в структурі зовнішньої торгівлі. Проте основними статтями імпорту Гонконгу залишилися продукти харчування, транспортне обладнання, сировина, напівфабрикати, нафта. Основними торговими партнерами зараз є Китай, США, Японія, ЄС, Південна Корея. На початку XXI ст. великої шкоди економіці Гонконгу завдала епідемія пневмонії, яка суттєво скоротила обсяги експорту, мало місце також зменшення потоків іноземного туризму та зниження зовнішньої і внутрішньої фінансової активності в господарстві країни. Проте після невдалого для Гонконгу 2001 р. зростання економіки розпочалося знову вже з 2002 р.

Прикладом постіндустріальної економіки на азійському континенті справедливо можна вважати Сінгапур, місто-країну, щорічний ВВП якої на одного жителя наближається до 30000 дол., а за рівнем конкурентоспроможності цю державу варто відносити до країн-лідерів.

Розглянемо причини Сінгапурського економічного дива. По-перше, демократія по-сінгапурськи. Всього півстоліття тому Сінгапур був відсталим колоніальним придатком, країною «третього світу». Сьогодні – це країна з розвинутою та успішною ринковою економікою, для якої характерні сприятливе середовище для бізнесу, відсутність корупції і лояльна податкова політика.

Взявши орієнтацію на «захід», уряд реформував систему освіти. Величезні суми були витрачені на навчання сінгапурських студентів в найкращих університетах світу. З впровадженням інформаційних технологій пов'язані чи не головні перспективи розвитку держави. Сінгапур входить у першу десятку країн по застосуванню комп'ютерів з розрахунку на 1000 жителів.

Добробут країни заснований на судноплаванні, електронній промисловості та ролі одного з міжнародних торгово-фінансових центрів. Одна з головних

галузей промисловості Сінгапуру – електроніка і електротехніка (персональні комп'ютери, великі інтегральні схеми, периферійні системи, обладнання автоматизованого проектування, засоби зв'язку, інше). Майже 80% експорту електроніки становлять вироби виробничого призначення і лише 20% побутового [22]. Валютна біржа Сінгапуру входить у десятку найбільших валютних бірж світу з обсягом операцій на десятки млрд. доларів. Крім того, країна перетворюється у великий центр іноземного туризму (більше 5 млн. туристів на рік).

Істотна частина цих успіхів досягається шляхом залучення іноземних інвестицій допомогою пільгового оподаткування. Діючі ставки одні з найнижчих у світі, з масою податкових звільнень і досить високими порогами доходу для нарахування. Для окремих високотехнологічних іноземних компаній зайнятих у науково-дослідній та проектній роботі діють особливі пільги, включаючи 10-річне звільнення від податків. Крім того, для усунення подвійного оподаткування Сінгапур активно укладає міжнародні угоди з іншими країнами.

Визначемо характерні відмінності економіки азіатських "тигрів". До країн цієї групи належать чотири держави: Індонезія, Малайзія, Філіппіни, Таїланд, які значно пізніше ніж "дракони" почали модернізацію своєї економіки та структурні реформи господарства, а відтак, хоча й мають традиційно високі темпи нарощування основних макроекономічних показників, значно відстають від країн-лідерів Східної та Південно-Східної Азії щодо рівнів ділової активності, залучення інновацій та інших типових індикаторів постіндустріального суспільства. Разом з тим, в структурі господарства "тигрів" чітко проглядаються спільні риси їх економіки, які можна згрупувати у такий спосіб [23 - 29]:

- 1) Низькі відносні макроекономічні показники розвитку економіки.
- 2) Домінуюча в структурі ВВП питома вага промисловості. На цей сектор в Індонезії припадає 47%, Малайзії – 50% і лише в Таїланді – 40% та Філіппінах – 31%. На провідні позиції останнім часом почала виходити сфера послуг. Для всіх цих держав характерною є висока частка сільського

господарства – від 8% у Малайзії до 16% в Індонезії. Кількість зайнятих в аграрному секторі становить, наприклад, в Індонезії – 45%, що яскраво свідчить про низький рівень розвитку останнього.

3) Великий зовнішній борг "тигрів", щорічне обслуговування якого вимагає чималих коштів. "Рекордсменом" серед цих держав виступає Індонезія, зовнішні запозичення якої доходили до 96% її ВНД. Решта країн також мала високі боргові показники – від 52% ВНД у Малайзії до 64% у Таїланді та на Філіппінах.

4) Невисокі рівні конкурентоспроможності національної економіки, які нерідко можуть коливатися по роках.

5) Однотипна структура експорту, основою якого є нафта, газ, деревина, тканини, каучук, олово, а зараз – продукція точного машинобудування, електронне обладнання, хімічні продукти, продукція нафтопереробки тощо.

6) Високий рівень кризовості економіки. Ця ризиковість є особливо характерною для тих держав, що не мають диверсифікованої структури виробництва (Індонезія, Філіппіни), а відтак саме вони значною мірою потерпають як від світових кон'юнктурних коливань, так і від стихійних явищ (епідемія нетипової пневмонії, цунамі тощо).

7) Значний розвиток туризму та пов'язаних з ним сервісних галузей, питома вага якого в структурі ВВП щорічно зростає.

8) Високий рівень розшарування населення на бідних і багатих. Найвищий показник бідності має така країна, як Філіппіни, де за межею бідності знаходяться понад 37% її населення. Підвищення якості робочої сили, боротьба з тіньовим ринком її використання – пріоритети діяльності урядів держав цього мегарегіону.

Висновки до розділу 1

У кваліфікаційній роботі схарактеризовано стан та тенденції розвитку економіки країн Азії. Міжнародний валютний фонд попередив, що найбільшими

економічними проблемами для Азії будуть зростання боргу та відтік капіталу, оскільки відсоткові ставки продовжуватимуть зростати. Ці попередження прозвучали на тлі того, як нещодавно МВФ скоротив свої прогнози щодо глобального зростання в своєму останньому економічному прогнозі та попередив, що новий рік буде відчуватися як рецесія для багатьох частин світу.

На сьогоднішній день Індія, економіка якої вважається досить суперечливою, займає високі місця в рейтингу [країн, що розвиваються](#). Якщо підходити до питання комплексно, то можна зробити висновок про те, що з одного боку її називають однією з найбагатших країн на планеті (з точки зору наявності корисних копалин), з іншого ж аграрно-індустріальний сектор, в якому зайнято 2/3 населення країни, перебуває у вкрай складному становищі.

Щодо Китаю, то від наявності та ефективності планування залежить соціально-економічний розвиток країни, визначається регулююча роль держави у відповідні періоди. Держава за допомогою всебічно збалансованих планів і допоміжної ролі ринкового регулювання, гарантує пропорційний, гармонійний розвиток всього народного господарства країни. Немає жодних сумнівів у тому, що діюча система планування сприяє економіці КНР, що стрімко розвивається.

Чинниками економічного зростання Південної Кореї є:

- підтримка макроекономічної стабільності через консервативну (у ряді випадків авторитарну) грошово-кредитну та фінансову політику;
- максимальне стимулювання розвитку найбільших ТНК;
- створення експортно-орієнтованої та імпортозаміщувальної моделі економічного розвитку та збереження на перших порах закритості внутрішнього ринку;
- специфічна митно-тарифна політика, що була орієнтована на абсолютизований захист вітчизняного товаровиробника;
- чітке позиціонування галузевих пріоритетів у відповідні періоди реформування економіки країни;
- високий рівень експлуатації робочої сили, нетиповий для більшості постіндустріальних держав;

– поєднання західної системи організації з традиційними віруваннями і уподобаннями корейського народу.

Основними чинниками подальшого розвитку Гонконгу впродовж наступних десяти років будуть:

– поступове перетворення Гонконгу в ділову столицю світу, що пов'язано з диверсифікацією фінансової сфери;

– відкриття "юаневих" рахунків у гонконзьких банках (як відомо, в країні діє своя валюта - гонконзький долар, курс якого жорстко прив'язаний до долара США), що дозволить перебрати на себе додаткове посередництво у конвертації інвестицій, що надходять в КНР;

– посилення обсягів транскордонного руху товарів;

– розвиток матеріально-технічного забезпечення комерційної діяльності.

Найважливішими цілями, які заплановано досягти в економіці країн Південно-Східної Азії, є такі:

– подолання демографічної проблеми, пов'язаної з високим рівнем народжуваності;

– досягнення політичної стабільності і піднесення добробуту населення;

– розроблення та імплементація нового економічного курсу, зорієнтованого на збільшення витрат і стимулювання споживання, а також зниження податків для селян, надання їм кредитів та державної підтримки банків;

– залучення кваліфікованих кадрів в різні сектори національної економіки (переважно в машинобудування);

– реформування банківської та кредитно-фінансової системи, в яких роль уряду є визначальною;

– стимулювання розвитку інфраструктури, недостатній рівень якої є стримуючим чинником модернізації національних економік;

– повний перехід на інноваційно-інвестиційну модель розвитку.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СПІВПРАЦІ КРАЇН АЗІЇ: МОЖЛИВОСТІ, РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

2.1. Відносини Індії та Китаю з країнами Азії та світу

Стрімке економічне зростання Китаю, фактичне перетворення його в одну з наддержав ставлять на порядок денний питання про те, як зміниться світова політична та економічна система з появою нового потужного гравця і як цей гравець вибудовуватиме відносини з іншими державами – як великими державами, так і сусідами у регіоні. Особливий інтерес становлять відносини Китаю з Індією, яка крім того, що має з КНР неврегульовану територіальну суперечку, сама претендує на роль регіонального гегемона.

Як суперник Китаю, що має серйозний військовий та економічний потенціал, Індія є ідеальним союзником для будь-якої держави, яка бажає обмежити зростання китайської могутності.

Індія та Китай продовжують взаємовигідну співпрацю в економічній сфері: загальний обсяг торгівлі у 2020 р. становив рекордні 95,7 млрд дол., КНР є основним експортером товарів до Індії. Більше того, за останні кілька років суттєво покращилися політичні відносини двох країн – так, голова КНР Сі Цзіньпін та прем'єр-міністр Індії провели декілька неформальних саміти, і ці зустрічі, очевидно, продовжуватимуться й надалі.

Таким чином, Індія та Китай суперничають та співпрацюють, борються за вплив в одних регіонах та виступають єдиним фронтом в інших [30, сс. 669-670]. Постає питання: чим же керуються індійські політичні еліти, визначаючи політику країни на китайському напрямі? Тому об'єктом нашого дослідження є відносини Індії та КНР; предметом – чинники, що визначають підхід індійської боку до вибудовування цих відносин.

Гіпотеза автора у тому, що індійське ставлення до піднесення Китаю визначається передусім суперечливим історичним досвідом. Обидві цивілізації

мирно співіснували протягом тисячоліть, підтримуючи торговельні та культурні зв'язки; проте негативний досвід війни 1962 р. сприяв формуванню у свідомості індійських політичних, військових та експертних кіл образу Китаю як небезпечного та непередбачуваного сусіда.

Ця двоїстість, з одного боку, змушує індійські еліти сприймати існування Китаю як неминучий і постійний чинник зовнішньої політики країни; з іншого боку, спонукає їх з побоюванням ставитись до будь-яких дій Китаю в зоні своїх інтересів. Зіткнення інтересів великих держав, обумовлене зростанням їх технологічного та економічного потенціалу, поглибленням азіатської глобалізації, претензіями на регіональну гегемонію, еволюцією уявлення про себе як про центр підсистеми в рамках загальної глобальної системи, прагненням конвертувати економічну та військову міць у збільшення політичної ваги на світовій арені, видається неминучим. Водночас усвідомлення взаємозалежності та розуміння необхідності подальшого співіснування змушують Індію уникати прямого зіткнення та вибудовувати амбівалентну політику, засновану як на співпраці, так і на суперництві.

Результати нашого дослідження поділені на п'ять частин. У першій дається загальний історичний огляд відносин Індії та Китаю; у другій виділяються основні імперативи, що логічно випливають з історії цих відносин; у третій, четвертій та п'ятій демонструється застосування цих імперативів у трьох субрегіонах (Південній Азії, Південно-Східній Азії, Східній Африці); нарешті у шостій розглядається концепт «Indo-Pacific», спочатку задуманий як спосіб пом'якшити китайську загрозу, але який зараз трансформується в історичний, філософський, економічний і політичний базис індійської зовнішньої політики у східному напрямку.

По-перше, розглянемо історію індійсько-китайських відносин.

Історія контактів індійської та китайської цивілізацій налічує понад дві тисячі років. Ці контакти були різноплановими – від культурних (саме з Індії до Китаю прийшов буддизм) до економічних (Індія як споживала китайські товари, так і служила важливим перевалочним пунктом на торговому шляху між Китаєм і

Європою). Цю роль вона зберегла і після мусульманського завоювання Північної Індії.

Якісь серйозні конфлікти між індійськими та китайськими державами в цей час були неможливі: їх поділяли непрохідні для великих армій Гімалаї та джунглі Південно-Східної Азії. Невипадково у цьому субрегіоні склався особливий тип суверенітету – так званий суверенітет мандали, який передбачав абсолютного контролю за територією та суварих кордонів, базуючись на особистих відносинах між правителями.

Ще до здобуття Індією незалежності в середовищі індійської інтелігенції сформувалася синофільська течія, яка бачила в індійсько-китайському зближенні основу для формування паназіатського блоку [31, сс. 293-378].

Після того, як Індія стала незалежною, а в громадянській війні в Китаї перемогли комуністи, почалося зближення двох країн. Прем'єр-міністр Джавахарлал Неру та його радники, передусім Крішна Менон, розглядали Китай як потенційного партнера Індії у формуванні третього, нейтрального, центру на початку холодної війни, який міг би згуртувати навколо себе азіатські та африканські країни, які не бажають примикати до жодного з блоків, що протистоять. Однак суперечності між Китаєм та Індією, що поступово наростали, нездатність і небажання сторін зрозуміти інтереси один одного призвели до розпаду індійсько-китайського партнерства та війні 1962 р. [32, с. 78] Поразка Індії у цієї війни стала джерелом постійної суспільної фрустрації. У той час як у китайській суспільній свідомості вона присутня як незначний епізод епохи Мао, в Індії вона перетворилася на одну з важливих частин національного міфу, в рамках якого країна сприймається як безневинна жертва зрадницького нападу. Цей міф досі є базовим щодо імперативів індійської зовнішньої політики країни.

Напружені відносини між Індією та Китаєм зберігалися до другої половини 1980-х років, коли радянсько-китайська нормалізація, наближення закінчення холодної війни та зміна загальної обстановки у світі підштовхнули Індію до поліпшення відносин з КНР. 1988 р. прем'єр-міністр Раджив Ганді особисто прибув до Пекіна. Завдяки відмові Індії від принципової позиції "спочатку

врегулювання територіальних суперечок, потім нормалізація відносин" і ставці на створення довірчої атмосфери для подальшого врегулювання питання про кордон вдалося досягти серйозного прогресу [33, с. 537]. У наступні роки нормалізація відносин тривала, хоча темпи її знизилися: кардинальні зміни на світовій арені на початку 1990-х років змусили Індію переглянути зовнішньополітичні пріоритети. Була проголошена концепція "Дивися на Схід" (Look East), націлена на зміцнення відносин із країнами Південно-Східної Азії як найбільш перспективними партнерами, джерелом фінансів та технологій. Після загибелі 1991 р. Раджива Ганді всі наступні індійські прем'єр-міністри, хоч і проводили щодо Китаю загалом нейтрально-дружню політику, уникали рішучих кроків щодо подальшого зміцнення відносин між Пекіном і Нью-Делі.

Шанс на прорив у відносинах з'явився в 1998 р. після приходу до влади правоцентристської "Бхаратія Джаната парті" (БДП), щонайменше пов'язаної з традиційними антикитайськими елітами. Прем'єр-міністр Атал Біхарі Ваджпаї у 2003 р. відвідав Китай, продемонструвавши готовність і надалі зміцнювати зв'язки з північним сусідом. Підтримка КНР для Індії в цей момент мала важливе значення: країна нещодавно провела ядерні випробування, що здебільшого негативно розцінила світова спільнота. Основним досягненням Ваджпаї у питанні індійсько-китайського зближення став суттєвий прогрес у питанні про кордон; по деяким даним було підготовлено план повного врегулювання прикордонного питання, чому завадила поразка БДП на виборах.

Уряд ІНК, який прийшов до влади на чолі з Манмоханом Сінгхом, продовжуючи підтримувати хороші відносини з Китаєм, водночас у стратегічному плані розгорнувся у бік США, які бачили в Індії можливого союзника у боротьбі з ісламським екстремізмом і потенційну противагу зростанню китайського впливу в регіоні. Пік зближення припав на другий президентський термін Барака Обами. У 2014 р. Манмохан Сінгх після поразки ІНК на виборах відійшов від влади, але Нарендра Моді, який змінив його, в цілому продовжував політику свого попередника.

Однак через кілька років Моді, як і Ваджаї, активізував політику китайською напямі. Незважаючи на низку ексцесів, найпомітнішим з яких стало протистояння на плато Доклам у 2017 р., Індія та Китай продовжують зміцнювати зв'язку як в економічній, так і політичній сфері. Зривим виразом цього процесу стали безпрецедентне зростання двосторонньої торгівлі, збільшення китайських інвестицій в економіку Індії та практика неформальних зустрічей лідерів двох країн.

Визначимо імперативи Індії. Таким чином, Індія має неоднозначний історичний досвід взаємин із Китаєм. З одного боку, обидві країни зберігають тісні культурні та релігійні зв'язки та нарощують економічні; з іншого – Індія після поразки у війні 1962 р. з підозрою ставиться до зміцнення політичного впливу КНР та зростання його військового потенціалу.

Загалом можна виділити такі основні положення, які впливають на сучасну індійську політику щодо КНР:

1. Китай був, є і залишиться сусідом Індії; він нікуди не зникне, і з ним доведеться рахуватися майбутнім поколінням. В очах індійців Китай сприймається як держава-цивілізація, яка переживає періоди занепаду та підйому, але завжди зберігає цивілізаційне ядро. Цей імператив призводить до того, що Індія не розглядає всерйоз можливість агресії проти Китаю, індійські еліти не готують до неї війська і населення. Як наслідок, участь у будь-якому антикитайському альянсі не відповідає довгостроковим інтересам Індії: повністю знищити Китай не вдасться, а індійсько-китайські відносини будуть зіпсовані десятиліттями.

2. Індія - така ж держава-цивілізація, як і Китай; вона швидко нарощує економічну, військову та політичну міць і претендує на роль одного із центрів сили у світі, пред'являючи законні претензії на контроль над регіонами, важливими для її безпеки [34, с. 39]. Китай у цій ситуації представляється суперником, наміри якого (насамперед заявлена стратегія "Поясу та Шляху") свідомо підозрілі. Оскільки індійсько-китайське суперництво є принципово новим

фактором, який не має аналогів в історії двох країн, воно потребує пошуку нових рішень.

До цих двох основних положень, які можна позначити як стратегічні, додаються міркування тактичного плану, які залишаться значущими протягом найближчих років, якщо не десятиліть.

3. Запущені Нарендрой Моді кардинальні реформи в Індії, покликані вивести її до світових економічних лідерів, вимагають постійного фінансового та технологічного підживлення. Партнери Індії у Східній та Південно-Східній Азії забезпечити її не можуть, США також не готові фінансувати економічний розвиток зарубіжних країн. У цих умовах Індія неспроможна ігнорувати китайські технології та інвестиції.

4. США останні роки проводять непослідовну політику щодо Індії та КНР. Хоча проблема стримування Китаю сприймається Вашингтоном як ключова та довготривала і спроби її вирішення, як правило, передбачають конфронтацію між США та їх союзниками та КНР, але конкретні дії США варіюються залежно від того, хто займає президентське крісло. Якщо під час другого терміну Обама США демонстрували готовність допомогти Індії наростити економічну міць, що збігалось з намірами Нью-Делі, то Дональд Трамп, підтверджуючи бажання й надалі співпрацювати з Індією, розпочав із нею торгову війну. При цьому необхідно враховувати, що інших великих держав, які готові спонсорувати Індію як потенційного противника КНР, у світі немає.

Всі ці положення в результаті приводять індійське керівництво до висновку про необхідність проведення виваженої політики та реалізації щодо Китаю стратегії “співробітництва-суперництва”, дій у рамках конкурентного зв'язку (competitive connectivity, за визначенням Парага Ханни) [35, с. 6]. Для аналізу того, як ці підходи працюють на практиці, вибрано три регіони: Південну Азію, Південно-Східну Азію та Східну Африку. Відносини Індії з країнами кожного з цих регіонів мають свою специфіку, що дозволяє виділити спільні імперативи індійської політики щодо КНР.

Розглянемо відносини Індії з країнами Південної Азії.

З 2006 р. представники індійських політичних еліт у виступах, присвячених зовнішній політиці країни, використовують образ трьох концентричних кіл, на які відповідно до бачення Нью-Делі ділиться світ. У центрі знаходиться сама Індія; потім йде зона безпосереднього сусідства, що включає всі країни Південної Азії (Пакистан, Непал, Бутан, Бангладеш, Шрі-Ланка, Мальдіви); потім зона розширеного сусідства, куди входять Афганістан, країни Близького Сходу, Східної Африки, острівні держави Індійського океану, країни Південно-Східної та Центральної Азії та решта світу. Відповідно до цього поділу, Індія по-різному реагує на виклики та загрози, що виникають у різних регіонах.

Регіон безпосереднього сусідства сприймається як критично важливий для безпеки Індії. Крім цього, країни, що відносяться до нього, історично входили у сферу впливу або до складу Індії, тому Нью-Делі вважає їх культурно і цивілізаційно “своїми”. Протягом десятиліть Індія прагнула підтримувати дружні стосунки з усіма сусідами, крім Пакистану. Так, Бутан спочатку був і продовжує залишатися державою-клієнтом Індії, що координує свою зовнішню та оборонну політику з Нью-Делі; Мальдіви з часів президента Гаюма проводять політику "Індія насамперед", підпорядковуючи свої інтереси індійським. Аж до повалення монархії такої політики дотримувався і Непал, який нині намагається лавірувати між Індією та Китаєм, використовуючи їх суперництво у своїх інтересах. Індія намагається підтримувати дружні відносини зі Шрі-Ланкою та Бангладешем, розглядаючи обидві країни як важливі елементи південноазіатської системи безпеки та намагаючись не допустити перетворення їх на китайських васалів [36, с. 332; 37; 38]. Нью-Делі робив неодноразові спроби налагодити стосунки і з Ісламабадом, але вони закінчувалися провалом; в результаті Пакистан перетворився на свого роду зручного ворога, велика війна з яким мало ймовірна, але чергове загострення стосунків допомагає згуртувати націю у потрібну хвилину.

Тісні економічні, військові, політичні зв'язки між Ісламабадом та Пекіном та неофіційний статус КНР як держави – патрона Пакистану звужують для Індії

простір рішень у разі загострення відносин, що також викликає невдоволення в індійських елітах.

У період охолодження індійсько-китайських відносин будь-яка китайська діяльність у зоні безпосереднього сусідства (підтримка партизанів-маоїстів у Непалі, допомога Пакистану) небезпідставно сприймалася Індією як дестабілізуюча. Хоча до 1990-х років КНР звернула співпрацю з маоїстами, виникла нова проблема: китайське економічне проникнення в регіон. Як правило, воно реалізується у вигляді інфраструктурних проектів: китайські компанії будують дороги, порти, електростанції, а китайські банки охоче видають кредити країнам, що потребують. Індійські еліти припускають, що економічна присутність, що реалізується в рамках “Поясу та Шляху”, може згодом перерости у політичну та військову. Тому Індія в міру своїх можливостей прагне не допустити участі КНР у регіональних форматах співробітництва, що могло б поставити під сумнів індійське домінування у регіоні. Як приклад можна навести ситуацію з китайським членством у Південно-Азіатській асоціації регіонального співробітництва (SAARC); хоча Індія в 2005 р. була змушена погодитися з участю Китаю в організації як держава-спостерігач [39], вона блокує надання йому статусу повноправного члена.

Особливе невдоволення у Нью-Делі викликає будівництво Китайсько-пакистанського економічного коридору (СРЕС), частина траси якого проходить територією, яку Індія вважає незаконно окупованою Пакистаном, та участь китайських компаній у будівництві та модернізації портів, насамперед Гвадара в Пакистані, Читтагонга в Бангладеші і Хамбантоти на Шрі-Ланці. В очах більшості індійських експертів з безпеки ці проекти – частина єдиного плану створення так званої “Нити перлів”, лінії баз, за допомогою яких КНР у разі початку військового конфлікту має намір “задушити” індійську морську торгівлю [40, сс. 124-132]. Сама ідея про існування “Нити перлин” була некритично запозичена індійськими експертами в американських колег і потрапила на благодатний ґрунт. Незважаючи на те, що ця ідея не витримує перевірки критикою (всі порти, що будує КНР, є комерційними; будь-яке переміщення китайських ВМС в Індійському океані буде

зафіксовано засобами індійської розвідки; а у разі початку конфлікту китайські військово-морські сили, дислоковані на базах у безпосередній близькості від індійських берегів, будуть знищені ударами з повітря), вона, як і раніше, домінує в індійському експертному дискурсі.

Занепокоєння індійської сторони викликає очевидна готовність більшої частини регіональних еліт брати дешеві китайські кредити та зміцнювати економічну співпрацю з КНР. Індія, хоч і сама потребує коштів, намагається висувати альтернативи інфраструктурним проектам Китаю, розраховуючи на допомогу зовнішніх гравців, не зацікавлених у зростанні китайської могутності (насамперед Японії) [41, сс. 66-67]. В таких умовах індійська влада, яка до того охоче застосовувала силу для підтримки вигідного статус-кво (операція “Кактус” на Мальдівах у 1988 р., участь у громадянській війні на Шрі-Ланці) та для зміни не вигідного (підготовка та здійснення сецесії Східного Пакистану в 1971 р., анексія Сіккіма, таємна підтримка бойовиків Таміла на Шрі-Ланці на одному з етапів конфлікту), побоюється, що відкрите збройне втручання може викликати пряме зіткнення з Китаєм, і робить ставку на приведення до влади проіндійських внутрішніх елементів. Як приклад можна навести дії індійської сторони під час Мальдівської кризи 2018 р., коли Індія, незважаючи на заклики опозиції, відмовилася направляти війська на Мальдіви для повалення прокитайського президента Яміна, натомість надавши підтримку індійському політику Мохаммеду Соліху, який в результаті на наступних президентських виборах і повернув країну до традиційної політики дружби з Індією.

Таким чином, Індія не в змозі забезпечити конкуренцію зростанню китайської економічної присутності в зоні безпосереднього сусідства, прагне не допустити головним чином нарощування Китаєм політичної та військової присутності. Індія намагається хоча б частково контролювати нарощування економічної присутності Китаю за допомогою висування альтернатив китайським проектам або підключення до стратегічно важливих проектів з китайською участю.

Дослідимо відносини Індії з країнами Південно-східної Азії.

Південно-Східна Азія (ПСА) традиційно відноситься індійськими політиками до зони "розширеного сусідства", займаючи там особливе місце: країни цього регіону історично входили до складу "Індосфери", перебуваючи під потужним мовним, культурним та релігійним впливом Індії. У роки холодної війни ПСА стала ареною протистояння двох ворогуючих блоків: Індія в цей час в основному утримувалася від участі в регіональних справах, зосереджуючись на зміцненні відносин з арабськими країнами в рамках політики Неру щодо зближення з нейтральними постколоніальними державами. Китай, навпаки, брав активну участь у справах регіону, спочатку допомагаючи Північному В'єтнаму у війні проти Південного В'єтнаму та США, а потім, підтримуючи маоїстський уряд Кампучії і ведучи війну проти В'єтнаму.

Закінчення холодної війни повністю змінило розстановку сил у регіоні: після того, як у 1990-х роках до складу АСЕАН увійшли Камбоджа, В'єтнам, Лаос та М'янма, вона перетворилася на лідируючу силу в регіоні. Одночасно з процесом розширення АСЕАН в ПСА активізувалася політика Індії та Китаю, який надав допомогу у стабілізації економіки країн регіону під час Азіатської фінансової кризи 1997 р., а пізніше розпочав активне економічне проникнення в регіон у рамках проектів "Пояс та Шлях".

Зіткнення інтересів двох претендентів на роль регіонального лідера дозволило державам АСЕАН проводити зважену політику, лавіруючи між Індією, Китаєм та ключовим зовнішнім гравцем – США.

В умовах, що склалися, Індія апелює переважно до давніх культурних зв'язків і міркувань безпеки регіональних гравців, які побоюються зростаючої потужності Китаю. Найбільш цінним союзником Індії в регіоні є В'єтнам, який має з КНР територіальну суперечку через острови в Південно-Китайському морі, а також так звані морські держави АСЕАН – насамперед англомовні Сінгапур та Малайзія, з якими Індія підтримувала економічні та політичні зв'язки ще в колоніальні часи, та Індонезія, що претендує на роль лідера АСЕАН і є у поданні індійських еліт незалежною силою, яка не зацікавлена у зростанні китайського

впливу в регіоні. Лаос і Камбоджу індійські експерти вважають однозначно прокитайськими.

Особливу увагу індійське керівництво приділяє М'янмі. Ця країна багата на природні ресурси, зокрема, загальні запаси природного газу досягають 2 трлн куб. м, є родовища урану, олова, вольфраму, нікелю. Крім того, це єдина країна АСЕАН, яка має сухопутний кордон як з Індією, так і з Китаєм.

Якщо Пекін зможе встановити з М'янмою тісні відносини на кшталт тих, які він підтримує з Пакистаном, КНР отримає вихід до Бенгальської затоки, в Андаманське море - акваторії, що мають ключове значення для забезпечення безпеки Індії. Це змушує індійців вкладати великі кошти у здійснення інфраструктурних проєктів у М'янмі (зокрема, у будівництво порту Сітуе), щоб парировати зростаючий вплив КНР і не дозволити Китаю перетворити М'янму на державу-клієнта. Будь-які дії КНР у М'янмі трактуються більшістю індійської експертної спільноти як спрямовані на збільшення стратегічної присутності [30, сс. 679-682].

На відміну від зони безпосереднього сусідства, де Індія має численні важелі неекономічного впливу на ситуацію, в Південно-Східній Азії Нью-Делі доводиться діяти в більш складній обстановці. Крім того, що індійська економічна присутність у регіоні в цілому поступається китайській, АСЕАН як організація сама претендує на роль центру економічної сили. Країни АСЕАН зацікавлені головним чином у співпраці з Індією з питань безпеки в умовах відсутності ефективних регіональних механізмів забезпечення колективних дій на цьому напрямі. У свою чергу сама Індія, хоч і підписала з низкою країн Південно-Східної Азії угоди про безпеку [42, с. 137], не готова вступати в конфлікт з КНР, воліючи концентруватися на нарощуванні економічної присутності, не беручи участі у проєктах, що реалізуються в спірних водах, та уникаючи ситуацій, в яких вона могла б виступити ситуативним союзником США проти Китаю [43, сс. 14-15]. При цьому сама наявність США як зовнішнього гравця в регіоні полегшує для Індії завдання стримування КНР, дозволяючи перекласти рішення на американські плечі.

Показово при цьому, що і Індія, і Китай підтримують концепцію ключової ролі АСЕАН у регіоні, прагнучи зміцнити зв'язки з цією організацією та розширити можливу кількість форматів взаємодії з нею. Поки лідирує КНР, зв'язки з якою явно представляють для АСЕАН як економічного союзу велику цінність; але сама модель подібної “конкуренції співробітництва” знімає з порядку денного можливість прямого конфлікту між Індією та Китаєм у регіоні.

Розглядаючи відносини Індії та Африки, слід зазначити, що Африка нерідко сприймається як поле суперництва між Індією та Китаєм. Для цього є певні передумови: оскільки обидві держави претендують на роль регіонального гегемона, логічно очікувати, що вони змагатимуться за вплив та ресурси, принаймні у Східній Африці, яка ще за часів британського володарювання входила у сферу індійського впливу, а пізніше, у роки незалежності, була пріоритетним регіоном для індійської зовнішньої політики.

Індійська економічна присутність в Африці, незважаючи на певне зростання у 1970-х роках, з об'єктивних причин тривалий час залишалася досить скромною. У той же час Китай у 1980-х роках, розширивши свою політичну базу у регіоні, у наступні десятиліття активізував економічне проникнення на континент. Індія, зайнята в 1990-х роках структурними реформами, наслідувала китайський приклад із запізненням: лише в 2002 р. була запущена програма Focus Africa, а в 2005 р. був організований форум India-Africa Project Partnership Conclave, який відтоді проводиться щорічно.

Західні аналітики часто називають китайську політику в Африці неоколоніальною, звинувачуючи КНР у прагненні закабалити африканські країни за допомогою дешевих кредитів для реалізації інфраструктурних проектів і в орієнтації на експлуатацію природних ресурсів континенту. В рамках цього дискурсу Індія виглядає як альтернатива Китаю: стверджується, що індійська політика в Африці орієнтована насамперед на підготовку кадрів для економіки, розвиток малого та середнього бізнесу та ринків, що вона є демократичною та повністю прозорою. Китайські ЗМІ, у свою чергу, протиставляють китайську та західну політику, наголошуючи на безкорисливості китайської допомоги.

При аналізі китайської та індійської присутності в Африці вимальовується інша картина. На момент появи китайського бізнесу в африканських країнах там вже працювали західні компанії (наприклад, лише енергетичних західних компаній у Східній Африці налічується понад півсотні, включаючи американську ExxonMobil, французьку Total, норвезьку Statoil та ін.). Китайські фірми вважають за краще не конкурувати, а співпрацювати, створюючи спільні підприємства з місцевими та іноземними гравцями. Як приклади можна навести проект транспортної газової системи в Танзанії та Великий Нільський нафтопровід, будівництво та експлуатація яких здійснюються спільно китайськими, західними та індійськими компаніями. Така форма взаємодії для китайських підприємств основна; більше, вони нерідко відхиляють політично вигідні, але економічно ризиковані проекти, а лєвова частка ресурсів, що видобуваються китайськими компаніями, йде на зовнішній ринок. Таким чином, дії китайських фірм не відрізняються в принципі від дій будь-яких інших комерційних компаній країн [44, сс. 143-144]. Крім того, китайські компанії нарівні з індійськими спонсують підготовку кадрів, приймаючи за квотами велику кількість африканських студентів та сприяють розширенню ринків.

Індійські компанії, у свою чергу, беруть участь в інфраструктурних проектах, головним чином нафтових. Проте основну увагу Індія приділяє тим сферам, у яких має очевидну перевагу, насамперед ІТ. З найбільш амбітних індійських проектів можна назвати панафриканську інтернет-мережу, яка охоплює 53 країни Африканського Союзу, дозволяючи студентам з африканських країн проходити онлайн-навчання в індійських університетах, а медикам – консультуватися з індійськими колегами; будівництво адміністративних будівель (президентська резиденція у Гані, будівля Національної асамблеї у Гамбії); створення ІТ-центрів та ІТ-парків у Мозамбіку, ПАР, Єгипті, Марокко, Лесото, Гані, Намібії. Індійські компанії працюють в аграрному секторі, університети беруть на навчання за квотами десятки тисяч африканських студентів [45, с. 197]. При цьому Індія, як і Китай, не проставляє допомогу політичними вимогами, що відрізняє їх від західних країн [46, сс. 82-85].

У той час як КНР наголошує на фінансовій стороні співпраці, Індія намагається використати культурні та історичні фактори (англомовність, схожість політичної системи, популярність індійської культури); при цьому у ряді випадків спостерігається пряма колаборація між індійськими та китайськими гравцями (наприклад, угода про координацію дій щодо стримування цін на енергію у січні 2006 р., спільні нафтові проекти тощо). Індійська та китайська комерційна діяльність в Африці є скоріше взаємодоповнювальною, а не конкуруючою: у той час як Індія розширює ринок та підтримує приватний бізнес, Китай зводить інфраструктуру та створює робочі місця у сфері видобутку природних ресурсів. Африканський ринок та ресурсні запаси настільки великі, що дозволяють уникнути жорсткої конкуренції.

Незважаючи на виступи ряду індійських експертів на користь співпраці з Китаєм в Африці [47, с. 29], в індійському політичному дискурсі превалує протиставлення китайської моделі прогресивної індійської, яка є “гнучкішою, орієнтованою на попит, яка вивільняє потенціал Африки, а не обмежує її розвиток”.

Це пояснюється як синофобією індійських експертних та політичних кіл, так і побоюваннями щодо нарощування китайської військової присутності в Індійському океані через оренду КНР портів східноафриканських держав та створення там військово-морських баз. Ці побоювання, у свою чергу, призводять до нарощування індійського військово-морського співробітництва з країнами Східної Африки [48].

Таким чином, для того, щоб знизити рівень потенційної небезпеки, яка може виникнути через зростання китайського впливу в країнах розглянутих субрегіонів, що омиваються водами Індійського океану, в 2007 р. індійський експерт Гурпріт Кхурана запропонував концепцію Індо-Тихоокеанського регіону («Індо-Пацифіки», «Indo-Pacific»). Стаття, в якій описувався новий концепт, присвячена важливості комунікаційної лінії, що проходить через Індійський океан і веде до Японії [49].

Про Китай у статті згадувалося лише мельком; проте, як пізніше заявив Кхурана, в основі його концепту лежало саме стримування потенційної загрози КНР. На думку Кхурани, Індія в силу свого географічного положення контролює найуразливішу і водночас найціннішу китайську артерію – маршрут постачання вуглеводнів із країн Перської затоки, – самим фактом своєї присутності здійснюючи тиск на китайську зовнішню політику в умовах відсутності у КНР військово-морських баз у регіоні [50].

При цьому в географічних рамках ІТП, який досі залишається досить розпливчастим і невизначеним геополітичним конструктом, формуються інші формати, які іноді помилково ототожнюються з «Індо-Пацифікою». Найвідомішим є Quad (Quadrilateral Security Dialogue, «Чотирьохсторонній діалог з питань безпеки») – неофіційний стратегічний діалог Індії, Австралії, Японії та США, створений у 2007 р. з ініціативи прем'єра Японії Сіндзо Абе. Варто зазначити, що перетворенню його на офіційний формат перешкоджає Індія, яка не бажає нервувати КНР; показово, що індійська сторона блокує участь Австралії в навчаннях "Малабар" саме для того, щоб уникнути перетворення його на вчення Quad.

Ця розбіжність щодо ролі Quad ясно демонструє різницю позицій США та Індії з питання ІТП. У той час як Вашингтон намагається перетворити ідею «Індо-Пацифіки» на один із інструментів формування антикитайської політики в регіоні, в індійському політичному дискурсі сама ідея «Індо-Пацифіки» поступово набула сенсу, який Кхурана спочатку в неї не вкладав. Як впливає з виступів індійських офіційних осіб, Індія бачить в ІТП відродження економіко-культурного простору, що історично сформувався, в якому століттями до колоніальних завоювань співіснувало багато держав та інших політій. Нью-Делі наполягає на інклюзивності цього формату і не відкидає участі в ньому Китаю, якщо він виявить таке бажання. Якщо так станеться, у Нью-Делі це буде розцінено як готовність КНР грати за встановленими Індією правилами і сприятиме зміцненню відносин між двома країнами. При цьому Індія не бачить сенсу відмовлятися від подальшого зміцнення співробітництва зі США, Японією та Австралією: жодна з

цих країн не становить загрози безпеці Індії та не заперечує її верховенства в межах окресленої Нью-Делі сфери впливу.

2.2 Співпраця АСЕАН з країнами світу

Розглянемо стратегічний трикутник Китай–АСЕАН–США. Разом із переміщенням центру світової економіки та політики в Азіатсько-Тихоокеанський регіон прийшли серйозні проблеми та загрози. Головна з них – системний конфлікт двох “наддержав”, який набирає сили. При цьому обидві вважають цей регіон “своїм”. США борються за збереження своїх донедавна панівних позицій, а Китай, що йде йому на зміну, не менш енергійно намагається витіснити суперника. У цьому контексті китайсько-американські відносини характеризуються нерідко застосуванням у таких випадках виразом “пастка Фукідида”, описана давньогрецьким філософом та істориком Фукідідом у його “Історії Пелопонеської війни” у V ст. до нашої ери, коли Афіни і Спарта виявилися заручниками у “пастці неминучої війни”, створеної зростанням могутності Афін і страхом Спарти стосовно їх посилення. Це стало класичною проблемою лідера, що слабшає, і претендента на його позицію, що набирає силу.

Десять країн Співтовариства АСЕАН опинилися на перетині стратегічних інтересів США та Китаю. Обидві ці держави чинять на Спільноту постійний тиск із метою залучити на свій бік. Країнам АСЕАН не часто вдається порозумітися. У науковій спільноті чимало критиків АСЕАН. Вони не помічають її великих досягнень насамперед у тому, що за півстоліття існування їй вдалося уникнути серйозних конфліктів між державами-членами та забезпечити їхній економічний розвиток. У регіоні, що історично роздирається конфліктами, Асоціація з її випробуванням “методом АСЕАН” (ASEAN Way) – це не найгірша альтернатива.

31 грудня 2015 р. у столиці Малайзії Куала Лумпурі вони проголосили Спільноту АСЕАН, засновану на “трьох китах” – спільність у сферах політики та безпеки, економічній та соціально-культурній. Поступово вона стає єдиним економічним простором із населенням 650 млн осіб (9% населення Землі) та

загальним обсягом ВВП у 2020 р. майже 3 трлн дол. Вона посідає 5-те місце у світовій економіці після ЄС, США, Китаю та Японії. Очікується, що до 2050 р. Спільнота може стати четвертою економікою світу, якщо збереже середньорічні темпи зростання економіки 5,1% [51].

Це вже зовсім не та пухка коаліція п'яти держав Південно-Східної Азії, які вирішили у 1967 р. об'єднати зусилля проти "експансії китайського комунізму". Сьогодні одна Індонезія з населенням у 270 млн (майже рівна США за чисельністю населення) має економіку, яка через пару десятиліть теж може стати четвертою у світі. Населення В'єтнаму та Філіппін наближається до 100 млн осіб. Тільки ці три країни в середньостроковій перспективі матимуть економіку понад 1 трлн дол. [52].

В елітах провідних країн АСЕАН утвердилася думка, що Китай – це головний економічний партнер, а США – опора їхньої безпеки. Але вони не менші зацікавлені і в американських інвестиціях, кредитах і технологіях. Військова міць Китаю, яка зростає, вселяє їм тривогу. Його модель політичного устрою – "соціалізм з китайською особою" елітами АСЕАН однозначно відкидається. Винятком є В'єтнам, Лаос та Камбоджа, де досвід Китаю теж застосовується із суттєвими корективами.

Вихід США з угоди 12 держав АТР про Транстихоокеанське партнерство, торгова війна проти Китаю, практика жорсткого протекціонізму – все це та багато іншого посіяло в країнах АСЕАН сумніви щодо надійності США як опори у сфері безпеки. Д. Трамп викликав обурення в АСЕАН тим, що проігнорував саміти у Сінгапурі та Бангкоку. Щоб пом'якшити цю реакцію, у січні він запросив лідерів АСЕАН провести саміт у Лас-Вегасі, але й це було вкрай незручно. Ніхто з лідерів АСЕАН ентузіазму не виявив. Все скінчилося тим, що Державний департамент США оголосив про скасування саміту нібито через епідемію коронавірусу.

Але скасування саміту завдало сильного удару по відносинам США-АСЕАН. Зрозуміло, що баланс сил у регіоні схилився явно у бік Китаю.

Китай не упустив можливості використовувати вихід США з Транстихоокеанського партнерства для того, щоб просунути свій проект "Один пояс, один шлях" (OBOR) і зайняти позицію лідера регіональної економічної інтеграції. На саміті АТЕС у Дананзі у листопаді 2017 р. та на самітах АСЕАН у Манілі, Сінгапурі та Гонконзі ця політика Китаю явно отримала підтримку. Лідери АСЕАН зробили висновки з політики США відповідно до їхньої традиційної стратегії "хеджування ризиків". Жодна з них не приймає політичної системи Китаю, але й не хоче мати в його особі свого ворога. Прем'єр-міністр Сінгапуру Лі Сянь Лун, виступаючи в Раді з міжнародних відносин США 25 жовтня 2017 р., говорив: "Я хочу дружити і з американцями, і з китайцями, але якщо китайці до цього готові, я почну з них" [53].

Лідерів АСЕАН не влаштовує сценарій, за якого проблеми їхнього регіону вирішуватимуться США чи Китаєм, а їм відводиться лише роль спостерігачів. Вони постійно декларують (і намагаються запровадити) принцип "асеаноцентричності", тобто своєї головної ролі у вирішенні регіональних проблем. А це означає вибудовування міжнародних відносин у регіоні на базі "Методу АСЕАН" (ASEAN way), який насамперед означає невторчання у внутрішні справи, незастосування сили та терплячий пошук консенсусу.

США та Китай на словах віддають данину центральній ролі АСЕАН. На зустрічі міністрів закордонних справ АСЕАН та США, що проходила в серпні 2018 р. у Сінгапурі, державний секретар США Майк Помпео говорив: "США залишаються прихильними до центральної ролі АСЕАН у зоні американської стратегії Індостихоокеанського регіону" [54]. Але було очевидно, що він та його колеги з АСЕАН говорили про різні речі. До цього моменту в АСЕАН вже помітно посилювалися занепокоєння, викликані проголошеною на саміті АТЕС у Дананзі (В'єтнам) у листопаді 2017 р. доктрини "Вільного та відкритого Індостихоокеанського регіону" (FOIP) та спробами сколотити на цій основі антикитайський блок чотирьох держав – США, Японії, Індії та Австралії. Політична еліта в АСЕАН не захотіла бути втягнутою у цю гру.

Виступаючи в Бангкоку на 22-му саміті АСЕАН-Китай, прем'єр Держради КНР Лі Кецянь закликав країни АСЕАН разом захищатимуть багатосторонні організації та угоди про вільну торгівлю, боротися проти фінансових ризиків та добиватися загального розвитку. Він наголосив, що Китай завжди підтримував центральну роль АСЕАН у співробітництві країн Східної Азії [55]. Ця позиція була набагато ближчою для його колег з АСЕАН, але й вона викликала питання, наскільки ця підтримка стосується проблем безпеки в регіоні? Вона не підтверджувалася будівництвом різних військових об'єктів на насипаних китайськими земснарядами штучних островах у Південно-Китайському морі, розміщенням на них сучасних озброєнь, масштабними навчаннями кораблів ВМФ з висадкою десантів і стріляниною бойовими снарядами, а головне – порушеннями суверенних прав, що почастишали.

АСЕАН пішла по “третьому шляху”. В умовах протистояння США та Китаю еліти країн АСЕАН почуваються вкрай некомфортно. Але їхній історичний досвід попереджає: якщо колись США та Китай навіть домовляться один з одним, то навряд чи країнам АСЕАН від цього стане краще. Коли великі держави укладають угоду, вони завжди намагаються змусити платити за неї малі та середні країни, і при цьому не має значення, є союзниками чи ні.

Неприєднання поки що залишається загальною стратегією АСЕАН, але йдеться про те, що вже в недалекому майбутньому США чи Китай пред'являть їй ультиматум. Чимало дослідників на Заході роблять із цього висновок, що країнам АСЕАН все-таки доведеться зробити свій вибір: або підкоритися вимогам Китаю, або спертися на США. Третього, мовляв, не дано. Вони пророкують явище, яке в Європі в роки холодної війни називали “фінляндизацією”, саме поступове зрушення малих і середніх держав у бік великої держави, що знаходиться поруч. Всі вони зрештою згрупуються навколо Китаю.

І все ж таки поки що є мало ознак того, що всі країни регіону потягнулися на бік Китаю. Поступки, зроблені йому на кількох минулих самітах АСЕАН, не означали зняття всіх побоювань та підозр. Влітку 2019 р. новим вторгненням своїх кораблів до Спеціальної економічної зони (СЕЗ) В'єтнаму, Малайзії та

Індонезії Китай викликав дуже реакцію у провідних країнах АСЕАН. За даними опитування, проведеного в Сінгапурі в листопаді 2019 р. Інститутом вивчення ISEAS експертами у всіх країнах АСЕАН, 70% заявили, що вони були б більш стабільним регіоном, якби США взяли на себе відповідні зобов'язання. США розглядалися ними як надійніший союзник до приходу до влади президента Д. Трампа. Більше половини (54,3%) опитаних експертів визнали, що США з приходом його адміністрації втратили свої стратегічні позиції в регіоні [56]. Те ж опитування показало, що АСЕАН неминуче розколеться, якщо Асоціація буде поставлена перед вибором – США чи Китай. У В'єтнамі найбільше (86%) хотіли б швидше союзу АСЕАН зі США, ніж з Китаєм. На Філіппінах, де президент Р. Дутерте проводить політику зближення з Китаєм, 81% опитаних експертів теж висловилися за союз із США. І третім був Сінгапур із 61%. В Індонезії та Таїланді голоси розділилися майже навпіл. У Малайзії та Камбоджі по 60% респондентів виступили за союз із Китаєм. За це ж були 65% опитаних експертів у Брунеї та 74% у Лаосі.

Отже, з усіх країн АСЕАН лише три віддали перевагу союзу зі США. Але в середньому щодо АСЕАН голоси розділилися приблизно порівну: 54% за США та 46% за Китай. А загалом опитування показало, що з АСЕАН за всіх обставин краще уникати вибору з-поміж них [56]. Лідери АСЕАН явно не бажають, щоб їх так чи інакше втягували у стримування Китаю. Це підтвердив 34-й саміт АСЕАН (Бангкок), на якому вони одногосно схвалили “Погляд АСЕАН на концепцію вільного та відкритого Індо-Тихоокеанського регіону”. Це була їхня спільна відповідь на зусилля американської дипломатії домогтися підтримки політики США у регіоні. Він готувався з ініціативи Індонезії та протягом року обговорювався на різних форумах АСЕАН. У Бангкоку був прийнятий остаточний варіант, в якому наголошується центральна роль АСЕАН в регіональній архітектурі безпеки та її особлива роль як сполучний мост у ефективній співпраці двох геополітичних регіонів Тихого та Індійського океанів. Загалом АСЕАН також виступила за “вільний та відкритий Індо-Тихоокеанський регіон”, вона наполягає на принципі інклюзивності, а це означає не виняток, а залучення Китаю

до участі у всіх угодах, які мають містити однозначне зобов'язання всіх держав зберігати мир, дотримуватися міжнародного права.

Таким чином вибір АСЕАН - стратегічне партнерство заради світу та процвітання.

Китай розпочав обережне зближення з АСЕАН лише після закінчення холодної війни. У 1996 р. він став партнером Асоціації з діалогу. У 2003 р. – першим підписав основний документ АСЕАН – Договір про дружбу та співробітництво 1976 р. І тоді ж в Індонезії сторони уклали Угоду “Про стратегічне партнерство в ім'я миру та процвітання”. Китай взяв активну участь у формуванні та діяльності всіх інститутів регіональної безпеки, які були створені країнами АСЕАН, включаючи групу АСЕАН+3, Регіональний безпековий форум (APF), Зустрічі міністрів оборони АСЕАН плюс партнери з діалогу (ADMM+).

Відносини з партнерами в АСЕАН поділяються на три категорії: партнер розвитку, співробітництва в цій галузі і, нарешті, партнер діалогу. Партнерами з діалогу є такі країни: Австралія, Індія, Канада, Китай, Нова Зеландія, Республіка Корея, США, Японія, а також ЄС.

Китай нарощує свою військову співпрацю з країнами АСЕАН. Воно підтримується з В'єтнамом, незважаючи на існуючі розбіжності щодо проблем на морі. Він постачає озброєння Індонезії та Філіппінам. Армія Камбоджі майже повністю забезпечується поставками з Китаю. У 2017 р. Пекін підписав контракт на продаж озброєнь Малайзії на 278 млн дол. [57].

Співпраця у боротьбі проти нетрадиційних загроз безпеці стала однією з головних у відносинах Китаю з АСЕАН. Китай надав цим країнам чималу допомогу у боротьбі проти тероризму, піратства та сепаратизму, у ліквідації наслідків стихійних лих, у боротьбі проти транснаціональної злочинності, торгівлі людьми та наркотиками.

АСЕАН привертає увагу КНР як відносно успішна, незалежна міжурядова організація, яка не становить жодної небезпеки для Китаю, не визнає Тайвань як державу, а сама потребує підтримки і не має великого відриву від неї за рівнем економічного розвитку. АСЕАН представляє інтерес для КНР і тому, що має

ємний внутрішній ринок та багату сировинну базу. Наполегливо та розумно підвищуючи свою інвестиційну привабливість, КНР відкриває країнам АСЕАН свій внутрішній ринок і одночасно позиціонує себе на міжнародній арені як захисник прав країн АСЕАН, що розвиваються.

Між сторонами склався багаторівневий механізм зв'язків, що постійно діє. Вони підтримують регулярні контакти керівників на високому та найвищому рівнях, здійснюють взаємні візити та ведуть постійний діалог з двосторонніх, регіональних та міжнародних проблем.

Але спостерігається асиметрична економічна взаємозалежність. Відносини АСЕАН із КНР, або “танці зі слоном”, як їх іноді називають у країнах АСЕАН, свідчать, що за минулі півстоліття вони навчилися не лише хеджувати багато політичних ризиків від сусідства з такою могутньою державою, як Китай, а й витягати з її підйому чималі вигоди. За всієї різниці потенціалів з-поміж них склалася стійка економічна взаємозалежність.

Китай вже 10 років є головним торговим партнером АСЕАН загалом та для кожної країни окремо. Асоціація з 2010 р. стала третім, а потім і другим за обсягом товарообігу торговим партнером КНР, і вже в перші місяці 2020 р. через пандемію вона вийшла навіть на перше місце. Країни АСЕАН пов'язані з Китаєм глобальними ланцюжками постачання. Китай спирається на підтримку своїх діаспор (хуацяо) у країнах АСЕАН. У них мешкає 35 млн китайців, то є майже 80% усієї китайської діаспори. У Сінгапурі китайське населення становить 75%, Малайзії – 25 і Таїланді – 15%.

Китай здійснює свою політику через Угоду про вільну торгівлю АСЕАН-Китай (CAFTA), укладену в 2003 р., але повністю набула чинності лише у 2015 р. У результаті утворилася найбільша у світі Зона вільної торгівлі (ЗВТ) за масштабами ринку та третя за обсягом економіки після ЄС та НАФТА з населенням 1,9 млрд осіб, загальним ВВП у 2 трлн дол. та обсягом торгівлі 1,7 трлн дол. [58]. У 2013 р. сторони домовилися про створення ЗВТ між АСЕАН та Гонконгом. У жовтні 2019 р. набрав чинності Протокол про розширення списку

товарів та послуг, що звільнялися від мит при спрощенні процесу інвестицій та співробітництва у низці нових сфер економіки та сучасних технологій.

ЗВТ АСЕАН-Китай принесла відчутні вигоди для бізнесу. У 2018 р. обсяг двосторонньої торгівлі Китаю з країнами АСЕАН досяг рекордного рівня 483,7 млрд дол. Це більше, ніж із ЄС (288.2 млрд дол.), США (263 млрд дол.) та Японією (231 млрд дол.). На АСЕАН припало 10,7% зовнішньої торгівлі Китаю. Звідти надійшло 20% імпорту АСЕАН, а туди пішло 14,1% експорту. Дефіцит АСЕАН становив 85,8 млрд дол. Приблизно такі ж показники були й у попередні два роки [59].

Вантажопотоки в обидві сторони багато в чому пов'язані з виробничими ланцюжками постачання комплектуючих виробів для підприємств, що знаходяться під керуванням найбільших ТНК. Китай став головним постачальником широкого спектра готових промислових товарів на ринки АСЕАН. Від постачання китайської сировини теж залежать цілі галузі промисловості в країнах АСЕАН, особливо текстильна, швейна, взуттєва та ін.

Співпраця Китаю з АСЕАН здійснюється в 11 пріоритетних галузях, а саме: у сільському господарстві, інформаційно-комунікаційних технологіях, у розвитку людських ресурсів, інвестиціях, у проектах розвитку басейну Меконгу, у розвитку транспорту, в енергетиці, культурі, туризмі, охороні здоров'я та екології. Країни АСЕАН мають свою неабияку частку в китайському експорті як постачальники комплектуючих деталей для китайських виробів, що постачаються на світовий ринок. Все це вказує на те, що в торгових відносинах між Китаєм та АСЕАН є високий рівень взаємозалежності, причому для обох сторін.

На XVI саміті АСЕАН-Китай у Брунеї у жовтні 2013 р. було прийнято рішення довести до 2020 р. обсяг торгівлі до 1 трлн дол. Досягти цього не вдалося через торгову війну США з Китаєм та епідемію коронавірусу. Але, за даними Головного митного управління КНР, загальний обсяг торгівлі з АСЕАН у 2020 р. все ж таки зріс на 14,1% і склав 4,43 трлн юанів (близько 642,7 млрд дол.).

Роль Китаю у зовнішньоекономічних зв'язках різних країн АСЕАН не однакова. В'єтнам є головним торговим партнером Китаю з країн АСЕАН, вже

багато років має великий дефіцит у торгівлі з ним, що сягає останніх років до 30 млрд дол., фактор сусідства та економічної експансії Китаю. На початку цього десятиліття на частку КНР припадала чверть сукупного товарообігу Лаосу і більше третини – М'янми. Зрозуміло, чому саме ці країни поряд з Камбоджею з такою обережністю ставляться до будь-якої критики Китаю.

За обсягом прямих іноземних інвестицій (ПІІ) Китай поступається лише ЄС та Японії. У 2018 р. вони становили 10,2 млрд дол., або 6,5% від загального обсягу ПІІ в АСЕАН. До цього статистика АСЕАН додає ще 6,6% інвестицій із Гонконгу. Проте економічно розвиненіші країни АСЕАН (Сінгапур, Малайзія, Таїланд та Бруней) вкладають у його економіку більше капіталів, ніж отримують від нього. З країн АСЕАН головним інвестором у Китаї є Сінгапур. У 2018 р. він вклав 9,8 млрд дол., або 43% загального обсягу ПІІ із країн АСЕАН у Китаї. Другим був В'єтнам (17,9%) та третім Таїланд (14,5%) [60].

З середини 2018 р. країни АСЕАН зазнали збитків від торгової війни США з Китаєм. Азіатський банк розвитку (ADB) констатував зниження темпів зростання ВВП у 2019 р. до 4,4%, а на 2020 р. епідемії очікувалося 4,7%, але реально було явно менше. До цього він нижче 5% не опускався з 2011 р. [61].

Водночас торговельна війна зробила деякі країни АСЕАН привабливою альтернативою для інвестицій ТНК на додаток до китайської "фабрики світу". З Китаю до сусідніх країн АСЕАН почало переноситися виробництво товарів із низькою додатковою вартістю. Отже, загальний ефект від неї для АСЕАН міг би через деякий час виявитися навіть позитивним, але цьому завадила епідемія коронавірусу в Китаї.

До пандемії Китай був другим основним джерелом туристів в АСЕАН. Там щорічно бувало до 10 млн. китайських туристів [62]. Поряд із скороченням торгівлі та закриттям туризму заходи щодо ліквідації епідемії призвели до того, що багато проектів будівництва шосе та швидкісних залізниць у Лаосі, Таїланді, Малайзії та М'янмі за проектом "Пояси та Шляхи" виявилися відкладені або взагалі закриті. Припинення китайського експорту низки сировинних товарів (наприклад, шкіри та тканин) одночасно із закриттям кредитування призвели до

банкрутства багатьох підприємств у В'єтнамі, Камбоджі та Лаосі, до уповільнення економічного зростання та підвищення безробіття та злиднів.

Розглянемо АСЕАН з точки зору регіонального економічного партнерства.

Китай посідає важливе місце у пріоритетах АСЕАН з погляду розвитку такої її масштабної ініціативи, як створення Всеосяжного регіонального економічного партнерства (ВРЕП). Воно націлене на інтеграцію всіх існуючих ЗВТ АСЕАН з Китаєм, Японією, Республікою Корея, Індією, а також з Австралією та Новою Зеландією в єдину ЗВТ, яка стала б найбільшою у світі із загальним ВВП понад 25 трлн дол. та населенням понад 3,5 млрд осіб [63 - 65]. Усі партнери з групи АСЕАН+6 мають угоди про вільну торгівлю з країнами АСЕАН, але група +6 не має таких угод між собою.

Це створювало чималі труднощі у виробленні тексту договору про ВРЕП. Воно містить глибші зобов'язання сторін та значне удосконалення існуючих угод про ЗВТ у форматі АСЕАН+1. На відміну від Транстихоокеанського партнерства воно засноване на центральній ролі АСЕАН і не включає цілу низку умов, які США вписали в угоду без Китаю, що створювалася ними, і на противагу йому.

Переговори йдуть з 2013 р. і досі не завершені здебільшого через бажання Індії досягти виключення багатьох товарів зі списку звільнених від мит. Вона побоюється напливу до країни дешевих китайських товарів. На 35-му саміті АСЕАН у Бангкоку, де намічалася завершити обговорення тексту угоди, вона його не підтримала, хоч і не вийшла з переговорів. Інші вирішили продовжити переговори з Індією, але дали зрозуміти, що підпишуть договір про ВРЕП і без неї. У березні 2020 р. у Дананзі міністри економіки АСЕАН заявили, що

2.3. Фінансова інтеграція країн Азії

Після бурхливого старту у другій половині 90-х років внутрішньорегіональні потоки капіталу сповільнилися, знизилася частка внутрішньорегіональних портфельних інвестицій. Високий ступінь країнової фрагментації перешкоджає розширенню фінансових ринків, мобілізації

заощаджень для інвестиційних потреб регіону. Уряди роблять кроки щодо лібералізації регіональних потоків капіталу, розширення масштабів і глибини цього сектора економіки з метою подолання відсталості фінансових ринків та їхньої диверсифікації.

В умовах несприятливих змін на міжнародному ринку капіталу висловлюються прямо протилежні за своїм характером оцінки перспектив фінансової інтеграції в Азії, її роль у стимулюванні економічного зростання [66]. Чи триватиме цей процес у рамках моделі глобальної інтеграції з відпливом коштів на західні ринки чи пріоритетною стане регіональна інтеграція, що ґрунтується на власній інституційній структурі, а в перспективі на об'єднаному кредитно-валютному механізмі [67]?

Фінансовий розвиток регіону передбачає надалі більше зближення банківських секторів та секторів цінних паперів азіатських країн у міру збільшення пулу заощаджень, розширення ринків капіталу та підвищення їх конкурентоспроможності, диверсифікації та створення загальних організаційних структур. Перспективи фінансових систем азіатських країн пов'язані зі стійким розвитком економіки за рахунок забезпечення необхідного рівня заощаджень та інвестицій, створення умов для інституційної участі в цифровій економіці та зміцнення фінансової інтеграції у її різних формах: глобальній, регіональній та субрегіональній. Щоправда, інтенсивність та якісне наповнення цих процесів важко передбачувано, оскільки останніми роками виникли чинники, що змінюють глобальну та регіональну фінансову архітектуру.

В Азії фінансова інтеграція стримується суттєвими відмінностями у рівнях розвитку національних фінансових систем. Проте внутрішньорегіональна фінансова взаємодія посилюється завдяки дерегулюванню, що продовжується у цій сфері [68]. Зросла кількість інституційних інвесторів, створені спеціалізовані фінансові зони та інститути, діє механізм сек'юритизації, що розширює можливості для міжнародної фінансової взаємодії. Навіть коли деякі країни регіону пригальмовували лібералізацію національних фінансових систем, вони не

могли відгородитися від впливу на них процесів глобалізації, насамперед через зростання припливу коштів від товарного експорту.

Існують різні моделі інтеграції залежно від типу фінансових систем, видів ресурсів, що залучаються, ступеня регулювання ринків капіталу. Істотним є і географічний фактор. Можна виділити три основні моделі міжнародної фінансової інтеграції країн Азії: усередині регіону; у рамках субрегіонів; з іншими регіонами (фактично з основними фінансовими центрами Заходу).

Розглянемо інтеграцію з глобальним ринком капіталу.

Фінансова інтеграція в Азії стає одним із факторів розширення національних ринків капіталу та зростання їх глибини. За 2010–2020 роки накопичені закордонні активи країн регіону (включаючи прямі інвестиції) зросли з 11,4 до 17 трлн дол. При цьому з 20,6 до 23,7% збільшилась внутрішньорегіональна частка активів (з 2,3 до 4,0 трлн дол.). Загальні зобов'язання за кордоном зросли з 11,5 до 17,5 трлн дол., а регіональні – з 3,4 до 4,8 трлн (до 29,6 та 27,4% відповідно) [69].

Незважаючи на заходи урядів щодо посилення регіональної взаємодії у банківській сфері та сфері фондових операцій, азіатські ринки орієнтовані головним чином на фінансову інтеграцію із ринками розвинених країн. Дані про транскордонні портфелі фінансових активів показують, що Азія, як і раніше, спрямовує портфельні інвестиції переважно на ринки G7. Азіатські інвестори беруть участь у багатосторонніх банківських структурах, страхових компаніях та пенсійних фондах, вкладають та запозичують ресурси на міжнародному ринку капіталів.

Висока інтенсивність впливу капіталів з країн регіону в розвинені держави визначається низкою факторів: вищою валютною прибутковістю, вигідним вкладенням капіталів, а часом і відпрацьованими корупційними схемами. Слабка правова інфраструктура, низький рівень ліквідності, недосконалі стандарти аудиту та бухгалтерського обліку, повільне корпоративне управління, що адаптується до цифрової економіки, не дозволяють забезпечити безпеку активів усередині регіону і, отже, стимулюють їх виведення в розвинені країни. Не дивно,

що у 2020 р. рівень капіталізації бірж Ханоя та Гонконгу становив лише відповідно 0,3 та 18,1% капіталізації Нью-Йоркської біржі.

Велика відкритість національного ринку міжнародних потоків капіталу може сприяти поліпшенню економічного становища країни. Вона дозволяє згладити значні коливання рівня споживання у разі тимчасового зниження доходів та використовувати кошти для фінансування інвестицій, не обмежуючись лише внутрішніми заощадженнями.

Водночас процес глобальної фінансової інтеграції супроводжується ризиками, оскільки потоки капіталів, що збільшуються, переносять шоки від одного ринку до іншого. Зміна кон'юнктури світового ринку погіршує умови місцевого фінансування, знижується корпоративний прибуток, що негативно впливає на бізнес-активність. Виникає ефект "фінансового зараження" - екстремального падіння доходів у межах регіону за короткий час [70]. Як показав досвід Індонезії та Таїланду в період азійської кризи 1997 р., висока міжнародна мобільність капіталу при слаборозвинених внутрішніх фінансових системах може спричинити значні економічні та соціальні витрати.

Збереження глобальних дисбалансів у сфері міжнародних розрахунків країн Азії свідчить про тенденцію руху потоків капіталу, що триває, у бік глобальної інтеграції [71]. Хоча багато хто з них стикається зі значними інфраструктурними та інвестиційними дефіцитами, вони продовжують накопичувати профіцит рахунку поточних операцій, який компенсує дефіцитність рахунку капіталів.

Сьогодні перед країнами Азії постали нові зовнішні виклики, пов'язані зі скороченням потоків транскордонного, насамперед банківського, капіталу із Західної Європи та США, які раніше служили переважним джерелом фінансування [72]. Це наслідок фінансової кризи в євроні та політики делевериджу транснаціональних банків. Досягнувши свого піку у 2007 р. (12,7 трлн дол.), до 2020 р. транскордонні потоки капіталу скоротилися до 5,9 трлн дол. (на 53%), а їхня частка у світовому ВВП – з 11,3% у 2000–2010 роках до 7,1% у 2010–2020 роках [73]. У той же час значні капітали, як і раніше, спрямовуються з азійського регіону за його межі, тобто накопичуються за кордоном.

Зростання міжнародної мобільності капіталу Азії має неоднозначні наслідки. Усунення правових та інших бар'єрів на шляху внутрішньорегіональних потоків капіталу, покращення доступу до країнової інформації, більша фінансова відкритість внутрішніх ринків суттєво підвищили мобільність капіталу, але поки незрозуміло, наскільки це позначилося на інвестиційній складовій заощаджень усередині регіону.

Водночас економетричні дослідження взаємозв'язку внутрішніх, регіональних та глобальних заощаджень та інвестицій показують збільшення обсягів регіональних заощаджень та їх трансформацію у виробничі інвестиції [74].

У державах, де менше покладаються на глобальні фінансові ринки та роблять ставку на внутрішні та регіональні інвестиції, виробничий сектор зростає швидше, ніж у країнах, які використовують переважно іноземний капітал як джерело фінансування інвестицій. Навіть у країнах, що швидко зростають, потенціал поглинання іноземного капіталу обмежений або через нерозвиненість фінансових ринків, або через природну тенденцію до переоцінки національної валюти внаслідок швидкого припливу капіталу.

Масштабні потоки портфельних інвестицій між основними індустріальними країнами Заходу та азіатськими економіками поки що не стали значним джерелом внутрішніх виробничих інвестицій в Азії, а, навпаки, нерідко призводили до валютних криз та нестабільності цін на фінансові активи. Це посилює доцільність регіональної фінансової інтеграції, напрями заощаджень регіону задоволення його довгострокових потреб у виробничих капіталовкладеннях [75].

У фінансуванні внутрішніх інвестицій в економіку багатьох країн Азії значну роль відіграє регіональний фінансовий ринок. При цьому протягом тривалого часу найбільш суттєвим був внесок Японії, яка через двосторонні та багатосторонні канали експортувала капітал. Особливо помітною була її роль у фінансуванні накопичень наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років після азіатської кризи.

В даний час вона також залишається лідером з прямих інвестицій у Південно-Східній Азії, забезпечуючи коштами понад 20% нових проектів [76]. У Східній Азії велика частка інвестицій припадає на Китай, але значна частина їх вкладається в розробку сировинних ресурсів і нерухомість. Рівень інтегрованості східноазіатського ринку капіталу поступово зростає, підвищується його ефективність у фінансуванні продуктивних секторів економік у регіоні.

Розглянемо напрямки регіональної фінансової інтеграції в Азії.

Зміна структури портфеля міжнародних активів та зобов'язань азіатських держав відображає зміну співвідношення основних потоків капіталів за окремими групами країн. Ці трансформації також зумовлені зрушеннями в двосторонній торгівлі активами та рівнем волатильності валют.

Один із найважливіших факторів посилення азіатської інтеграції – зростання прямих інвестицій у різних формах. За 2010–2020 роки накопичений обсяг прямих азіатських інвестицій зріс із 0,9 до 1,5 трлн дол., що становило відповідно 35,3 і 40,1% всіх активів як прямих інвестицій.

Зростання фінансових вкладень між країнами Азії, що розвиваються, відбувається не тільки шляхом збільшення обсягів, а й укладанням нових двосторонніх угод, особливо помітно це проявляється у інвестиціях Китаю та Республіки Корея. У країнах АСЕАН відзначається помітне покращення інвестиційного режиму після реалізації багатостороннього інвестиційного режиму угоди, де безперервний потік інвестицій розглядається як один із ключових факторів підвищення виробничого потенціалу та створення об'єднаного ринку ресурсів та товарів.

При зіставленні розмірів сукупних портфельних інвестицій країн Азії зазвичай використовуються дані, які щорічно наводяться МВФ із скоординованих обстежень портфельних інвестицій (СОП), де виділено три основні групи: портфель акцій та інвестиційних фондів, портфель довгострокових боргових цінних паперів та портфель короткострокових боргових цінних паперів. При всій широті охоплення даних СОП, є певні проблеми:

- по-перше, не можуть оцінити вплив офшорних фінансових центрів на остаточну схему розподілу портфеля, оскільки такі центри не є кінцевим пунктом інвестування;

- по-друге, рівень технічної експертизи та нормативи коштів, що інвестуються, помітно різняться, оскільки в деяких країнах відсутні повні оцінки авуарів;

- по-третє, враховується володіння активами в портфелях організацій-резидентів, тим часом об'єкт може належати іноземним інвесторам.

Разом з тим, незважаючи на обмеження та недосконалість бази даних, СОПІ найбільш повно відображають інформацію щодо портфельних активів та зобов'язань.

Аналіз показує значне зростання транскордонних портфельних інвестицій для більшості країн Азії в останнє десятиліття, хоча існують значні відмінності за рівнем розвитку та ступенем лібералізації ринків капіталу [77]. За 2010–2020 роки загальна сума активів у цінні папери країн Азії зросла з 5,1 до 8,6 трлн дол., при цьому внутрішньорегіональні активи в країни Азії збільшилися з 0,9 до 1,5 трлн, але їх частка в загальній сумі активів знизилася з 17,9 до 17,2%. У цей період загальна сума внутрішньорегіональних зобов'язань за портфельними інвестиціями також зросла з 0,8 до 1,5 трлн дол., частка у сумі зобов'язань з цінних паперів зменшилася з 20,0 до 18,6% [78].

Основний обсяг внутрішньорегіональних інвестицій припадає на Східну Азію, де портфельні інвестиції в акції становили 584,4 млрд дол., або 72,6% загальної суми міждержавних капіталовкладень у 2020 р. Лідером є Китай, частка якого сягає 60%.

Субрегіон займає чільне місце у внутрішньорегіональних інвестиціях у облігації. Його частка оцінюється в 49% і, на відміну від інших субрегіонів Азії, має тенденцію до зростання. Активізація внутрішньорегіонального ринку капіталу пов'язана переважно зі збільшенням портфеля акцій, але при зниженні волатильності обмінного курсу відбувається і нарощування обсягів

довгострокових облігацій. Максимальний регіональний ефект виявляється лише на рівні портфельних інвестицій у групі АСЕАН+3.

Слід очікувати, що розвиток ринків капіталу країн Азії та подальша їх лібералізація супроводжуватимуться збільшенням обсягів транскордонних інвестицій. Характер азіатської моделі регіонального портфеля акцій та облігацій багато в чому залежатиме від успіху локальних ініціатив у просуванні фінансових активів та стабільності національних валют.

Істотне місце у фінансовій інтеграції Азії посідають банківські зв'язки, що активізувалися після глобальної кризи 2008–2009 років. Вимоги азіатських банків регіону у 2010–2020 роках зросли з 0,6 до 1 трлн дол., як і частка у загальному обсязі вимог у світі збільшилася з 16,3 до 22,6%. Внутрішньорегіональні зобов'язання у цей же період збільшилися з 0,4 до 0,6 трлн дол., при цьому їхня частка в загальній сумі банківських пасивів піднялася з 19,1 до 27,1%. Скорочення сальдо балансів міжнародних операцій банків ЄС в Азії дозволило азіатським банкам суттєво посилити свої позиції у регіоні. Розширення внутрішньорегіональних банківських операцій створює передумови появи великих регіональних фінансових інститутів, що потребує посилення регулювання і нагляду, і навіть створення інструментів збалансованого управління ризиками і ліквідністю [79].

У період світової фінансової кризи зберігалася висока кореляція між сінгапурською міжбанківською ставкою пропозиції та доларовою LIBOR. Інші азіатські ринки не показали тісний зв'язок у визначенні регіональної премії за ризик. Асиметрія в динаміці показників, виражених у доларах та місцевій валюті, була особливістю інвестування всередині регіону, що позначилося на різному рівні премій за ліквідність під час фінансової кризи [80]. Все це вказує на важливість регіональних угод, таких, як Чиангмайська ініціатива, для забезпечення валютної стабільності у регіоні.

На початку 1980-х років процес дерегулювання фінансового сектора сприяв значному зростанню транскордонних фінансових операцій та прискоренню фінансової інтеграції в регіоні. Після 1997 р. у багатьох економіках Східної Азії

фінансовий сектор модернізували, підвищилася надійність банківських систем регіону, посилюється пруденційний нагляд за операціями. Поліпшилася координація в галузі та макроекономічного моніторингу та підтримки ліквідності. Проте значні відмінності у ступені зрілості національних ринків капіталу та їх інтегрованості з іншими ринками всередині регіону та за його межами, як і раніше, зберігаються [81].

Масштаби транскордонних банківських операцій багато в чому визначалися Японією, банки якої на тлі обмеженого внутрішнього кредитного попиту та низьких темпів фінансування національних компаній помітно наростили кредитування за кордоном. Збільшення банківських активів спричинено як підвищенням курсу єни, так і наданням довгострокових проектних кредитів та участю у синдигованих позиках. Зміни у монетарній політиці США також позитивно позначилися на попиті на кредит у азійських позичальників та ситуації з транскордонними доларовими активами.

Фундаментальні чинники інтеграції доповнюються дією короткострокових чинників, що базуються на розвитку міжбанківського ринку. На це вказує ступінь синхронізації азійських міжбанківських ставок із лондонською міжбанківською ставкою пропозиції у доларах (доларовий LIBOR). Вона дозволяє визначити, наскільки сегменти цього офшорного кредитного ринку взаємопов'язані з рештою світу, насамперед із основними фінансовими центрами.

Висновки до розділу 2

У роботі аналізуються відносини експертних та політичних кіл Індії до зростання економічного та політичного впливу Китаю та імперативів, що визначають її політику на китайському напрямі. Автор приходить до висновку, що Індія, спираючись на неоднозначний історичний досвід відносин із Китаєм, проводить політику, спрямовану одночасно на стримування та співпрацю з КНР. Причому у різних субрегіонах ця політика має власну специфіку. Як приклад

розглядається еволюція індійського концепту Індо-Тихоокеанського регіону, який поступово втрачає свою антикитайську спрямованість.

У кваліфікаційній роботі аналізується динаміка відносин останніх років між об'єднанням 10 держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) та Китаєм. Здійснюється критичний аналіз думок низки зарубіжних дослідників, котрі стверджують, що в умовах протистояння США та Китаю АСЕАН не має іншого виходу, крім як вибрати той чи інший бік. Вони вважають, що в непростих умовах, що склалися, Асоціація проведе випробувану часом політику хеджування (страхування) ризиків, уникаючи приєднання до тієї чи іншої наддержави. У роботі показано, що в останні роки Китай як ключовий економічний партнер АСЕАН помітно зміцнив всебічну співпрацю з країнами Асоціації, не дивлячись на конфлікт у Південно-Китайському морі. Їх рівноправне та взаємовигідне співробітництво не має розумної альтернативи.

Азіатські країни продовжують розвивати свої фінансові системи та просувати спільні стандарти регулювання. Можна очікувати, що регіональний ринок залучатиме все більшу частку портфельних та банківських інвестицій. У меншій мірі вони спрямовані на створення інституційної структури щодо єдиної фінансової та фіскальної політики. Вирішення цього завдання пов'язане з лібералізацією рахунків капіталу країн-членів, поступовим скороченням частки доларових операцій, створенням власної розрахункової та платіжної одиниці.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КРАЇН АЗІЇ ТА ЇХ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

3.1. Стратегія економічних відносин КНР з країнами світу

Завершення гострої фази боротьби з COVID 19 і відновлення китайської економіки з середини 2020 р. привели до нової зміни співвідношення пріоритетності найважливіших проблем розвитку Китаю. На перше місце знову вийшли теми китайсько-американських відносин і ситуації навколо Гонконгу та Тайваню. Негативні нюанси накопичувалися і за іншими напрямками: відносна післяпандемічна економічна стабілізація не зняла сумнівів щодо найближчого майбутнього китайської економіки. Посилилася суперечливість зовнішньополітичного становища Пекіна. З одного боку, Китай позиціонує себе у ролі головного світового борця з пандемією, з іншого – спостерігаються загострення відносин із багатьма партнерами КНР.

У китайській зовнішній політиці до кінця 2020 р. вишикувалася наступна ієрархія проблем і “больових точок”. Пекіну не вдається “вичавити” максимум з “коронавірусної дипломатії”, націленої на закріплення його в ролі головного світового рятівника від пандемії. Від розвинених держав Китай отримує критику за несвоєчасне інформування світу про інфекцію, за те, що саме він “став джерелом хвороби і проблем” і т.п. Від країн, що розвиваються, йде невдоволення “недостатнім обсягом допомоги” з його боку.

Найбільш гостра фаза настала в розвитку китайсько-індійських відносин після червневого прикордонного військового зіткнення в спірному районі Гімалаїв, що обійшлася без застосування вогнепальної зброї, але супроводжувалося загибеллю 20 індійських і, ймовірно, аналогічного числа китайських військових. У тактичному плані очікується наростання політичної напруги та військового протистояння у спірному районі. Не дивлячись на військово-політичний діалог між Пекіном і Нью-Делі по даній проблемі, сторони

паралельно розгорнули активне військове будівництво в зоні конфлікту, посилили прикордонні частини, а Китай створив так звану народну міліцію, що складається з кращих спеціалістів з рукопашного бою.

У середньостроковому плані конфлікт загрожує втратами для розвитку двосторонніх економічних відносин. В Індії почалася кампанія заборон на використання китайських товарів, продуктів, систем програмного забезпечення, інвестицій тощо. Реакція Пекіна неадекватна: Китай продовжує лінію на колишній розвиток двосторонніх зв'язків в економіці. Однак поки що цього недостатньо. Економічне співробітництво вступило у фазу поступового згортання, принаймні до того критичного рівня, коли Індія побачить так званий неприйнятний негатив від скорочення торгівлі та китайських інвестицій.

В аналітичних та політичних колах Індії почали обговорювати стратегічні наслідки нинішнього конфлікту. Тут заговорили про зміну стратегії зовнішньої безпеки Індії, маючи на увазі перехід від сьогоденної лінії на “рівновіддаленість” від Китаю та США до нової – на співпрацю зі США, країнами G7 та іншими державами, зацікавленими у стримуванні Китаю.

У цьому контексті починається формування нової міжнародної структури, крім формату Quadrilateral Security Dialogue (QUAD: США, Японія, Австралія, Індія), націленої на глобальне стримування Китаю. Ця структура одержала романтичну назву «Мережа Blue Dot», запозичена з історії американських космічних досліджень: на початку 1990-х років знімок планети Земля з глибокого космосу був названий саме так: Blue Dot (Блакитна точка) [82]. Ідея передбачає підключення на першому етапі до країн QUAD ще кількох держав: В'єтнаму, Південної Кореї та Нової Зеландії – з метою створення “демократичної та багатосторонньої альтернативи” китайської стратегії “Один пояс, один шлях”.

Реакція Пекіна наразі спостережлива. У Китаї розуміють, що в практичному сенсі формування подібної інвестиційної альтернативи “Поясу та Шляху” буде справою довгою і непростюю: механізми багатосторонніх погоджень фінансування тих чи інших проектів у рамках будь-яких ініціатив вимагають часу і насправді складніші в реалізації, ніж двосторонні зв'язки, на які наголошує

китайська ініціатива. Власне, і самі індійські автори нової стратегії розуміють уразливість майбутніх багатосторонніх форматів, що розробляються, перед уже широко використовуваним китайським механізмом фінансування інфраструктури світової економіки. Проте Нью-Делі розраховує на те, що «Мережа Blue Dot» зможе завдати принаймні іміджевого удару по глобальному позиціонуванню китайських стратегічних ініціатив.

Тема Гонконгу призвела до різкого загострення відносин Лондона та Пекіна. Останній незадоволений планами Великобританії спростити режим надання англійського громадянства жителям спеціального адміністративного району після ухвалення Закону про безпеку в Гонконзі. Китайська влада побачила в цьому ризику масового виходу населення з негативними наслідками для економіки Гонконгу та його ролі як міжнародного фінансового центру. Роздратування Пекіна підключення до цих планів та інших країн союзницького формату “Five Eyes” (Великобританія, США, Канада, Австралія та Нова Зеландія) [83].

До кінця 2020 р. одразу з низки причин погіршилися відносини Китаю з країнами ЄС, оскільки останній:

- приєднався до колективного світового тиску на КНР згідно із Законом про національну безпеку в Гонконгу;
- гальмує підписання інвестиційної угоди з Китаєм, домагаючись від нього поступок у плані припинення державного субсидування китайських державних підприємств, звинувачуючи Пекін у тому, що таке субсидування зменшує конкурентні переваги європейських компаній вже і на глобальному, а не лише на внутрішньому китайському ринку;
- знову посилив підозрілість до ініціативи “Один пояс, один шлях”. Цього разу приводами стали: по-перше, використання КНР, на думку ЄС, ситуації світової пандемії для додаткового посилення позицій у країнах – учасницях своєї ініціативи; по-друге, зростання заборгованості східноєвропейських країн перед Китаєм з негативними наслідками для ЄС щодо посилення китайських позицій у Європі проти інтересів європейського бізнесу;

- стурбований політикою КНР щодо виконання своїх торгових зобов'язань перед США з точки зору збільшення імпорту американської сільгосппродукції, що в європейському сприйнятті підриває інтереси аграрного бізнесу ЄС.

У відносинах із країнами Африки загострилася стара боргова проблема: незважаючи на те, що Китай йде на розстрочки в погашенні африканцями китайських кредитів, Африка цим не задоволена. Намагаючись "вичавити" по максимуму з сучасного етапу китайсько-американської конкуренції за світовий вплив, у тому числі за лідерство в боротьбі з COVID 19, африканські боржники КНР кажуть, що одних відстрочок мало, що Китай повинен більше йти на поступки і надавати ще більшу фінансову допомогу [84].

Влітку 2020 р. Пекіну було пред'явлено нові претензії з боку АСЕАН, пов'язані з існуючими територіальними суперечками. Найбільш жорсткі звинувачення в "незаконному будівництві" островів у Південно-Китайському морі йому були пред'явлені В'єтнамом та Малайзією. І хоча на даний момент сторонам вдається уникати прямих збройних зіткнень, рівень військово-політичної напруги в регіоні зберігається.

Китай зайняв традиційну для останнього часу нейтрально-пасивну позицію щодо корейської проблематики, в даному випадку – за фактом нового різкого загострення у червні 2020 р. відносин між Північною та Південною Кореями. Пхеньян тоді висловив невдоволення активізацією пропагандистської кампанії неурядових організацій Півдня проти Півночі (закид листівок, флеш-накопичувачів з антисеверокорейськими матеріалами на територію Півночі за допомогою повітряних куль). За цим пішли роздратовані військові жести Півночі щодо Півдня, що включали демонстративний підрив розташованого на північнокорейській території будівлі представництва зв'язку Південної Кореї. Китай закликав до “збереження та вирішення розбіжностей мирними методами”.

Найбільш благополучно розвиваються відносини Китаю з Латинською Америкою, куди Пекін продовжує спрямовувати великі фінансові ресурси, зокрема для боротьби з пандемією у Бразилії [85].

Повноцінного “роз'єднання” США та КНР у фінансовій сфері поки що не відбувається. Загрози заборонити розміщення та зупинити обіг цінних паперів, випущених китайськими компаніями на американських фондових біржах у разі, якщо вони не дотримуються податкового законодавства Сполучених Штатів, поки залишаються нереалізованими.

Низка американських компаній навіть розширює свою присутність у КНР. Наприклад, останнім часом: PayPal придбала 70% китайської GoPay, ставши першою іноземною компанією, що надає послуги онлайн-платежів у КНР; Goldman Sachs отримала схвалення від китайської влади на збільшення своєї 33%-ї частки у спільній компанії Goldman Sachs Gao Hua Securities Co. до 51%; Morgan Stanley отримала схвалення збільшити свою 49% частку в спільній Morgan Stanley Huaxin Securities Co. до 51%; JP Morgan отримала право заснувати компанію, що торгує цінними паперами на китайському ринку, з іноземним капіталом; American Express отримала право стати першою іноземною компанією, яка спільно з китайською надаватиме клірингові послуги (Visa та MasterCard подали заявку на надання їм такого ж права); S&P Global заснувала повністю іноземну компанію на китайському ринку, що надає рейтингові послуги на внутрішньому китайському ринку цінних паперів; підрозділ Fitch отримав право надавати рейтинги китайським банкам, небанківським фінансовим інститутам та іншим фінансовим компаніям [86].

Масштабного перенесення виробництва з КНР до США також не відбувається. Опитування, проведене у 2020 р. американською торговельною палатою в Китаї, показало, що більше 80% американських компаній не планують переносити виробництво в інші країни. Звичайно, за підсумками 2021 р. очікується скорочення американських інвестицій у Китай. Однак таке скорочення відбудеться швидше в рамках рецесії через пандемію. Поки що одним з небагатьох свідчень американсько-китайського “роз'єднання” у фінансовій сфері залишається різке скорочення китайських інвестицій у Сполучені Штати: у 2016 р. їх обсяг досяг свого піку – у 46,5 млрд дол., а у 2019 р. впав до 4,8 млрд.

До “роз'єднання” у сфері інвестицій може бути віднесено і одностороннє “роз'єднання” у сфері цінних паперів. Станом на кінець 2020 р. приблизно 230 китайських компаній із загальною капіталізацією в 1,8 трлн дол. розмістили свої акції на американській Нью-Йоркській фондовій біржі та NASDAQ. 20 травня 2020 р. американський Сенат затвердив Закон про відповідальність іноземних компаній, який зобов'язує китайські компанії, що не відповідають стандартам американської Ради з нагляду за бухгалтерським обліком відкритих акціонерних компаній, припинити розміщення своїх цінних паперів протягом трьох років [86].

Як об'єктивна тенденція глобалізація означає, що світ стає інформаційно і комунікаційно ближчим, що дедалі більше проблем переходить на глобальний рівень бачення і вимагає об'єднання світових зусиль для вирішення. Регіоналізм пропонується також розглядати у двох варіантах: як перехід тієї чи іншої проблеми на регіональний рівень бачення і, відповідно, на нову ступінь у розвитку глобалізації при русі знизу вгору; або як регіональну чи локальну альтернативу глобалізації, коли регіональний чи національний підхід здається більш прийнятним для знаходження рішення. Як політика держави, політика глобалізації може бути більш-менш активною. В крайньому варіанті це може призводити до самоізоляції.

Виходячи з такого бачення глобалізації, прибічники другого підходу зазначають, що дії США останнього часу (наприклад, їх вихід із переговорів щодо укладання колективних торговельно-економічних договорів, використання різних економічних та політичних механізмів для захисту національного ринку тощо), які можуть сприйматися як прояв деглобалізації, доцільно розглядати як варіант американської “політики глобалізації”, спрямованої на отримання більш вигідних умов співробітництва у межах глобалізації чи, якщо завгодно, – реглобалізації. У тому сенсі, що США не зупиняють цей процес, а намагаються створити нові глобальні “правила гри”, більш вигідні для себе. Нетрадиційні загрози, наприклад пандемія COVID 19, з якими можна впоратися лише спільними зусиллями на глобальному рівні, актуалізують потребу у глобалізації.

Курс на "руйнування" американо-китайського господарського тандему представляється, швидше, тільки в обмеженому масштабі. Жодна країна світу не може замінити Китай як виробничу базу. Істотні зміни у глобальних виробничих ланцюжках (заміщення КНР іншими країнами) можуть відбутися в середньостроковій перспективі, проте скоріше не через пандемію або американо-китайську торгову війну (пошук нових надійних постачальників кінцевої продукції або напівфабрикатів може займати від одного року і більше), а через промислову політику самого Китаю, спрямовану на розчищення простору для модернізації національної економіки (винесення застарілих виробництв за межі країни).

При цьому КНР під тиском США не протидіє, а намагається адаптуватися і поступово реформувати національні економічні норми відповідно до кращих світових практик. Китай готовий до торгових компромісів. Одночасно з цим він, як зазначалося вище, окреслює коло питань, з яких поступок не буде: національна безпека, суспільно-політичний устрій та система управління, територіальна цілісність.

Разом з тим, припустивши, на наш погляд, малоімовірний розвиток подій, коли Сполучені Штати підуть на реальні агресивно-блокуючі дії щодо Китаю у фінансово-економічній сфері, слід визнати, що ступінь готовності Пекіна відповідати на політику стримування з боку Вашингтона зараз досить низька. КНР є частиною існуючої фінансово-економічної інфраструктури, в якій домінуюче становище (за сукупним капіталом, репутацією та іншими характеристиками) займають західні фінансові інститути.

Також слід розглянути АСЕАН в контексті ініціативи "Морський Шовковий шлях XXI століття". АСЕАН відіграє роль "стратегічних воріт" для здійснення проекту "Один пояс, один шлях", названого в Китаї "проектом століття". Його складова частина - "Морський Шовковий шлях XXI століття" - охоплює майже всі держави АСЕАН. Китайський проект спочатку був сприйнятий багатьма з них майже як божий дар.

На Форумі відкриття цього проекту у Пекіні 14–15 травня 2017 р. були присутні глави майже всіх держав АСЕАН. Серед укладених на ньому угод було багато угод і з країнами АСЕАН. Вони мали надати їм підтримку у реалізації Генерального плану розвитку транспортної та комунікаційного зв'язку до 2025 р., прийнятого ними у 2012 р. В АСЕАН вважають цю проблему самою головною у стратегічному партнерстві з Китаєм.

Китайський проект планує будівництво мережі залізниць, які охоплюють майже весь регіон. Проблема лише в тому, що вони пов'язують окремі країни АСЕАН із Китаєм, але не між собою, як це передбачає ухвалений ними власний план транспортної взаємопов'язаності.

Проте країни АСЕАН позитивно відгукнулися на цю ініціативу, розраховуючи узгодити свої проекти інфраструктурного будівництва та плани “Пояси та Шляхи”. Частково це їм вдалося на зустрічі міністрів закордонних справ у Бангкоку у серпні 2019 р. Азіатський банк інфраструктурних інвестицій (АІВ) виділив на інфраструктурне будівництво в АСЕАН кредит у 20 млрд дол. [87]. Згодом, однак, оптимізму поменшало.

На взяті в борг у Китаю гроші будівництво всіх об'єктів ведеться китайськими робітниками та китайськими державними підрядниками. Зважаючи на високу вартість проектів, борги зростають, і рано чи пізно їх накопичений обсяг може виявитися критичним. Багаторівневе та багатостороннє партнерство, необхідне для таких інвестицій, потребувало чималого внеску з ресурсів країн АСЕАН.

Загострилися конфлікти у південно-китайському морі (ПКМ). У 1996 р. у своїй книзі "Конфлікт цивілізацій" відомий американський політолог С. Хантінгтон серед можливих осередків Третьої світової війни називав Південно-китайське море. Цього, на щастя, не сталося, але ПКМ справді стало небезпечним осередком міжнародної напруженості. Ставки всіх зацікавлених сторін тут високі: економічні ресурси моря (вуглеводні, риба та ін.) і транзитні шляхи крізь нього, мають найважливіше значення для економіки.

Складна комбінація відносин Китаю з АСЕАН поєднує активну економічну, науково-технічну і культурну співпрацю з напруженістю, що зберігається в суперечках за острови і акваторію в Південно-Китайському морі. Претензії Китаю поширюються майже на всі острови та 90% акваторії цього моря, з яким нерозривно пов'язані життєві інтереси В'єтнаму, Філіппін, Малайзії, Брунея та Індонезії. Вони теж пред'являють свої права на острови і належну їм за Конвенцією 1982 р. виняткову економічну зону та континентальний шельф.

Залежно від своїх інтересів, країни АСЕАН нерідко розходяться в тому, як слід домагатися врегулювання суперечок з Китаєм. У цьому АСЕАН можна розділити на три групи: перша включає Таїланд, Камбоджу, Лаос та М'янму, які не є сторонами у суперечці. Друга складається з прибережних держав – Філіппін, В'єтнаму, Малайзії та султанату Бруней, які претендують на 200-мильні виняткові економічні зони та континентальний шельф. Серед них найбільшу активність виявляли В'єтнам та Філіппіни. Але у 2016 р. з приходом до влади президента Р. Дутерте Філіппіни стали на шлях зближення з Китаєм, і В'єтнам на якийсь час залишився на самоті. Малайзія та Бруней воліють відігравати менш помітну роль у суперечці. Третю групу складають Індонезія та Сінгапур, які формально у суперечці не беруть участь, але дуже зацікавлені у підтримці миру та стабільності у регіоні. Позиція Індонезії як найбільшої країни АСЕАН має особливе значення, як і Сінгапура через його розташування та фінансовий вплив.

Обстановка в ПКМ після вердикту Арбітражного суду в Гаазі у липні 2016 р. стала начебто покращуватися всупереч тривожним очікуванням багатьох спостерігачів, які передбачали посилення китайської політики. Керівництво КПК не захотіло, щоб Китай виглядав у світі як агресивний регіональний гегемон, який порушує норми міжнародного права. Воно виступило з пропозицією форсувати переговори щодо розробки Кодексу поведінки сторін у ЮКМ (Code of Conduct, СОС), чого багато років домагалися країни АСЕАН. Обстановка, що тоді склалася, дозволяла розраховувати на прийняття вигідного Китаю Кодексу.

Кодекс покликаний замінити підписану 4 листопада 2002 р. у Пномпені Декларацію (DOC 2002), неефективною і нездатною встановити в регіоні

стабільний правовий порядок. Переговори з цього питання йдуть уже понад 20 років, але поки що вони все ще далекі від завершення. Китай не поспішає пов'язувати себе юридичними зобов'язаннями, які б перешкоджали його діям у ПКМ.

Літо 2019 р. виявилось особливо тривожним. 1 липня найбільше дослідницьке судно Китаю "Морська геологія 8" ("Хайян дічжі 8 хао") у супроводі двох важких кораблів берегової охорони та армади допоміжних суден увійшло до СЕЗ В'єтнаму в південно-східній частині архіпелагу Спратлі в районі міліни. Без дозволу в'єтнамської влади вони почали проводити сейсмічні дослідження дна і зажадали припинення всіх робіт, які вели там інші компанії. Назустріч їм вийшли чотири кораблі берегової охорони В'єтнаму. І почалося протистояння цих кораблів із важким озброєнням на борту, до яких додалися викликані ними підкріплення. Напруженість у ПКМ значно зростає. І лише 22 жовтня 2019 р. перед самітом АСЕАН у Бангкоку китайські кораблі залишили цей район.

За цим були серйозні тертя у відносинах Китаю з Індонезією в її СЕЗ в районі островів Натуна, куди в грудні Китай ввів цілу флотилію своїх рибальських суден. У той же час ускладнилися стосунки і з Малайзією через острова Сент Джонс, що знаходиться під її контролем, на який під час навчань висадився десант китайської морської піхоти.

Спостерігачі та експерти пов'язували цей поворот у політиці Китаю в регіоні із загостренням китайсько-американських протиріч у ході їхньої торгової війни. Але незалежно від того, хто почав і хто відповів, США та Китай опинилися у відомій дилемі безпеки: дія – протидія.

Дії Китаю, очевидно, були пов'язані і з обговоренням з АСЕАН у першому і другому читаннях проекту Кодексу поведінки сторін у ПКМ. Вносячи свої поправки до тексту, Китай категорично заявив, що співробітництво в експлуатації морських ресурсів ПКМ має здійснюватися лише між компаніями, які належать Китаю та країнам АСЕАН, але не жодним іншим зовнішнім країнам.

На саміті АСЕАН–Китай 3 листопада 2019 р. у Бангкоку прем'єр Держради КНР Лі Кецань закликав країни АСЕАН завершити роботу над Кодексом до кінця 2021 р. Але переговори, як і раніше, йдуть повільно і важко, і багато спостерігачів сумніваються, що Китай взагалі будь-коли підпише такий Кодекс, який буде бажаним для країн АСЕАН. А країни Асоціації хочуть, щоб ухвалений Кодекс мав юридично зобов'язуючий характер, містив у собі механізм контролю за його дотриманням і не допускав жодних провокацій на морських комунікаціях світового значення, які пролягають через ПКМ. Однак стало відомо, що проект не містить вказівки на те, що Кодекс є договором з міжнародного права [88]. Це означає, що документ стане просто "джентельменською угодою". Не випадково Китай постійно нагадує, що він є продовженням Декларації 2002 р., і не більше.

Переговори щодо Кодексу відповідають обраній китайською дипломатією тактиці, що отримала назву "Говорити та брати" (Talk and Take). Китай безроздільно володіє стратегічною ініціативою, і зупинити його прагнення контролю над регіоном ПКМ може тільки він сам. Однак він може отримати й неабиякі вигоди, якщо підтримає ефективний Кодекс поведінки в ПКМ. Це відкриє шлях до тісної співпраці з прибережними країнами у здійсненні Морського Шовкового шляху. Його імідж у регіоні радикально покращає, а бажання сусідів втягнути США у цю суперечку зменшиться.

В АСЕАН вважають, що Кодекс, що юридично зобов'язує, спонукає Китай утримуватися від застосування сили або інших примусових заходів у вирішенні спорів у ПКМ. І тому вже майже 30 років, незважаючи на якісь труднощі, лідери країн АСЕАН зберігають цей канал для діалогу з Китаєм. Для них, як завжди, головне – не результат, а сам процес. За всіх складнощів і перешкод він йде, хоча говорити, що в кінці тунелю з'явилося світло, ще рано.

3.2. Проблеми та стратегічні пріоритети економічного розвитку Південної Кореї і Малайзії в умовах глобалізації

Конкретні дії уряду Південної Кореї щодо економічної політики у останні роки виходили з наступних прогнозів [89]:

- дуалізм на ринку праці зменшиться, оскільки новий уряд планує до 2022 року перетворити 205000 непрацюючих працівників на штатний персонал у державному секторі;

- розвиток участі жінок у робочій силі збільшився, коли допомога за батьківську відпустку зростає вдвічі – рівень пільги за перший тримісячний термін відпустки збільшився з 40% від звичайної заробітної плати та до 80% від тієї, яка почала застосовуватися з вересня 2017 р. Очікується, що до 2022 року подальше зростання збільшиться, коли рівень пільги після перших трьох місяців сягне 50% від звичайної заробітної плати з поточної ставки у 40%;

- мережа соціального захисту була зміцнена шляхом удосконалення критеріїв відповідності, особливо за віком, Базовій програмі захисту для дітей до 13 років та дітей до 17 років.

Розглянемо реформи, проведені у 2017-2021 рр. Пріоритети для економічного зростання Південної Кореї були наступні:

- скорочення регуляторного навантаження на економічну діяльність;
- послаблення регулювання ринку товарів, оскільки це перешкоджає конкуренції, уповільнюючи інновації та підвищення продуктивності праці, особливо у сфері послуг.

Було вжито такі заходи [89]:

- впроваджено майже 600 пропозицій щодо реформ, внесених компаніями;
- застосування спрощених правил, які охоплювали 32% регулятивних норм станом на кінець 2014 року. Надавалися рекомендації: використовувати нову систему «початкові витрати, кінцева вартість», щоб зменшити регуляторне навантаження, ґрунтуючись на точних оцінках регуляторного впливу (RIAs);

- поліпшення якості регуляторної діяльності шляхом прийняття запропонованих змін до законодавства, включаючи ініційованих Національною Асамблеєю, АВР та громадськими консультаціями;

- зменшено роль адміністративного управління, зокрема поетапно зменшено бар'єри для великих фірм щодо сфер економіки, зайнятих малим та середнім бізнесом, зокрема сфери послуг;

- посилено політику підтримки участі жіночої робочої сили. Рівень зайнятості жінок в Південній Кореї на 21% нижче рівня зайнятості чоловіків, що є найбільшим розривом серед країн ОЕСР, та обмежує економічне зростання та соціальний захист.

Стійке швидке економічне зростання дозволило збільшити ВВП на душу населення в межах чверті середнього показника серед найрозвиненіших країн ОЕСР. Однак продуктивність в Південній Кореї приблизно вдвічі більша, тоді як робочий час є одним з найдовших в ОЕСР.

Нерівність, виміряна індексом Джині, в країні нижча за середній показник ОЕСР, хоча все ще більша, ніж у 1980-ті роки в епоху високого зростання Республіки Корея. Частка наявного доходу найбідніших 20% населення залишається нижче середнього рівня в ОЕСР, що відображає велика різниця у заробітній платі, яка виникає внаслідок дуалізму на ринку праці та слабкого перерозподільного ефекту системи оподаткування та соціальних трансфертів [89].

Рекомендації міжнародних експертів для Південної Кореї щодо економічного зростання передбачають [90]:

- зменшити регуляторне навантаження на економічну діяльність шляхом оцінки регуляторного навантаження, поліпшення якості регуляторних норм та поетапного усунення бар'єрів для спрощення, зокрема, у сфері послуг;

- посилити політику щодо підтримки участі жіночої робочої сили за рахунок підвищення якості догляду за дітьми та збільшення рівня використання відпусток у зв'язку з вагітністю та пологами; запровадити пільги для батьківських відпусток та пропагувати культуру на робочому місці, яка підтримує рівновагу між службовим та особистим життям;

- реформувати EPL та боротися з дуалізмом на ринку праці шляхом послаблення захисту зайнятості для постійних працівників, зокрема вдосконалення процедур несправедливого звільнення, а також шляхом

збільшення мінімальної заробітної плати та розширення охоплення соціальним страхуванням та навчанням непрацюючих працівників;

- підвищити ефективність податкової системи та зміцнити мережу соціального захисту за рахунок збільшення податків, які мають менший негативний вплив на економічне зростання, таких як ПДВ, податки на майно та навколишнє середовище, та зосередивши основну пенсію на людей похилого віку з найнижчими доходами для зменшення відносного рівня бідності для населення віком понад 65 років та розширення охоплення Національної пенсійної схеми;

- оптимізувати підтримку сільськогосподарських виробників шляхом подальшого зменшення бар'єрів для імпорту продукції сільського господарства, зменшення фактичного рівня підтримки та перенесення його акцентів від заходів із застосування ринкових цін до прямої підтримки.

У 2019 р. підтримку макроекономічної політики було доповнено структурними реформами. Уряд вжив сильних заходів для протидії глобальним процесам зменшення зростання та нарощування невизначеності. Це оцінюється позитивно, враховуючи адекватну бюджетну позицію уряду, низький рівень боргу та необхідність розширення соціального забезпечення.

Тим не менш, існує потенційна загроза, тому слід уникнути постійного зменшення коштів для фінансування, тим більше, що швидке старіння населення та зростаючий попит на соціальні послуги призведе до збільшення державних витрат протягом наступних десятиліть. Удосконалення фіскальної системи має забезпечити, щоб активна фіскальна політика залишалася узгодженою з довгостроковою фіскальною стійкістю.

Динаміка виробництва, попиту та цін Південної Кореї у 2016 – 2021 рр. наведені в табл. 3.1.

Широкий спектр макроекономічних заходів, що вживаються за останні роки, повинен сприяти збільшенню високого боргу домогосподарств, а при необхідності може бути посилений ще більше. Для сприяння інклюзивному довгостроковому зростанню Кореї необхідно здійснити структурні реформи. Оскільки населення старіє дуже швидко, трудові ресурси повинні бути краще

мобілізовані, а продуктивність праці, яка знаходиться трохи вище середини у рейтингу країн ОЕСР, повинна зростати.

Таблиця 3.1

Південна Корея: виробництво, попит та ціни, зміни у % (в цінах 2015 р.) [91]

Показники	2016 р. (поточні ціни 2015 р., KRW trillion)	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
ВВП у ринкових цінах:	1 740,8	3,2	2,7	2,0	2,3	2,3
Приватне споживання	834,8	2,8	2,8	1,8	1,9	2,4
Урядове споживання	265,3	3,9	5,6	6,8	7,0	4,7
Валові інвестиції	517,3	9,8	-2,4	-4,1	0,0	1,2
Кінцевий внутрішній попит	1 617,4	5,2	1,5	0,7	2,3	2,5
Створення запасів ¹	7,4	0,4	0,2	0,4	-0,2	0,0
Загальний внутрішній попит	1 624,8	5,6	1,7	1,1	2,0	2,5
Експорт товарів та послуг	698,6	2,5	3,5	1,5	3,7	1,7
Імпорт товарів та послуг	582,7	8,9	0,8	-0,5	3,1	2,0
Чистий експорт ²	116,0	-2,0	1,1	0,8	0,3	0,0
Дефлятор ВВП	-	2,2	0,5	-0,6	1,1	1,3
Індекс споживчих цін	-	1,9	1,5	0,3	1,1	1,4
Базовий індекс інфляції ²	-	1,5	1,2	0,8	1,1	1,4
Рівень безробіття (% робочої сили)	-	3,7	3,9	3,7	3,5	3,5
Коефіцієнт економії домогосподарств, чистий (% від наявного доходу)	-	7,5	8,0	9,2	9,2	8,4
Фінансовий баланс загального державного управління (% від ВВП)	-	2,7	2,8	1,3	-0,1	-0,4
Валовий державний борг (% від ВВП)	-	40,8	39,4	38,7	40,4	42,4
Сальдо поточного рахунку (% від ВВП)	-	4,6	4,4	3,5	3,9	4,0

¹ Внесок до змін реального ВВП, фактичної суми у першій колонці

² Індекс споживчих цін без урахування продуктів харчування та енергії

Удосконалення регулювання ринку праці та додаткові інвестиції в професійні навички, особливо у сфері цифрових технологій, допоможуть

підвищити зайнятість жінок та молоді, якість роботи працівників старшого віку. Реформа у сфері регулювання ринку праці сприятиме посиленню конкуренції та більшому спрямуванню політики на інновації та динамізм розвитку малих та середніх підприємств, що підвищить продуктивність праці, особливо в сфері послуг, де вона відстає.

Прогноз, зроблений фахівцями ОЕСР для Південної Кореї на 2022 р. [92]:

1) Темпи економічного зростання в Південній Кореї залишатимуться незначними, оскільки глобальне уповільнення та торговельні проблеми стримують експорт, а велика невизначеність впливає на інвестиції.

2) Створення робочих місць у державному секторі зменшить вплив не достатньо високого зростання виробництва на зайнятість.

3) Поступове відновлення світового попиту на напівпровідники та експансіональна фіскальна політика сприятиме розвитку економіки.

4) До кінця 2022 року очікується подальше послаблення грошово-кредитної політики, оскільки загальна інфляція залишиться нижче запланованих 2%.

5) Удосконалення фіскальної політики забезпечить важливий стимул для зростання на понад один відсотковий пункт ВВП у 2022 році, але для підтримання довгострокового зростання в умовах швидкого старіння населення потрібні структурні реформи для підвищення продуктивності праці та створення кращих робочих місць.

6) Незначні обсяги експорту та інвестицій негативно впливають на економічне зростання. Зменшення експортних ринків, посилення глобальної невизначеності та падіння цін на напівпровідники стримують експорт та зменшують інвестиції в бізнес.

7) Житлові інвестиції різко скорочуються, що відображає сильну циклічність у наданні житла та жорсткіші правила іпотечного кредитування.

8) Створення робочих місць у державному секторі, особливо в галузі охорони здоров'я та соціальних послуг, знижує рівень безробіття. І це незважаючи на негативний вплив слабкої економіки та 29% підвищення

мінімальної заробітної плати у 2018 – 2019 роках на зайнятість бізнесу та економічне зростання.

9) Реальний приріст доходів домогосподарств підтримує приватне споживання, хоча слабка довіра споживачів, що відображає невпевненість і проблеми у створенні приватних робочих місць, стримує продаж товарів тривалого користування.

10) Незважаючи на те, що дуже низька загальна інфляція частково пов'язана із падінням цін на продукти, основна інфляція також буде значно нижчою за заплановані Центральним банком 2%.

В останні роки динаміка економічних показників Малайзії була позитивною, порівняно з іншими країнами, що розвиваються, однак проблеми соціального розвитку та державного управління залишаються, що заважає швидкому досягненню високого рівня життя населення. ВВП на душу населення в Малайзії у 2019 році (близько 27 000 доларів США в цінах 2011 року) був на рівні двох третин середнього показника ОЕСР і перевищив рівні таких НІК, як Мексика, Туреччина та Чилі [92]. Завдяки диверсифікації експортної продукції та покращенню макроекономічної політики, стійкість Малайзії до зовнішніх шоків зросла.

Одинадцятий п'ятирічний план країни на 2016 – 2020 роки встановив мету: досягнення статусу країни з високим рівнем доходу до 2020 року, забезпечуючи при цьому інклюзивне та стале зростання. Середньостроковий аналіз одинадцятого плану, проведений у жовтні 2018 року, переніс цільовий рік на 2024 рік через останні макроекономічні зміни [93]. Для досягнення запланованої мети потрібно буде підтримувати темпи зростання і орієнтуватися на підвищення продуктивності. Якісне зростання потребує подальших зусиль у напрямку соціального включення та захисту навколишнього середовища.

З 1970 року Малайзія зафіксувала значне економічне зростання. Реальний ВВП зріс із середнім рівнем 6,1% на рік за період 1970–2018 рр., що перевищує середній темп зростання передових країн. Завдяки прагматичній політиці та стратегіям Малайзія перетворилася з економіки на основі сільського господарства

в економіку, засновану на промисловості та послугах. Інтеграція у світовий ланцюжок поставок розширила експортну діяльність від товарів до виробництв, зокрема електротехнічної та електронної продукції.

Зараз Малайзія є однією з найбільш відкритих економік у світі, зовнішня торгівля становила близько 130% ВВП [93]. Основними торговими партнерами є Китай, Сінгапур, США, Японія та Таїланд, спільний внесок яких становить більше 50% загальної торгівлі товарами Малайзії з 2010 року. Маючи сильний ріст, Малайзія підтримувала повну зайнятість з 1990-х років. Інфляція залишається низькою і становила в середньому 3,7%, починаючи з 1970 р. за підтримки ефективної грошово-кредитної політики [93].

Тим не менш, підвищення вартості життя є ключовою проблемою для сімей з низьким рівнем доходу. Малайзія сприяла доступу до освіти та соціальних послуг, зокрема до охорони здоров'я, допомагаючи досягти значного зниження рівня бідності. Зменшення нерівності між етнічними групами (китайці, індійці, малайці та корінні жителі) продовжує залишатися пріоритетом у порядку денному політики щодо забезпечення соціальної єдності. Була проведена політика щодо розширення можливостей Буміпутера (малайців та корінних жителів), включаючи пряме втручання для забезпечення більшої ефективної участі на ринку праці та прискореної освіти. За даними Світового банку, ця політика сприяла значному зменшенню нерівностей між етнічними національностями.

«Урядовий середньостроковий огляд одинадцятого плану Малайзії (MTR): нові пріоритети та акценти» було розпочато у жовтні 2018 р. [93]. Заснований на принципах належного управління, сильних інституцій та більшої доброчесності, він зосереджується на стратегіях вирішення таких питань, як регіональна нерівність, низький дохід домогосподарств (люди, що належать до нижньої групи 40% доходів) та тривалі структурні проблеми. Ці стратегії розроблені по шести основних напрямках. По кожному напрямку встановлено кількісні цілі, які включають міжнародний бенчмаркінг для вимірювання прогресу [93].

Напрямок 1: Реформування управління задля більшої прозорості та підвищення ефективності державної служби. Цей напрямок визначає стратегії

вдосконалення управління, а також підтримку підконтрольності та прозорості в державній адміністрації. Визначено чотири пріоритетні сфери: вдосконалення управління на всіх рівнях, підвищення доброчесності та підзвітності, забезпечення розумного управління державними фінансами та покращення надання державних послуг.

Напрямок 2: Підвищення інклюзивного розвитку та добробуту. Закцентований на зростання справедливості, цей напрям фокусується на наданні людям справедливих можливостей брати участь у економічному розвитку країни для забезпечення більшого процвітання та добробуту для всіх малайзійців.

Напрямок 3: Забезпечення збалансованого регіонального розвитку. Цей напрям фокусується на зусиллях щодо подолання дисбалансів у регіональному розвитку. Приділяється увага посиленню економічної діяльності в менш розвинених районах та зменшенню розбіжностей у розвитку між міською та сільською територією.

Напрямок 4: Розширення можливостей людського капіталу. Цей напрям фокусується на створенні вмілого, обізнаного та інноваційного людського капіталу для задоволення потреб промисловості. Пріоритетними піднапрямами є реформування ринку праці, підвищення продуктивності праці, розширення доступу до якісної освіти та навчання, а також сприяння зміцненню зв'язків між галузями та науковими колами.

Напрямок 5: Забезпечення екологічної стійкості за рахунок зеленого зростання. Цей напрям фокусується на забезпеченні ефективного використання природних ресурсів та підвищенні стійкості до змін клімату та катастроф, одночасно досягаючи більш високого економічного зростання. Особлива увага приділяється зміцненню управління екологічною стійкістю.

Напрямок 6: Посилення економічного зростання. Цей напрям зосереджений на зусиллях щодо зміцнення економічного зростання шляхом зростання продуктивності праці, підвищення конкурентоспроможності галузей промисловості та розвитку діяльності з високою доданою вартістю в галузях, що базуються на знаннях. З цією метою пріоритет надається реалізації структурної

реформи, прискоренню впровадження інновацій та технологій та забезпеченню якісної інфраструктури.

На даний момент Малайзія досягла високого рівня зростання, але повинна зробити більше для вирішення проблем у сфері управління та соціальних проблем. У 2019 р. економічні показники Малайзії були дуже успішними, але державна політика може зробити більше для вирішення соціальних та управлінських проблем, роблячи зростання сильнішим, екологічнішим та всеосяжнішим, згідно з новим звітом ОЕСР [94].

В останньому опитуванні ОЕСР щодо економіки Малайзії мова йшла про те, як підвищення продуктивності праці та впровадження нових структурних реформ можуть допомогти країні просунути глобальні ланцюги вартості та досягти своєї мети – отримати статус країни з високим рівнем доходу до 2024 року. Серед ризиків можна назвати торговельну напруженість, геополітичну невизначеність, що спричинило скорочення темпів розвитку економіки у 2018 р. на 5% [94].

Опитування, представлене заступником Генерального секретаря ОЕСР Масамічі Коно та заступником Генерального секретаря Малайзії (з питань політики) Міністерства економічних питань Дато Нором Зарі, виявило необхідність зробити державні фінанси Малайзії більш стійкими, покращити можливості отримання навичок для всіх, підвищити продуктивність. «Економіка Малайзії працює добре, але для досягнення статусу країни з високим рівнем доходу, потрібні подальші реформи», – сказав пан Коно [95]. «Завдання, яке стоїть сьогодні перед розробниками політики, полягає не лише у сприянні зростанню, а й у підвищенні якості зростання. Це означатиме забезпечення більшого захисту навколишнього середовища та створення умов для розвитку більш інноваційної та динамічної економіки, яка сприятиме підвищенню рівня життя для всіх» [96].

Для забезпечення стійкості державних фінансів Малайзії потрібно буде реформувати фіскальну політику. Це повинно включати підвищення рівня податкових надходжень, зокрема шляхом усунення численних пільг щодо оподаткування, а також шляхом підвищення ефективності податкової системи,

розширення бази оподаткування та збільшення доходів від непрямих податків, зокрема податків, пов'язаних із споживанням. Потрібно також удосконалити надання достовірної фінансової звітності та підвищити прозорість бюджетних процесів та управління державним боргом.

Опитування також підкреслює необхідність подальшого підвищення доброчесності у державному секторі. Це може включати забезпечення більшої прозорості та конкуренції у процесах державних закупівель, кращого контролю при управлінні державними підприємствами, посилення процесів державно-приватного партнерства та антикорупційних заходів. Малайзія зіштовхується зі значними дисбалансами на ринку праці та дефіцитом працівників в різних сферах та різної кваліфікації, з подальшими труднощами, що очікуються внаслідок старіння населення. Потрібні більші інвестиції в освіту та перенавчання, щоб підготувати країну до майбутнього зростання та допомогти їй просуватися в ланцюжку доданої вартості.

Дорослі особи потребують кращого доступу до можливостей підвищення кваліфікації та перекваліфікації, щоб їх навички залишалися актуальними. Технологічне впровадження має вирішальне значення для підвищення продуктивності та формування надприбуткової економіки. Мають продовжуватись активні заходи щодо залучення прямих іноземних інвестицій, сприяння розвитку підприємництва та впровадження нових технологій. У вищезазначеній доповіді також підкреслюються позитивні наслідки посилення координації екологічної політики на субнаціональному рівні та вказується на необхідність більшого використання механізмів екологічного оподаткування, зокрема податку на викиди вуглецю.

У 2019 р. відбулося поліпшення якості зростання економіки Малайзії, але необхідно вирішити соціальні проблеми та проблеми управління. Уряд надає пріоритет інклюзивному зростанню та підвищенню довіри до державних установ. Подальший прогрес у напрямку реалізації запланованої мети щодо досягнення статусу країни з високим рівнем доходу до 2024 року також потребуватиме зосередження на зростанні продуктивності за допомогою структурних реформ для

просування вгору ланцюжка доданої вартості та підвищення кваліфікації. Крім того, забезпечення охорони навколишнього середовища підвищить якість зростання. Ці питання відповідають пріоритетам уряду.

Розглянемо детальніше стратегічні напрями соціально-економічного розвитку Малайзії на найближчі роки.

Для посилення антикорупційних заходів у січні 2019 року уряд розпочав Національний план боротьби з корупцією на 2019 – 2023 рр., який включає заходи, що сприяють прозорості та підзвітності на всіх рівнях, посилюючи ефективність надання державних послуг та доброчесність у бізнесі [95]. Прогнозується, що зростання буде стійким, хоча з ризиками зниження. Приватне споживання залишатиметься головним рушієм зростання завдяки стабільним умовам зайнятості та державним заходам допомоги сім'ям з низьким рівнем доходу. Ризики для прогнозування значною мірою знижуються. Зростання напруженості в торгівлі, геополітична невизначеність та слабке зростання в розвинених економіках є значними ризиками для сильно відкритих економік, таких як Малайзія.

Зростання вартості життя стало ключовим джерелом занепокоєння для більшості населення. Хоча в останній (2019) рік інфляція була незначною, ціни на продукти швидко зростали [95]. Це збільшило навантаження на сім'ї, особливо групи з низьким рівнем доходу, які споживають більше продуктів харчування. Хоча уряд запровадив багато ініціатив та програм для вирішення питань підвищення вартості життя, таких як прямі грошові перекази та контроль цін, прогрес також може бути досягнутий шляхом надання більш цілеспрямованої підтримки, підвищення рівня підприємництва, підвищення продуктивності та збільшення доходів домогосподарств.

Реформа фіскальної політики потребує досягнення фіскальної стійкості. Сукупність доходів сильно залежить від прямих податків, а доходи нестабільні через надходження від нафти. Це ще більше підкріплюється нещодавним скасуванням податку на товари та послуги. Тим не менш, видатки значно збільшаться, зокрема, за рахунок витрат на пенсії, охорону здоров'я та освіту у

світлі сприяння уряду інклюзивному зростанню, зокрема посилення цілеспрямованої підтримки домогосподарств з низьким рівнем доходу.

Уряд правильно надає пріоритет у розбудові фіскального простору та середньостроковій стійкості, звертаючи увагу на ризики, пов'язані з великим державним боргом та умовними зобов'язаннями [95]. Це потребує підвищення низького рівня податкових надходжень, бажано шляхом усунення деяких із багатьох пільг в оподаткуванні. Підвищення прозорості бюджетних процесів та посилення управління державним боргом є ключовими процесами для фіскальної політики. Узгодження державних закупівель та управління державними підприємствами з найкращими міжнародними практиками є основою для досягнення максимальної ефективності та прозорості витрат та зменшення рівня корупції.

Дуже важливим є удосконалення політики щодо зеленого зростання. Більшу участь громадськості у захисті навколишнього середовища та сприяння вертикальній координації між муніципалітетами зробить зростання зеленішим. Енергетичні субсидії необхідно усунути та замінити цільовою підтримкою груп з низьким рівнем доходу.

Важливим є розвиток людського капіталу. Внесок якості робочої сили в економічне зростання залишається значно нижчим порівняно із середнім показником ОЕСР.

Малайзія стикається зі значними диспропорціями на ринку праці. Зміни в галузевому складі зайнятості в 2010 – 2019 роках були в Малайзії значніші, ніж у більшості країн ОЕСР та НІК, що означає, що тип навичок, необхідних на ринку праці, може суттєво змінитися [95]. Подальші зміни можна очікувати в майбутньому, під впливом посилення автоматизації та старіння населення. Дефіцит виявляється у фахівцях усіх професій та кваліфікацій, декілька середньо- та висококваліфікованих професій відчувають дефіцит робочої сили, а також багато професій, що потребують низькокваліфікованих робітників. У той же час третина працівників зайняті на робочих місцях, які не відповідають їх кваліфікаційному рівню. Ці дисбаланси на ринку праці перешкоджають

продуктивності праці. Інвестиції в освіту та перенавчання, а також визнання попереднього навчання допомогли б недостатньо кваліфікованим працівникам. Політика стимулювання попиту на надсучасні навички допоможе тим, хто має дуже високу кваліфікацію.

Важливим є розвиток навичок та їх ефективне використання. Незважаючи на значні досягнення, ще залишається низка освітніх проблем. Діти в Малайзії вступають до початкової школи у віці шести років, і лише перші шість років початкової освіти є обов'язковими. Обов'язкове навчання повинно розширюватися. Пропонується знизити початковий вік школи до мінімум 5 років та зробити загальноосвітнє навчання обов'язковим [95]. Розбіжність у міжнародних оцінках між системою освіти Малайзії та іншими розвинутими країнами зростає, що відображає той факт, що ряд сусідніх країн більш швидко покращували якість своєї системи освіти.

Як і в деяких інших країнах, успішність учнів визначається соціально-економічним статусом сім'ї. Значну частину розриву між успішними та низькодоступними учнями можна пояснити освітою батьків та сімейним доходом. Регіональні відмінності все ще залишаються великими, що відображає труднощі із залученням кваліфікованих вчителів до деяких шкіл. Деякі дисбаланси навичок можна додатково зменшити, покращивши чуйність системи освіти та зміцнивши зв'язок між навчальними закладами та бізнесом.

Слід надавати стимули та впроваджувати схеми ротації для залучення більш кваліфікованих та досвідчених вчителів до шкіл, які перебувають у неблагополучному становищі. Вчителі в Малайзії значну частину свого часу проводять у позанавчальній діяльності [95]. Доцільно краще використовувати знання і навички вчителя, що можна досягти за рахунок зменшення адміністративного навантаження на нього, щоб вчителі могли витратити більше часу на підготовку до уроків або професійний розвиток. Знання англійської мови серед студентів погіршується з часом. Слід прийняти більш орієнтований на студентів підхід до навчання та приділити більше уваги розвитку комунікативних навичок.

Дорослі потребують кращого доступу до можливостей підвищення кваліфікації та перекваліфікації для того, щоб їхні навички залишалися актуальними для ринку праці. Ці можливості в Малайзії обмежені, особливо для певних груп, таких як дорослі низькокваліфіковані робітники, дорослі старшого віку, працівники малих та середніх підприємств, неактивні жінки, працівники неформального сектору. Популяризація переваг навчання дорослих, надання якісної інформації та індивідуалізованих консультаційних послуг - це один із способів, за допомогою яких політика може заохочувати більшу та всеосяжну участь у освіті дорослих. Крім того, існуючі програми навчання або фінансові стимули для навчання часто не узгоджуються з потребами ринку праці. Для кращого узгодження попиту та пропозиції на навички, інформація за результатами оцінювання потреб у навичках може бути використана для розробки навчальних програм. Ця інформація також може бути використана для виявлення осіб, які мають навички, невідповідні сучасним вимогам ринку праці, і може бути розроблена політика для конкретного спрямування зусиль на цих вразливих осіб.

Малайзійські жінки мають високий рівень освітніх досягнень, але їхня частка на ринку праці залишається низькою. Щоб активізувати цей процес щодо скорочення невикористаних навичок, слід зменшити бар'єри на шляху участі жінок на ринку праці. Для того, щоб батьки та матері могли отримувати дохід, слід узгоджувати робоче та сімейне життя, що може бути полегшене впровадженням нормативних актів щодо прав на більш тривалі відпустки по вагітності та пологах, які повинні фінансуватися урядом, та прийняттям гнучких умов праці роботодавцями. Допомога обом батькам на оплачуваній роботі також вимагає вкласти більше коштів у доступну та якісну догляд та освіту в ранньому дитинстві. Це не тільки вигідно для батьків, але й позитивно вплине на пізнавальний та соціальний розвиток дітей.

Мінімальна тривалість декретної відпустки у Малайзії низька за міжнародними стандартами. За рекомендаціями фахівців з ОЕСР, слід збільшити право на мінімальну відпустку по вагітності та пологах як мінімум на 14 тижнів, відповідно до міжнародних стандартів [95]. Роботодавці несуть повний тягар

витрат на декретні відпустки. Доцільно розробити механізм для співфінансування відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, більшість витрат понесе уряд. Аналіз показав, що в країні занадто мало якісних дитячих закладів. Слід інвестувати в державні установи по догляду за дітьми та надавати субсидії приватним закладам. Приплив мігрантів більшістю не відповідає потребам ринку праці. Треба розглянути можливість застосування більш вибіркового підходу до притоку низькокваліфікованих іноземних робітників, зберігаючи відкриту політику щодо висококваліфікованих іноземних робітників.

Розглянемо перспективи макроекономічної політики, фіскальної стійкості та інклюзивного зростання Малайзії. За прогнозами, зростання буде стійким, хоча із зовнішніми факторами зростають ризики, головним чином через уповільнення глобальної торгівлі. Інфляція буде низька, але слід підготуватися до несподіваних потрясінь, створивши відповідний фіскальний простір. Середньострокова бюджетна траєкторія повинна спрямовуватися на скорочення дефіциту бюджету більше, ніж на 2% ВВП, щоб створити буфер у випадку несподіваних потрясінь [95].

Грошово-кредитна політика повинна залишатися активною для зниження ризиків. Низькі надходження доходів не сприяють інклюзивному зростанню. Слід підвищити співвідношення податкових надходжень до ВВП шляхом подальшого зростання ефективності податкового адміністрування, розширення бази оподаткування та збільшення доходів від непрямих податків, зокрема податків, пов'язаних із споживанням, для зменшення навантаження на доходи, пов'язані з нафтою. Слід збільшити цільові грошові перекази людям з низьким рівнем доходу та доступ до публічних послуг [96].

Відсутність прозорості та слабка конкуренція у державних закупівлях породжують неефективність. Треба забезпечити повне дотримання Закону про державні закупівлі. Управління державними підприємствами потребує більшої прозорості та підконтрольності. Слід вирівняти рамки управління державними підприємствами відповідно до настанов ОЕСР.

Нормативно-правова база державно-приватного партнерства потребує більшої прозорості. Регулююча база повинна бути узгоджена з найкращими міжнародними практиками впродовж проектного циклу. Процес формування бюджету повинен бути прозорим та заснованим на правилах. Слід прискорити введення в дію Закону про фіскальну відповідальність.

3.3. Економічна політика Японії та стратегічні перспективи її взаємодії з іншими країнами

У Північно-Східній Азії (ПСА) розташовані найбільші економіки Азії – перша (Китай), друга (Японія) та четверта (Республіка Корея), перетинаються маршрути найважливіших міждержавних транспортних коридорів, зростає потенціал наукових та освітніх центрів, що дозволяє регіону стабільно підвищувати свою роль у глобальних вимірах. У той же час у ПСА зберігаються взаємні територіальні претензії, не подолано комплексу недовіри щодо цілей зовнішньої та оборонної політики сусідів, ситуація на Корейському півострові, як і раніше, коливається між очікуваннями сталої стабільності та загрозою конфлікту. Нагромаджений тут масштабний економічний потенціал, політичні новації, стан регіональної безпеки багато в чому визначають характер, напрямок та динаміку глобальних трансформацій.

Серед комплексу економічних і політичних факторів, що впливають на сучасні регіональні процеси, переважне значення набувають тенденції, пов'язані зі зростаючим багатоплановим впливом Китаю, який наполегливо намагаються врівноважити США. У цих умовах країни ПСА прагнуть адаптуватися до змін, що відбуваються, і знайти відповіді на політичні, економічні та

військові виклики за рахунок підвищення можливостей своєї економіки та більшої гнучкості у зовнішній та оборонній політиці.

Через війну складаються дуже суперечливі умови розвитку регіональних відносин. З одного боку, виникають передумови для вирішення актуальних соціально-економічних завдань країн регіону. Конкуренція, що посилюється під впливом Китаю, стимулює тут модернізаційні процеси, спонукає задіяти внутрішні ресурси, що не використовуються, а також виявити можливості підвищення результативності міжнародної взаємодії. З іншого боку, країнам ПСА доводиться стикатися з проявом мутацій старих протиріч та новими викликами, що загрожують стабільності регіонального розвитку.

Визначимо масштаби та пріоритети розвитку відносин країн ПСА з Китаєм. Після повноцінної нормалізації відносин між Японією та КНР у 1970-ті роки їх взаємні зв'язки вже до початку поточного століття набули дуже значних діапазонів, охопивши найрізноманітніші сфери – від зовнішньої торгівлі до великих інвестиційних проектів та масштабних програм гуманітарних контактів.

За цей час двосторонні відносини досягли значного обсягу; на їх основі сформувалися впливові групи зацікавленої підтримки, що додало їм стійкість до коливань політичного клімату та забезпечило умови для розвитку у наступні періоди.

Протягом останніх двох десятиліть Китай розглядався в Японії головним чином як джерело додаткових резервів та стимулів для зростання та оптимізації бізнесу японських компаній. Більшість великих японських корпорацій ще в 90-ті роки відкрили для себе величезний потенціал, який КНР таїла в собі як ринку, що розвивається, і джерела певного набору ресурсів, насамперед трудових.

Виграш у конкурентоспроможності та зростання продажів у результаті використання нових можливостей, доступ до яких вони отримували завдяки роботі з китайськими контрагентами, в їхніх очах переважали ризики, що виникали через залежність від рішень китайської влади, що знаходилися поза зоною їх контролю.

Наслідком цього на початку 2000-х років стало швидке зростання обсягів взаємної торгівлі та японських прямих інвестицій в економіку КНР. Коло компаній, що включали роботу з контрагентами з КНР у свої плани та регулярну практику, поступово зростало, так само як і значущість китайського ринку для зовнішньої торгівлі Японії та для інвестиційної стратегії японських корпорацій.

Китай перетворився для Японії на найбільший експортний ринок, більш значущий за своєю питомою вагою у географічному розподілі японського експорту початку 2010-х років, ніж США, ЄС чи країни АСЕАН, якщо розглядати останні як єдиний ринок. І хоча надалі відносна значущість для Японії КНР як експортного ринку дещо знизилася, особливо у порівнянні з динамікою питомої ваги США та країн Південно-Східної Азії, Китай залишається найбільшим торговим партнером Японії. У 2018 р. на КНР припадало 19,5% сукупного японського експорту та 23,2% імпорту, або 21,4% загального товарообігу японської зовнішньої торгівлі [97].

Одночасно домінуючі в японській політиці консервативні сили прийшли до думки, що КНР може відіграти певну роль у знятті їх деяких зовнішньополітичних занепокоєнь, насамперед загрози ворожих акцій зі сторони КНДР, а також у забезпеченні стабільності та безпеки експлуатації морських торговельних шляхів у регіоні, як показали розрахунки Японської асоціації сприяння зовнішній торгівлі на основі японської митної та міжнародної статистики. У піковому для взаємної торгівлі 2011 р. питома вага КНР у географічному розподілі японського експорту наблизилася до 20%, тоді як

відповідний показник для США та АСЕАН становив приблизно 15, для ЄС – близько 12% [98].

Саме тому в нульові роки на порядку денному відносин Японія-Китай на найвищому рівні, поряд з питаннями сприяння економічним зв'язкам, виникла і закріпилася проблема політичної взаємодії – тема, яка згодом перейшла переважно в "сплячий" стан, але ніколи не зникала повністю і безповоротно. Більше того, навіть у період погіршення японсько-китайських політичних відносин їхня роль у забезпеченні безпеки розцінювалася в Токіо як така, що не поступається за значимістю підтримці партнерських відносин зі США – головним офіційним військово-політичним союзником Японії. Останнім часом діалог з офіційним Пекіном з питань безпеки починає займати на порядку японсько-китайських відносин важливе місце, незважаючи на те, що можливості для відкритої співпраці в цій сфері сьогодні залишаються дуже обмеженими [99].

Справді, зі зростанням економічних можливостей і накопиченого багатства у Китаї неминуче посилювалися його політичні амбіції, що призвело до поступового накопичення його протиріч із японським політичним класом. Головними точками, навколо яких зростала та накопичувалася негативна політична атмосфера, були і залишаються територіальні та політичні претензії КНР до Японії. Перші концентруються на питанні про належність групи островів (архіпелагу), які у Японії називаються Сенкаку, а Китаї – Дяюйдао [100]. КНР не визнає права Японії контролювати ці острови та прилеглі води та демонструє це регулярними проходами державних та приватних китайських суден через відповідні акваторії, а також прольотами літаків китайських ВПС.

Другі виражаються головним чином хворобливою реакцією Китаю на будь-які зусилля Японії в галузі військового будівництва, особливо на її дії з інтернаціоналізації своєї військової активності в юридичному та практичному аспектах. Офіційний Пекін висловлює занепокоєння щодо зростання військово-політичних зв'язків Японії з деякими державами Азії, зокрема з Індією, В'єтнамом та Філіппінами, вбачаючи у цих зв'язках посилення геополітичних амбіцій свого сусіда та антикитайську спрямованість.

Крім того, КНР гостро критикує прагнення японської офіційної влади пом'якшити оцінки політичного режиму та дій Японії напередодні та під час Другої світової війни, зокрема зовнішньої та військової політики імператорської Японії у Східній та Південно-Східній Азії.

Пекін констатує розбіжності в офіційних трактуваннях китайською та японською сторонами реалій історії відносин між двома країнами, наполягаючи на правоті своєї оцінки історичних подій.

Японський політичний істеблішмент зі свого боку відчуває побоювання щодо майбутніх дій Китаю щодо Японії. Розуміючи, що поступове усвідомлення керівниками Китаю його зростаючої ролі в економічній ієрархії штовхає їх на кроки за його утвердження як важливого регіонального та глобального політичного гравця, японські політики припускають дедалі ширше перетинання зовнішньополітичних інтересів двох країн у прилеглих регіонах.

Насамперед це відноситься до Південно-Східної Азії, де зростаючі зовнішньополітичні амбіції КНР та Японії стикаються найбільш відкрито та серйозно. Японія, як і США, не бажає визнавати права КНР затверджувати свою присутність в акваторіях, які остання в односторонньому порядку оголошує зоною свого адміністративного контролю або виняткових економічних прав, хоча, на відміну від Сполучених Штатів, Токіо не демонструє своєї незгоди спрямуванням у спірні райони військових судів. Японія робить це іншими способами, наприклад, демонстративною готовністю сприяти, у тому числі на військово-технічному рівні, залученим у суперечки з Пекіном країнам Південно-Східної Азії.

Потрібен регіональний діалог як відповідь на виклики та протиріччя, що виникають. Процеси, що позначилися у ПСА у 2018–2020 роках (пов'язані з ситуацією на Корейському півострові, кризою в китайсько-американських відносинах), стимулюють країни ПСА до пошуку шляхів подолання проблем, що накопичилися у відносинах з КНР з урахуванням взаємних інтересів. При цьому головним полем для такого пошуку, безумовно, є безпосередньо двосторонні

відносини держав регіону, прямий та відвертий діалог на урядовому рівні, а також на рівні найвищого політичного керівництва.

Так, японський уряд, незважаючи на вельми гостру критику дій китайського керівництва в регіональних міжнародних відносинах, зберігає і по можливості розширює канали для власного діалогу з Пекіном. Японія усвідомлює, що звичні штампи “стосунків добросусідства, дружби та співпраці” мають слабке відношення до реалій двосторонніх відносин. Водночас вона вважає, і не без вагомих підстав, що повноцінний діалог з економічних, політичних та військових питань, у тому числі з вищими керівниками КНР, є, по суті, єдиним реальним способом підвищити передбачуваність та стабільність відносин із Китаєм. Досвід останніх десятиліть підтвердив, що будь-які паузи в контактах на найвищому рівні підвищують ризик різноманітних інцидентів, а також їх ескалації.

Виходячи з цих міркувань, японський уряд у 2019 р. спробував активізувати контакти з китайським керівництвом, насамперед по лінії найважливіших міністерств, спираючись на погоджену роком раніше формулу – “перенести акцент із суперництва на співпрацю”. Вінцем цих зусиль стали зустріч японського прем'єр-міністра та голови КНР на полях саміту “Великої двадцятки” в Осаці у червні 2019 р. та узгодження питання про перший після багаторічної перерви державний візит голови КНР до Японії.

Японія також зіткнулася з тим, що активізація її діалогу з китайськими керівниками натрапила на великі перешкоди, що важко піддаються усуненню на короткому історичному горизонті. В результаті, наприклад, дуже складно йшла підготовка державного візиту голови КНР до Японії, який мав відбутися навесні 2020 р. Узгодження масштабного двостороннього документа, призначеного для підписання під час цього візиту та покликаного дати поштовх різним домовленостям на рівні окремих відомств і навіть великих фірм, наштовхнулося на, як мінімум, бюрократичні складнощі, а згодом і сам візит був перенесений на невизначений термін через епідемію коронавірусу, що розгорілася.

Остання також завдала величезного удару по всьому спектру японсько-китайських контактів – як реакцію японський уряд на початку березня 2020 р.

анулював приблизно 2,8 млн віз, виданих раніше китайським громадянам [102]. При цьому всі колишні джерела японсько-китайських політичних протиріч, зважаючи на все, анітрохи не ослабли – принаймні зовнішніх ознак такого ослаблення немає.

Важливим є те, що лінія на більшу співпрацю з КНР зустрічає серйозні заперечення в консервативно налаштованій частині японського істеблішменту. Видатні діячі з активу правлячої ліберально-демократичної партії неодноразово закликали свого лідера прем'єр-міністра С. Абе зайняти жорсткішу антикитайську позицію, посиляючись на нібито несумісність ідеологічних принципів, сповідуваних керівництвом двох країн. Через структури, що працюють під егідою Ради національної безпеки Японії, ведеться кампанія, спрямована на посилення регулювання придбання іноземцями земельних ділянок та компаній, які мають інтелектуальну власність, оскільки такі угоди можуть загрожувати безпеці країни [103]. При цьому не є особливим секретом, що під “іноземцями”, які виступають об'єктом посилення регулювання, маються на увазі насамперед китайські організації та громадяни.

Поряд із цим знизилася і економічна зацікавленість у вирішенні проблем двосторонніх відносин. Власне, вже у 2010-і роки японський бізнес, який працював з Китаєм та в Китаї, відчув об'єктивні обмеження для зростання віддачі від своїх зусиль, пов'язаних із ним. Вигоди від швидкого підйому в КНР внутрішнього споживання, від дешевизни трудових ресурсів та деяких інфраструктурних послуг було переважно вже отримано. Одночасно доводилося зважати на те, що режим сприяння для іноземного бізнесу в Китаї ставав більш вибірковим і часто менш дієвим, а адміністративний тиск на іноземних інвесторів і виробників загалом зростав і в багатьох випадках перетворювався на серйозну проблему. Особливо у випадках реакції влади на загострення проблем у політичних відносинах між двома країнами. На цьому тлі оцінка керівниками провідних японських корпорацій перспектив зв'язків з Китаєм стала помітно змінюватися в негативний бік. Надії на використання китайської економіки для забезпечення власного динамізму помітно ослабли, що об'єктивно знижує

готовність японського уряду як виявляти велику гнучкість, так і йти назустріч побажанням та вимогам Пекіна у рамках двостороннього політичного діалогу.

Останні поставили б японський уряд перед непростим вибором - змиритися з принизливою неможливістю дати на китайський виклик відповідь, що відповідає іміджу Японії як великої держави, що "піднімається", або піти на абсолютно безперспективне і, швидше за все, програшне протистояння з КНР по широкому спектру проблемних точок. Саме це розуміння рухало, зокрема, японським прем'єром, коли він у своєму виступі у січні 2020 р. стверджував, що Японія та КНР "поділяють велику частку відповідальності за мир та процвітання регіону та всього світу" [103]. Характерно й те, що у розпал епідемії COVID-19 японський уряд утримувалося від критики на адресу влади КНР щодо жорстких заходів, вжитих ними у зв'язку з цим, включаючи тимчасову заборону на експорт засобів протиепідеміологічного захисту.

Той факт, що в умовах сильного внутрішнього та зовнішнього тиску антикитайсько налаштованих сил японський уряд і його глава продовжують вести лінію на пошук можливостей для співпраці з Пекіном, відображає довгострокову зацікавленість більшої частини японської еліти у підтримці неконфронтаційних відносин зі своїм непростим та сильним сусідом.

Обидві держави, що виступають у ролі головних партнерів КНР у ПСА – Японія та Республіка Корея, і офіційно, і на практиці є військово-політичними союзниками та важливими економічними контрагентами США, які активно присутні в цьому регіоні та впливають на процеси, що протікають у ньому. Ця обставина не може не враховуватися всіма учасниками регіональних відносин, та й об'єктивно неспроможна не на них величезного впливу.

Зокрема, японська влада, критикуючи Пекін за його активну "односторонню" (тобто не узгоджену з іншими міжнародними гравцями) експансію в прилеглих регіонах, які офіційно позиціонують себе як частину японсько-американського військово-політичного альянсу. Або навіть ширше – як частина "демократичної спільноти", до якої вони відносять також такі регіональні держави, як Австралія, Нова Зеландія та, з певними застереженнями, Індія.

У Японії зростання китайсько-американських протиріч, а також порушення постачань у рамках складних транскордонних ланцюжків за участю КНР через епідемію коронавірусу COVID-19 у 2020 р. підштовхнули бізнес до зусиль з диверсифікації каналів, через які йдуть постачання товарів проміжного попиту. У тому числі створюючи і відшуковуючи нових постачальників у країнах Південно-Східної Азії, у певному сенсі складових альтернативу Китаю (йдеться, зокрема, про Таїланд, Філіппіни, Індонезію та Китайську Республіку на Тайвані).

Уряд Японії активно лобіює включення цих країн і територій до Транстихоокеанського партнерства в його нинішньому 11-сторонньому форматі, де КНР ніяк не представлена [104]. Останнє, в уявленні японських політиків, покликане зіграти істотну роль пошуку нових ринків і партнерів для японського бізнесу, що зменшило б його надмірну “зав'язаність” на зв'язку й ринки як КНР, і США.

У цьому контексті відмова США від колишніх домовленостей, досягнутих на переговорах про формування Транстихоокеанського партнерства у спочатку узгодженому форматі, що включає Сполучені Штати, вже не здається драматичною для функціонування цього об'єднання. У всякому разі, Японія бачить сенс докладати енергійні посилення для створення та вдосконалення механізмів, передбачених угодами про “Всеосяжне прогресивне Тихоокеанське партнерство”, і для розширення кола його підписантів навіть без участі США та Китаю.

Щодо можливості використовувати для вирішення цього завдання багатосторонні структури та платформи за участю КНР, то головним інструментом, на який у цьому відношенні японський уряд покладає чималі надії, є проект Всеосяжного регіонального економічного партнерства, що активно просувається країнами АСЕАН.

Щоправда, узгоджений наприкінці 2019 р. усіма учасниками переговорів, за винятком Індії, пакет угод обмежується лише торговими бар'єрами. Він не включає такі теми, як охорона прав інтелектуальної власності, дотримання екологічних норм і обмежень, а також стандартів в області охорони праці, зняття

регулятивних бар'єрів для бізнесу, що значно знижує його цінність для Японії. Проте вона взяла найдіяльнішу участь у переговорному процесі, вбачаючи у майбутній новій платформі ще один канал для взаємодії та консультацій з торговельно-економічних питань із широким колом країн регіону, включаючи Китай. З погляду японського уряду, такий багатосторонній формат за участю АСЕАН та Індії, за участі якої у Всеосяжному регіональному економічному партнерстві Токіо висловлює величезну зацікавленість [105], може бути для Японії набагато комфортнішим, ніж тристоронні торгові переговори у форматі Японія, КНР, Південна Корея. Спроби активізувати ці переговори відновилися у грудні 2019 р. на зустрічі керівників трьох країн у Китаї, але перспективи цього процесу, а також характер можливих домовленостей залишаються незрозумілими.

Висновки до розділу 3

Для Південної Кореї заходи з економічного зростання передбачають: зменшити регуляторне навантаження на економічну діяльність шляхом оцінки регуляторного навантаження, поліпшення якості регуляторних норм та поетапного усунення бар'єрів для спрощення, зокрема, у сфері послуг; посилити політику щодо підтримки участі жіночої робочої сили; підвищити ефективність податкової системи та зміцнити мережу соціального захисту за рахунок збільшення податків, які мають менший негативний вплив на економічне зростання; оптимізувати підтримку сільськогосподарських виробників.

Щодо Малайзії, потрібно докласти більше зусиль для створення умов, що сприяють більш інноваційному та динамічному розвитку економіки, що потребує більш високого рівня кваліфікації працівників. Впровадження технологій має вирішальне значення для підвищення продуктивності та переходу до високоприбуткової економіки. Отже, слід продовжувати прикладади значні зусилля щодо залучення прямих іноземних інвестицій та сприяння розвитку підприємництва. Крім того, в Малайзії питома вага робочих місць, що потребує

ручної праці, постійно зростає, тоді як частка висококваліфікованих робочих місць залишається відносно стабільною в останні роки. Попит на низькокваліфікованих робітників значною мірою заповнюється іммігрантами. Те, що економіка країни спирається на низькокваліфікованих іммігрантів, може знизити темпи впровадження нових технологій і поставити під загрозу прагнення Малайзії стати високотехнологічною економікою, і рухатись вгору по ланцюжку доданої вартості.

Таким чином, країни ПСА та Китай знаходяться у процесі пошуку оптимального формату діалогу, що враховує вплив сучасних національних, регіональних та глобальних факторів. Причому цим державам у найближчій перспективі доведеться значною мірою враховувати вплив на регіональні тенденції структурних трансформацій в економіці КНР, розвиток взаємодії між Китаєм та США у сферах політики, торговельно-інвестиційних обмінів, регіональної безпеки.

Водночас країни ПСА, швидше за все, продовжать модифікувати свій зовнішньополітичний курс, прагнучі досягти більшої збалансованості дипломатичних зв'язків із Китаєм та США, зберігаючи з останніми особливі, союзницькі відносини. Одночасно на порядку денному залишиться пошук довгострокових партнерських відносин, насамперед із країнами Азії.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі схарактеризовано стан та тенденції розвитку економіки країн Азії.

Так, за прогнозами МВФ на 2023 рік:

- найбільші економічні проблеми Азії наступного року виникнуть через зростання процентних ставок. Це посилить тиск на обслуговування боргу в Азії та посилить втечу капіталу з регіону;

- облігаційна криза Великобританії матиме обмежений вплив на азіатські ринки, хоча «все, що створює турбулентність на фінансових ринках, знайде спосіб» порушити інші економіки;

- оскільки економіка багатьох азіатських країн, таких як Японія та Гонконг, відкривається, збільшення людської мобільності призведе до економічної активності та зупинить уповільнення.

За підсумками аналізу політики Індії щодо Китаю та країн трьох регіонів світу можна зробити такі висновки:

- подвійність індійської політики щодо КНР є результатом складної історії відносин між двома країнами, вона міцно вкорінена в індійській стратегічній культурі;

- логіка розвитку світової політичної системи, зростання політичної, економічної, військової могутності Індії та Китаю неминуче призводять до тертя між ними; водночас історичний досвід співіснування та зацікавленість у загальному підвищенні ролі країн “глобального Півдня” у світовій політиці підштовхують їх до співпраці з низки напрямків;

- на даному етапі розвитку індійські еліти усвідомлюють неможливість ефективно зупинити економічне проникнення КНР у рамках стратегії “Поясу та Шляху” у значущі для Індії регіони в умовах, коли індійська економіка очевидно слабша за китайську; при цьому вони намагаються зменшити масштаби цього проникнення, зосереджуючись головним чином на протидії зростанню політичного та військового впливу Китаю;

- побоювання щодо зростання китайського впливу підштовхують Індію до зближення з будь-якою країною, яка намагається його обмежити; розуміння неминучості подальшого співіснування з КНР не дає перетворити це зближення на союз;

- усвідомлення обмежень, що накладаються цими стратегічними імперативами, змушує Індію шукати вихід із ситуації через спробу перетворити відносини з Китаєм на гру з ненульовою сумою, нарощуючи співпрацю і одночасно стримуючи можливу китайську експансію.

Все вищесказане означає, що в найближчому майбутньому Індія не приєднається до жодної зі сторін американо-китайського протистояння, а намагатиметься зберегти свою стратегічну автономію. При цьому не виключені ситуативні зближення між Індією та США, Індією та КНР, які не спрямовані явно проти третьої сторони. Подальший розвиток відносин у цьому трикутнику залежатиме від динаміки американо-китайських відносин та результатів внутрішньополітичних процесів в Індії.

Багатопланові та багаторівневі відносини країн АСЕАН з Китаєм у світових ЗМІ часто зводяться до територіальних вимог Китаю в акваторії ПКМ. Але якщо відокремити ці суперечки від інших аспектів відносин АСЕАН з Китаєм, то виявляється, що вони пов'язані набагато тісніше, ніж у минулому. Підсумовуючи

основні заходи та механізми розвитку відносин між ними, важливо відзначити глибокий рівень політичного діалогу та високий рівень їхньої економічної взаємозалежності.

Про це свідчать товарообіг, що динамічно зростає, спільні проекти розвитку, наявність такого ресурсу, як найбільша у світі зона вільної торгівлі. Китайські інвестиції спрямовуються в зростаючих обсягах до АСЕАН. Китай повністю залучений до всіх форумів з регіональної безпеки, організованих АСЕАН. Цей період у відносинах сторін міг стати найблагополучнішим. Але над ним все ж таки нависає похмура тінь до конфлікту, що розпалюється в ПКМ. При цьому єдиної політики країн АСЕАН щодо Китаю немає і поки що не передбачається з огляду на великі відмінності між ними та їхніми інтересами у відносинах з Китаєм. Для АСЕАН та Китаю рівноправна та взаємовигідна співпраця не має розумної альтернативи. І швидше за все вона розвиватиметься, зводячи тим самим ймовірність конфлікту в регіоні до мінімуму і призводячи до нульового виграшу за будь-якого розкладу.

Таким чином, підбиваючи підсумки, зазначимо, що економічне зростання Південної Кореї вразливе до змін у глобальному середовищі. Це зростання підтримуватиметься експансіональною фіскальною політикою та пристосувальною грошово-кредитною політикою разом з поступовим відновленням попиту на напівпровідники. Інвестиції стабілізуються, хоча і не у значних обсягах. У 2020 році у державному секторі продовжить відбуватися зростання зайнятості, і значно менший приріст мінімальної заробітної плати, ніж у попередні роки, що матиме обмежений вплив на створення приватних робочих місць. Слабкий попит на експорт залишатиметься перешкодою для зростання, а глобальна торговельна напруга породжує негативні ризики та невизначеність, що може обмежити інвестицій.

Розглянувши стратегічні напрями соціально-економічного розвитку Малайзії на найближчі роки, можна зробити висновки, що передбачається посилення антикорупційних заходів, чіткий контроль та оцінювання виконання Національного плану боротьби з корупцією (2019 - 2023 рр.) Великий потенціал

неактивної робочої сили жінок являє собою резерв невикористаних навичок, який визначає зростання продуктивності праці. Планується удосконалити рамки політики щодо сприяння участі в трудовій діяльності жінок, таких як відпустка по вагітності та пологах, догляд за дітьми та гнучка практика роботи.

Одне з вирішень проблем, пов'язаних з обмеженістю дипломатичного маневру в рамках власне ПСА і присутніх тут США, країни цього регіону, що сусідять з Китаєм, бачать у диверсифікації своїх зовнішніх зв'язків на основі формування стійких інституційних основ взаємодії з широкою групою країн.

У Південній Кореї з цією метою проголошується Нова північна політика (New Northern policy) і Нова південна політика (New Southern policy). "Поворот на Північ" має на увазі активізацію економічних та політичних відносин з Монголією та державами Центральної Азії. "Поворот на Південь" передбачає зміцнення партнерства з країнами - членами АСЕАН та Індією на основі трьох принципів: "люди", "процвітання" та "світ".

Пропоновані Сеулом у межах своїх нових стратегій регіональні інфраструктурні проекти фактично покликані збалансувати китайські проекти, що реалізуються або плануються в рамках стратегії Пекіна "Пояс і Шлях".

У довгостроковому плані зацікавленість Японії як мінімум не у погіршенні, а як максимум – у помітному поліпшенні клімату японсько-китайських відносин зберігається. Це впливає з бажання зберегти економічні зв'язки між двома країнами, так і забезпечити передбачуваність політичних відносин і запобігти силовим ексцесам будь-якого роду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Richest Asian Countries 2022. Available at: <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/richest-asian-countries>
2. [Krishna Srinivasan](#). Asia's Economies Face Weakening Growth, Rising Inflation Pressures. A multifaced response, including increasing interest rates, is needed to prevent an upward spiral of price expectations and rising capital outflows. Available at: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2022/07/28/blog-07282022-apd-asias-economies-face-weakening-growth-rising-inflation-pressures>
3. Су-Лін Тан. МВФ попереджає, що азійським економікам, можливо, доведеться готуватися до зростання боргу та відтоку капіталу. Available at: <https://www.cnbc.com/2022/10/13/asian-economies-may-have-to-brace-for-rising-debt-capital-flight-imf.html>
4. Анн-Марі Гульде. Міжнародний валютний фонд. Річний звіт 2022. Available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2022/downloads/imf-annual-report-2022-russian.pdf>
5. Сайт Міжнародного валютного фонду. Available at: <https://www.imf.org/>

6. **Ебігейл Нг.** Індонезія є найкращим ринком Азіатсько-Тихоокеанського регіону цього року. Available at: <https://www.cnbc.com/2022/10/04/asia-pacific-markets-indonesia-is-the-best-performer.html>

7. Mead Walter Russell. China Is the Real Sick Man of Asia: Its financial markets may be even more dangerous than its wildlife markets. Wall Street Journal, 03.02.2020. Available at: <https://www.wsj.com/articles/china-is-the-real-sick-manof-asia>.

8. The Standing Committee of the Political Bureau of the CCP Central Committee held a Meeting to Study the Prevention and Control of the COVID-19, CCP Central Committee General Secretary Xi Jinping Presided over the Meeting. People's Daily, 26.01.2020. Available at: <https://www.wsj.com/articles/>

9. Ju Jinwen: Change of Drivers of Economic Development in China after the Epidemic of the COVID-19. Available at: <http://www.rmlt.com.cn/2020/0303/571076.shtml>.

10. Xi Jinping. Speech at a Meeting to Advance the Work on Coordinating the Prevention and Control of the COVID-19 and Economic and Social Development. People's Daily, 24.02.2020. Available at: <https://www.wsj.com/articles/china-is-the-real-sick-manof-asia>.

11. Singh B. Indian Foreign Policy: An Analysis. London, Asia Publishing House, 1976. 111 p.

12. Gupta K. R., Shukla V. Foreign Policy of India (2 vols.). New Delhi, Atlantic, 2009. 563 p.

13. Ogden C. China and India: Asia's Emergent Great Powers. Cambridge, Polity Press, 2017. 213 p.

14. Yasmin L. India and China in South Asia: Bangladesh's Opportunities and Challenges. Millennial Asia, 2019, vol. 10, no. 3, pp. 322-336. DOI: 10.1177/0976399619879864

15. Rajagopalan R. P. Sri Lanka: A centre for Sino-Indian strategic competition. ORF. 12.07.2019. Available at: <https://www.orfonline.org/research/sri-lanka-centre-sino-indian-strategic-competition-52975/>

16. Адріанов В. Південна Корея: як держава багатіє // Азія і Африка сьогодні. 2005. № 6. С. 21–26.
17. Гумілевський А., Максимов В. Економіка Південної Кореї: досвід структурної перебудови. // Світова економіка і міжнародні відносини. 2007, № 6. С. 7–11.
18. Кім Сан Вон. Банківська система Південної Кореї: стан і тенденції розвитку (довідка) // Гроші та кредит. 2006, № 12. С. 19–24.
19. Кобицкий Д.М. Корея: сегодня и завтра. Х., 2004. 256 с.
20. Кульчицький Б.В. Економічні системи суспільства: теорія, методологія, типологія / Б. В. Кульчицький. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. 352 с.
21. Московіна Л.А. Діяльність кредитно-банківських інститутів Південної Кореї // Гроші та кредит. 2006. № 6. С. 12–19.
22. Окрут З.М., Фам За Мінъ. Модель економічного розвитку Південної Кореї. Шлях до процвітання. К., 1992. 263 с.
23. Середньостроковий огляд одинадцятого плану Малайзії: нові пріоритети та акценти (2018). Available at: <http://www.oecd.org/countries/malaysia/>
24. Сосна С.А. Государственный сектор в экономике развивающихся стран. Available at: [www.nbu.gov.ua/portal/Soc Gum](http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum)
25. Толорая Г.Д. Республика Корея. Х.: Флинта, 2001. 184 с.
26. Федоровський А. Економіка Південної Кореї: важкий час реформ. // Світова економіка та міжнародні відносини. 2007. № 7. С. 6–11.
27. Шіпаева В.І. Південна Корея в системі світового капіталістичного господарства. К.: "Світ", 1994. 127 с.
28. Chyckalo-Kondratska I. [New «stars» of global economy: TICKS comes to replace BRICS](#) / I. Chyckalo-Kondratska, N. Bezrukova, V. Svichkar // Journal of International Studies. 2017. Vol.10. №3. P. 24-34.
29. Economic Forecast Summary (November 2019) Available at: <http://www.oecd.org/economy/korea-economic-snapshot/>

30. Panda J. P. Competing Realities in China–India Multilateral Discourse: Asia’s enduring power rivalry. // *Journal of Contemporary China*, 2013, vol. 22, no. 82, pp. 669-690. DOI: 10.1080/10670564.2013.766386
31. Sen T. *India, China and the World: A Connected History*. New Delhi, Oxford University Press, 2018. 540 p.
32. Singh B. *Indian Foreign Policy: An Analysis*. London, Asia Publishing House, 1976. 111 p.
33. Gupta K. R., Shukla V. *Foreign Policy of India (2 vols.)*. New Delhi, Atlantic, 2009. 563 p.
34. Ogden C. *China and India: Asia’s Emergent Great Powers*. Cambridge, Polity Press, 2017. 213 p.
35. Khanna P. *Connectography: Mapping the future of global civilization*. New York, Random House, 2016. 496 p.
36. Yasmin L. India and China in South Asia: Bangladesh’s Opportunities and Challenges. *Millennial Asia*, 2019, vol. 10, no. 3, pp. 322-336. DOI: 10.1177/0976399619879864
37. Das R. N. China’s Foray into Sri Lanka and India’s Response. Available at: https://idsa.in/idsacomments/ChinasForayintoSriLankaandIndiasResponse_rndas
38. Rajagopalan R. P. Sri Lanka: A centre for Sino-Indian strategic competition. ORF. 12.07.2019. Available at: <https://www.orfonline.org/research/sri-lanka-centre-sino-indian-strategic-competition-52975/>
39. Niazi T. Sino-Indian Rivalry for Pan-Asian Leadership. *China Brief*, vol. 6, no. 4. February 15, 2006. Available at: <https://jamestown.org/program/sino-indian-rivalry-for-pan-asian-leadership/>
40. Mohan C. R. *Samudra Manthan: Sino-Indian Rivalry in the Indo-Pacific*. New Delhi, Oxford University Press, 2013. 329 p.
41. Brewster D., ed. *India and China at Sea: Competition for Naval Dominance in the Indian Ocean*. New Delhi, Oxford University Press, 2018. 256 p. DOI: 10.1093/oso/9780199479337.001.0001

42. Egberink F., Van der Putten F.-P. ASEAN and Strategic Rivalry among the Great Powers in Asia. *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, 2010, vol. 29, no. 3, pp. 131-141. DOI: 10.1177/186810341002900307

43. Singh A. India's Strategic Stakes in the South China Sea. *Asia Policy*, 2016, no. 21, pp. 14-20. DOI: 10.1353/asp.2016.0005

44. Anthony R. Infrastructure and influence: China's presence on the coast of East Africa. *Journal of the Indian Ocean Region*, 2013, vol. 9, no. 2, pp. 134-149. DOI: 10.1080/19480881.2013.847553

45. Naidu G. V.C. India, Africa and the Indian Ocean. *Journal of the Indian Ocean Region*, 2013, vol. 9, no. 2, pp. 189-207. DOI: 10.1080/19480881.2013.847557

46. McCormick D. China & India as Africa's New Donors: The Impact of Aid on Development. *Review of African Political Economy*, 2008, vol. 35, no. 115, pp. 73-92. DOI: 10.1080/03056240802011501

47. Balasubramanyam V. N. China and India's Economic Relations with African Countries – Neo-Colonialism Eastern Style? *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 2015, vol. 13, no. 1, pp. 17-31. DOI: 10.1080/14765284.2014.994844

48. Mishra A. India-Africa Maritime Cooperation: The case of Western Indian Ocean. ORF Occasional Paper No. 221, November 2019, Observer Research Foundation. Available at: <https://www.orfonline.org/research/india-africa-maritimecooperation-the-case-of-western-indian-ocean-57250/>

49. Khurana G. S. Security of Sea Lines: Prospects for India–Japan Cooperation. *Strategic Analysis*, 2007, vol. 31, no. 1, pp. 139-153. DOI: 10.1080/09700160701355485

50. Kuo M. A. The Origin of 'Indo-Pacific' as Geopolitical Construct: Insights from Gurpreet Khurana. Available at: <https://thediplomat.com/2018/01/the-origin-of-indo-pacific-as-geopolitical-construct/>

51. ASEAN Statistical Yearbook 2019. Available at: <https://www.aseanstats.org/publication/asyb-2019/>

52. Ngoc Le. Chuyen gia: Can lap 'tieu Asean' doi pho voi Trung Quoc. [Ngoc Le. Expert: offer a "small ASEAN" to counter China (In Viet.)] Available at:

<https://www.voatiengviet.com/a/chuy%C3%AAn-gia-c%E1%BA%A7n-%E1%BA%ADpti%E1%BB%83u-asean-%C4%91%E1%BB%91i-ph%C3%B3-v%E1%BB%9Bi-trung-qu%E1%BB%91c/5184039.html>.

53. PM Lee Hsien Loong's Speech and Dialogue at the Council on Foreign Relations. Prime Minister's Office of Singapore, 25.10.2017. Available at: <http://https://www.pmo.gov.sg/Newsroom/pm-lee-hsien-loongs-speech-and-dialogue-councilforeign-relations-30.10/2017>.

54. US remains committed to ASEAN centrality, Mike Pompeo tells foreign ministers. Straits Times, 14.08.2019. Available at: <https://www.straitstimes.com/politics/us-remains-committed-to-asean-centrality-mike-pompeo-tells-foreign-ministers>.

55. 35th ASEAN Summit. Bangkok, Thailand, 1–4.11.2019. Available at: http://xinhuanet.com/english/2019-11/02/c_138523593.

56. VN Want ASEAN Union with US more then with China. Voice of America Vietnamese, 18.01.2020. Available at: <https://www.voatiengviet.com/a/khao-sat-vietnam-muon-asean-lam-dong-minh-voi-my-hon-trung-quoc/5250042.html>.

57. Sarah Zheng. China and ASEAN to go ahead with first joint naval exercise in sign of greater engagement. South China Morning Post, 24.10.2017. Available at: <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2116766/chinaand-asean-go-ahead-first-joint-naval-exercise>.

58. Saw Swee-Hock, Sheng Lijun, Chin Kin Wah, eds. ASEAN–China Relations: Realities and Prospect. Singapore, Institute of Southeast Asian Studies, 2005. 375 p. Available at: <https://bookshop.iseas.edu.sg/publication/1156>.

59. *ASEAN Statistical Yearbook 2019*. Figure 7.1. Available at: <https://www.aseanstats.org/publication/asyb-2019/>.

60. *ASEAN Statistical Yearbook 2020*. Figure 7.4. Available at: <https://www.aseanstats.org/publication/asyb-2020/>

61. Steinbock D. Virus Outbreak at Crossroads? Impact on ASEAN – Analysis. *Eurasia Review*, 12.02.2020. Available at: <https://www.eurasiareview.com/12022020-virus-outbreak-at-crossroads-impact-on-asean-analysis>

62. Regional Comprehensive Economic Partnership. Australian Government, Department of Foreign Affairs and Trade. Available at: <http://dfat.gov.au/trade/agreements/negotiations/rcep/Pages/regional-comprehensive-economic-partnership.aspx>.

63. Xue Zuxian. ASEAN–China relations go beyond disputes. Global Times Published, 17.11.2014. Available at: <http://www.globaltimes.cn/content/892219.shtml>.

64. La Chine et les Nouvelles Routes de la Soie: ralentissement ou second souffle? L'Asie Pacific, 17.05.2019. Available at: <https://asiepacifique.fr/la-chine-et-les-nouvelles-routes-de-la-soie-ralentissement-ou-second-souffle/>.

65. Thayer Carlyle A. ASEAN–China Code of Conduct Framework. The Only Game in Town. Available at: <https://ru.scribd.com/document/346505247/Thayer-ASEAN-China-Code-of-Conduct-The-Only-Game-in-Town>.

66. Regional Financial Integration in Asia: Present and Future. BIS Papers, no. 4207, October 2008. Available at: <https://www.bis.org/publ/bppdf/bispap42d.pdf>.

67. Didier T. International Financial Integration of East Asia and Pacific. Policy Research Working Paper 7772. World Bank Group, July 2016, pp. 5-7.

68. Montanes R., Schumukler S. Financial Integration in East Asia and Pacific. World Bank Malasia Hub, May 2019, no.15. Available at: <http://documents.worldbank.org/curated/en/597991525786594320/Financial-integration-in-East-Asiaand-Pacific-regional-and-interregional-linkages>.

69. Lim M., Lim. J. Asian Initiatives at Monetary and Financial Integration. Geneva, UNCTAD, 2021. 52 p. Available at: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ecidc2021_bp4.pdf

70. Asian Economic Integration Report 2019, 2020. Available at: <https://aric.adb.org/>.

71. Martin P. Regional and Global Financial Integration: an Analytical Framework. February 2019. 25 p. Available at: <http://econ.sciences-po.fr/sites/default/files/file/adb-martin-short-feb10.pdf>.

72. Devereux M., Lane P., Park C. et al, eds. The Dynamics of Asian Financial Integration. Facts and Analytics. New York, Routledge, 2011. 314 p.

73. Bhunia A., Yaman D. Is There a Causal Relationship between Financial Markets in Asia and the US? *The Lahore Journal of Economics*, Summer 2017, pp. 71-90.

74. A Decade after the Global Financial Crisis: What Has (and has not) Changed? Brief Note. McKinsey Global Institute, September 2018, pp. 9-10. Available at: <https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/Industries/Financial%20Services/Our%20Insights/A%20decade%20after%20the%20global%20financial%20crisis%20What%20has%20and%20hasnt%20changed/MGI-Briefing-A-decade-after-the-global-financial-crisis-What-has-and-hasnt-changed.ashx>.

75. Kim S., Choi Y. International Capital Mobility: Regional versus Global Perspective. *Review of World Economics (Weltwirtschaftliches Archiv)*, Springer, Institut für Weltwirtschaft (Kiel Institute for the World Economy), vol. 154 (1), February 2018, pp. 157–178. Available at: <https://www.ifw-kiel.de/publications/review-of-world-economics>.

76. IMF World Economic Outlook: Challenge to Steady Growth. International Monetary Fund, October 2020. 194 p. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2018/09/24/world-economic-outlook-october-2020>.

77. Who Dominates the Economy of South-East Asia? *Financial Times*, April 30, 2018. Available at: <https://www.ft.com/content/898fa38e-4882-11e8-8ee8-cae73aab7ccb>.

78. Guoqiang T., Petri P., eds. *New Directions in Asia-Pacific Economic Integration*. Honolulu, East-West Center, 2014. 65 p. Available at: <https://eastwestcenter.org...new...Asia-Pacific...integration>.

79. Fukuda Sh. Regional Liquidity Risk and Covered Interest Parity during the Global Financial Crisis: Evidence from Tokyo, London, and New York. *International Economic Journal*, vol. 30(3), July 2016, pp. 339-359.

80. Park C. Y., Lee J. W. Financial Integration in Emerging Asia: Challenges and Prospects. *Asian Economic Policy Review*, 2011, vol. 6, no. 2, pp. 176-198.

81. IMF Regional Economic Outlook: Asia and the Pacific. 2015–2020. Available at: <https://www.imf.org/en/Publications/REO/APAC/Issues/2020/04/16/areo>
82. S.1731 – United States-Hong Kong Policy Act of 1992. Congress Gov. Available at: <https://www.congress.gov/bill/102nd-congress/senate-bill/1731>
83. Lardy N. R. Trump’s latest move on Hong Kong is bluster. PIIE, June 1, 2020. Available at: <https://www.piie.com/blogs/china-economic-watch/trumps-latest-move-hong-kong-bluster>
84. The Central Committee of the Communist Party of China and the State Council issued the “Outline of Development Plan for the Guangdong-Hong Kong-Macao Greater Bay Area” (In Chin.). Available at: http://www.gov.cn/zhengce/2019-02/18/content_5366593.htm#allContent
85. Huang T. China thinks Macau can replace Hong Kong as an international financial hub. PIIE, May 29, 2020. Available at: <https://www.piie.com/blogs/china-economic-watch/china-thinks-macau-can-replace-hong-kong-international-financial-hub>
86. S.945 – Holding Foreign Companies Accountable Act. Congress Gov. Available at: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/945>
87. La Chine et les Nouvelles Routes de la Soie: ralentissement ou second souffle? L’Asie Pacific, 17.05.2019. Available at: <https://asiepacifique.fr/la-chine-et-les-nouvelles-routes-de-la-soie-ralentissement-ou-second-souffle/>.
88. Thayer Carlyle A. ASEAN–China Code of Conduct Framework. The Only Game in Town. Available at: <https://ru.scribd.com/document/346505247/Thayer-ASEAN-China-Code-of-Conduct-The-Only-Game-in-Town>.
89. Reform agenda for 2021: overview and country notes Available at: <http://www.oecd.org/economy/growth/Going-for-Growth-Korea-2021.pdf>
90. Going for Growth 2021 - Korea note Available at: <http://www.oecd.org/economy/growth/KOR-GfG-2021.pdf>
91. Economic Forecast Summary (November 2021) Available at: <http://www.oecd.org/economy/korea-economic-snapshot/>

92. OECD Economic Outlook 106 database. Percentage changes, volume (2015 prices) 167 OECD economic outlook, volume 2019 issue 2. Available at: StatLink 2 <https://doi.org/10.1787/888934045677>

93. Середньостроковий огляд одинадцятого плану Малайзії: нові пріоритети та акценти (2020). Available at: <http://www.oecd.org/countries/malaysia/>

94. Malaysia has achieved high levels of growth, but must do more to address governance and social challenges 2019 OECD Economic Survey of Malaysia, 24.07.2019. Available at: <http://www.oecd.org/economy/malaysia-economic-snapshot/>

95. OECD Economic Surveys Malaysia July 2019 OVERVIEW. Available at: <http://www.oecd.org/economy/surveys/Malaysia-2019-OECD-economic-survey-overview.pdf>

96. OECD Economic Survey of Malaysia 2019. Available at: <http://www.oecd.org/economy/malaysia-economic-snapshot/>

97. Japan Asks China to Hold Two-plus-two' Security Talks in Hopes of De-escalating Dispute over Senkakus. Available at: <https://www.japantimes.co.jp/news/2019/05/28/national/politics-diplomacy/japan-asks-china-hold-two-plus-two-securitytalks-hopes-de-escalating-dispute-senkakus/#.Xnu34m5uJPY>

98. Defense of Japan 2019. Ministry of Defense of Japan. 2019. Available at: https://www.mod.go.jp/e/publ/w_paper/pdf/2019/DOJ2019_Full.pdf

99. Heydarian R. Japan Offers Southeast Asia Way out of US-China Rivalry. Available at: <https://asia.nikkei.com/Opinion/Japan-offers-Southeast-Asia-way-out-of-US-China-rivalry>

100. Japan Begins Coronavirus Travel Curbs on China and South Korea. Available at: <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/03/09/national/japan-coronavirus-travel-restrictions-china-south-korea>

101. Tobita R. Tokyo Expands National Security Council to Catch Economic Risks. Available at: <https://asia.nikkei.com/Politics/Tokyo-expands-National-Security-Council-to-catch-economic-risks>

102. Nakafuji R. Quarter of Japanese Companies Ready to Reduce China Footprint. Available at: <https://asia.nikkei.com/Economy/Trade-war/Quarter-of-Japanese-companies-ready-to-reduce-China-footprint>

103. Tobita R. Japan Scouts More Asian Players for TPP to Cut China Dependence. Available at: <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/Japan-scouts-more-Asian-players-for-TPP-to-cut-China-dependence>

104. What's the RCEP, and What Happened to the TPP? Available at: <https://www.japantimes.co.jp/news/2019/11/05/business/economy-business/whats-rcep-happened-tpp>

105. Корсунський С. Як будувати відносини з країнами Азії. Вид-во Віват, 2021. 288 с. Available at: <https://nashformat.ua/products/yak-buduvaty-vidnosyny-z-krainamy-azii-924381>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ABSTRACT

Varvenska A.O. Strategic directions of international economic cooperation of Asian countries. Qualification work for the master's degree in specialty 292 "International Economic Relations". National University «Yuriy Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, 2022.

The qualification work contains 121 pages, 2 tables, 1 figure, list of literature from 105 titles, 2 appendices.

Keywords: Asian countries, cooperation, ASEAN, strategic directions.

The object of research is the economy of Asian countries and their role in international economic relations.

The subject of the study is the strategic directions of the economic development of Asian countries and their international cooperation in modern conditions.

The purpose of the qualification work is to consider the theoretical aspects of economic development and foreign economic policy of the countries of Asia, to determine the strategic directions of modern international economic cooperation of the leading countries of Asia.

Task: to consider the state and trends of economic development in Asian countries; characterize the economy of the largest Asian countries - China and India; determine the peculiarities of the development of the economy of South Korea, Asian "tigers" and "dragons"; to analyze the relations of India and China with the countries of Asia and the world; to investigate the cooperation of ASEAN with the countries of the world; to establish the features of the financial integration of Asian countries; to determine the strategic directions of the economic relations of the People's Republic of China with the countries of the world; identify problems and strategic priorities of the economic development of South Korea and Malaysia in the conditions of globalization; to substantiate the possibilities and strategic perspectives of interaction between the countries of Northeast Asia and other countries.

The qualification work characterizes the state and trends of the economic development of Asian countries. So, according to IMF forecasts for 2023:

- Asia's biggest economic problems next year will arise from rising interest rates. This will increase debt servicing pressures in Asia and increase capital flight from the region;

- the UK bond crisis will have limited impact on Asian markets, although "anything that creates turbulence in financial markets will find a way" to disrupt other economies;

- as the economies of many Asian countries such as Japan and Hong Kong open up, increased human mobility will spur economic activity and stem the slowdown.

Based on the results of the analysis of India's policy towards China and the countries of three regions of the world, the following conclusions can be drawn: the duality of Indian policy towards the PRC is the result of the complex history of relations

between the two countries, it is firmly rooted in Indian strategic culture; the logic of the development of the world political system, the growth of the political, economic, and military power of India and China inevitably lead to friction between them; at the same time, the historical experience of coexistence and interest in the general increase of the role of the countries of the "Global South" in world politics push them to cooperate in a number of directions; at this stage of development, the Indian elites are aware of the impossibility of effectively stopping the economic penetration of the People's Republic of China within the framework of the "Belt and Road" strategy into regions important for India in conditions where the Indian economy is obviously weaker than the Chinese; at the same time, they are trying to reduce the scale of this infiltration, focusing mainly on countering China's growing political and military influence; fears about the growth of Chinese influence push India to get closer to any country that tries to limit it; understanding the inevitability of further coexistence with the People's Republic of China does not allow turning this rapprochement into an alliance; awareness of the limitations imposed by these strategic imperatives forces India to seek a way out of the situation by attempting to turn relations with China into a non-zero-sum game, increasing cooperation while containing possible Chinese expansion.

All of the above means that in the near future, India will not join any of the sides of the US-China confrontation, but will try to maintain its strategic autonomy. At the same time, situational rapprochement between India and the USA, India and the People's Republic of China, which are not clearly directed against a third party, is not excluded. The further development of relations in this triangle will depend on the dynamics of American-Chinese relations and the results of domestic political processes in India.

The multifaceted and multilevel relations of the ASEAN countries with China in the world media are often reduced to China's territorial claims in the waters of the Pacific Rim. But if you separate these disputes from other aspects of ASEAN's relations with China, it turns out that they are much more closely related than in the past. Summarizing the main measures and mechanisms for the development of relations

between them, it is important to note the deep level of political dialogue and the high level of their economic interdependence.

This is evidenced by dynamically growing trade turnover, joint development projects, and the presence of such a resource as the world's largest free trade zone. Chinese investments are directed in increasing volumes to ASEAN. China is fully involved in all regional security forums organized by ASEAN. This period in the relations of the parties could become the most prosperous. But still, the dark shadow of the conflict raging in the Communist Party hangs over him. At the same time, there is no unified policy of the ASEAN countries towards China, and it is not expected yet, given the great differences between them and their interests in relations with China. For ASEAN and China, equal and mutually beneficial cooperation has no reasonable alternative. And most likely it will develop, thus reducing the probability of conflict in the region to a minimum and leading to zero gain under any schedule.

Thus, summing up, we note that South Korea's economic growth is vulnerable to changes in the global environment. This growth will be supported by expansionary fiscal policy and accommodative monetary policy along with a gradual recovery in semiconductor demand. Investments are stabilizing, although not in significant volumes. Public sector employment will continue to grow in 2020, and minimum wage growth will be much smaller than in previous years, with a limited impact on private job creation. Weak export demand will remain a drag on growth, while global trade tensions create downside risks and uncertainty that could limit investment.

Having considered the strategic directions of socio-economic development of Malaysia for the coming years, it is possible to conclude that the strengthening of anti-corruption measures, clear control and evaluation of the implementation of the National Anti-Corruption Plan (2019 - 2023) are foreseen.

One of the solutions to the problems associated with the limitation of diplomatic maneuver within the framework of the PSA itself and the USA present here, the countries of this region neighboring China, see in the diversification of their external relations based on the formation of stable institutional foundations for interaction with a wide group of countries.

In South Korea, the New Northern policy (New Northern policy) and the New Southern policy (New Southern policy) are announced for this purpose. "Turning to the North" implies the intensification of economic and political relations with Mongolia and the states of Central Asia. "Turn to the South" envisages strengthening the partnership with ASEAN member countries and India based on three principles: "people", "prosperity" and "world".

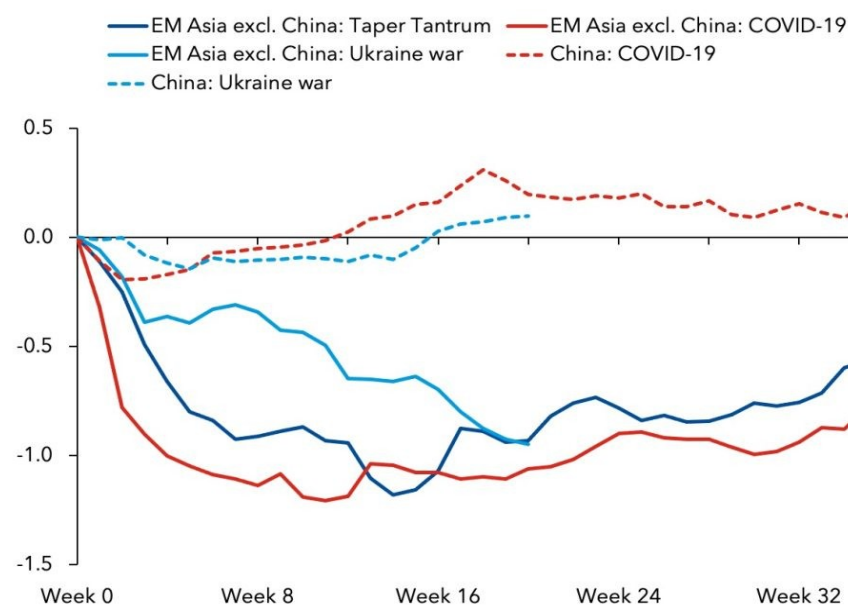
In the long-term plan, Japan's interest in at least not deterioration, but at most - in a noticeable improvement of the climate of Japanese-Chinese relations remains. This stems from the desire to preserve economic ties between the two countries, as well as to ensure the predictability of political relations and prevent any kind of excesses of force.

Додаток Б

Tantrum redux

Asia's emerging economies in have experienced capital outflows comparable to major past episodes.

(portfolio flows as a share of external financial liabilities)

Source: Institute of International Finance; International Financial Statistics; IMF staff calculations. Note: Asia EM excluding China includes India, Indonesia, Philippines, Sri Lanka, Thailand.

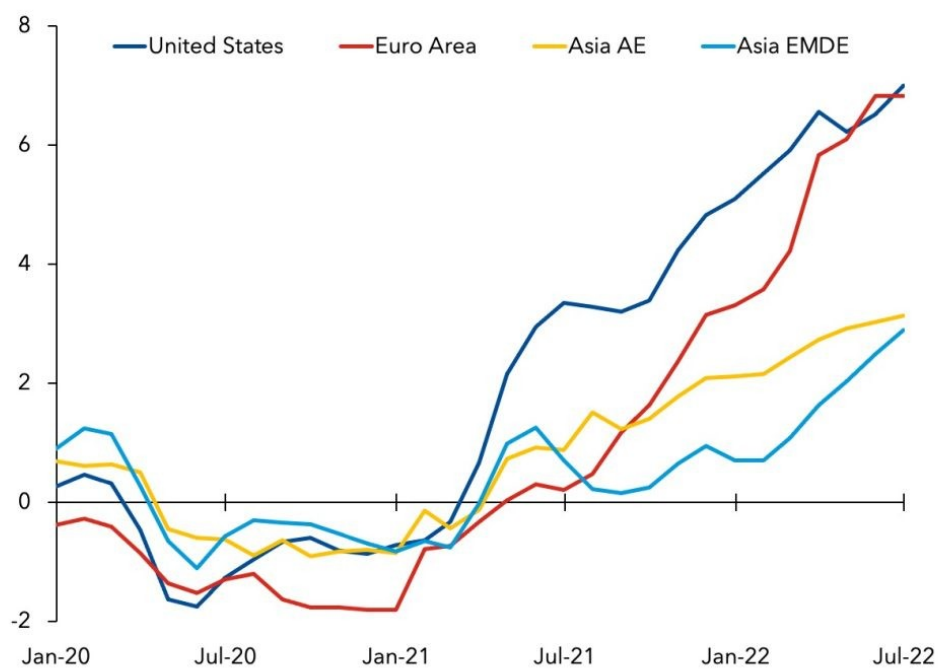
IMF

Рис. Б.1 Результати аналізу МВФ азіатських економік, що розвиваються, які зазнали відтоку капіталу порівнянного з минулими періодами (фінансові потоки як частка зовнішніх фінансових зобов'язань) [5]

Rising prices

Inflation is more moderate than in other regions but still above central bank targets in many Asian countries.

(annual inflation rate deviation from central bank targets, percentage points)

Source: Haver Analytics; IMF staff calculations.

Note: Advanced Asia includes Australia, Hong Kong SAR, Japan, Korea, New Zealand, Macau, Singapore and Taiwan POC. EMDE Asia includes China, India, Indonesia, Malaysia, Philippines, Thailand and Vietnam.

IMF

Рис. Б.2 Аналіз зростання цін в країнах Азії [5]